

VIGILIA

2006 / 8

A szociális körlevélről – tíz év távlatából

KRÁNITZ MIHÁLY: Az egyház társadalmi tanításának pillérei a körlevélben

PACZOLAY PÉTER: A politikai közösség és a közhatalom

ZLINSZKY JÁNOS: A szociális kérdések a körlevél tükrében

TOMKA MIKLÓS: A körlevél nemzetközi kontextusa

BALÁZS ZOLTÁN: Új kihívások a társadalmi tanításban

Beney Zsuzsa és Tandori Dezső esszéje

**Lukács László köszöntése. Urbán József, Kalász Márton,
Pákozdi István és Várszegi Asztrik írásai**

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Az egyház világszolgálata	561
----------------	---------------------------	-----

A SZOCIÁLIS KÖRLEVÉLRŐL – TÍZ ÉV TÁVLATÁBÓL

KRÁNITZ MIHÁLY:	Az egyház társadalmi tanításának pillérei a körlevélben	562
PACZOLAY PÉTER:	A politikai közösség és a közhatalom	567
ZLINSZKY JÁNOS:	A szociális kérdések a körlevél tükrében	573
TOMKA MIKLÓS:	A körlevél nemzetközi kontextusa	579
BALÁZS ZOLTÁN:	Új kihívások a társadalmi tanításban	589

SZÉPÍRÁS

BENEY ZSUZSA IÓANNÉSZ	Naplójegyzet (<i>esszé</i>)	595
KÜRIOTÉSZ-GEOMETRÉSZ:	Apja sírjára; Sztudiosz temploma; A föld, a tenger és az ég (<i>versek</i>) (<i>Polgár Anikó fordításai</i>)	596, 613, 620
CSEKE ÁKOS:	Pascal Quignard	597
PASCAL QUIGNARD:	A szó a nyelv hegyén (<i>novella</i>) (<i>Cseke Ákos fordítása</i>)	598
HALMAI TAMÁS:	Ráolvasás; Zsolozsma (<i>versek</i>)	610
MILE ZSIGMOND:	Bőszobi Mária (<i>kispróza</i>)	611
TANDORI DEZSŐ:	Az Olvasó keresése. Öt „katolikus regényíró”. V. rész: Georges Bernanos (<i>esszé</i>)	614

MAI MEDITÁCIÓK

MAURICE ZUNDEL:	A szabadságról (<i>Muraközy Nóra bevezetőjével és fordításában</i>)	621
-----------------	---	-----

NAPJAINK

■	Lukács László köszöntése. Urbán József, Kalász Márton, Pákozdi István és Várszegi Asztrik írásai	628
---	--	-----

KRITIKA

ERDŐDY EDIT:	Kertész Imre: <i>K. dosszié</i>	633
--------------	---------------------------------	-----

SZEMLE

(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	636
---	-----

Az egyház világszolgálat

„Az ember célja, hogy boldog legyen.” Ezt a mondatot igen sokan leírták a történelem folyamán Arisztotelészől Freudig: igazát aligha lehet kétségbe vonni. Abban a kérdésben viszont már nagyon eltérnek a vélemények, hogy mi a boldogság. Az emberiség ezerhangú kórusában nagyon világosan hangzik fel a keresztény hit válasza. Az Evangélium: örömhír. Olyan boldogságról beszél, amelyet elképzelni sem vagyunk képesek, amely minden vágyunkat, képességünket, célunkat, lehetőségünket felülmúlja és beteljesíti. Evvel a boldogsággal: az üdvösséggel Isten ajándékoz meg bennünket azáltal, hogy egészen fölemel saját szeretetközösségébe. Ez a folyamat megkezdődik már itt a földön, igaz, csírájában, töredékesen, majd beteljesül a halálunk után.

Ez az állítás újabb kérdést vet föl: hogyan viszonylik egymáshoz az evilági boldogság és a túlvilági üdvösség? A keresztény válasz sokáig szintézisben látta a kettőt. A felvilágosodás korától azonban egyre inkább ellentétbe állították őket egymással. Földi boldogulását az ember magának harcolja ki vagy teremti meg, a túlvilági boldogságot viszont kívülről várja. A 19. század közepén már úgy látják, hogy az egyház gátja az emberi haladásnak azáltal, hogy a túlvilág reményével kecsegteti az embert. Ismert Ludwig Feuerbach mondása: „írásaim célja, hogy az embereket teológusokból antropológusokká, teofilokból filantrópokká, a túlvilág jelöltjeiből az evilág tanulóivá, a föld öntudatos polgáraivá tegyem”.

Evilági és túlvilági boldogság ilyen szembenállítását erősítették azok a teológusok is, akik életidegen, steril, hamis képet festettek a menyországról, és rossznak ítélték minden földi örömet.

Valódi fordulatot a II. Vatikáni zsinat hozott evilág és túlvilág viszonyának szemléletében, rámutatva, hogy a kettő nem egymással ellentétes, hanem egymást átjáró valóság. A zsinat utolsó dokumentuma az egyház és a világ viszonyáról szól, s „felkínálja az emberiségnek őszinte együttműködését” „a mindenkire kiterjedő testvériség” megteremtésében — már itt a földön, „az emberiség történetének színpadán”.

A zsinat nyomán új lendületet kaptak mindazok a törekvések az egyházban, amelyek egy „igazságosabb és testvériesebb világ” építését kívánták szolgálni. A világszerte sokféle formában kibontakozó mozgalmakhoz csatlakozott a magyar püspöki kar szociális körlevele is egy évtizeddel ezelőtt.

Az egyház társadalmi tanításának pillérei a körlevelében

KRÁNITZ MIHÁLY

1959-ben született Budapesten. Tanulmányait Budapesten és Rómában végezte, 1989-ben szentelték pappá. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem rektorhelyettese. Legutóbbi írását 2006. 2. számunkban közzöltük.

Az összeállításunkban szereplő írások elhangzottak azon a konferencián, amelyet a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola rendezett az „Igazságosabb és testvéresebb világot!” című szociális körlevél megjelenésének tízéves évfordulója alkalmából 2006. május 19-én. A konferencia teljes anyaga összkel jelenik meg a „Sapientia Füzetek” című könyvsorozatban.

¹A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia „Igazságosabb és testvéresebb világot!” kezdetű körlevele a hívekhez és minden jóakarató emberhez a magyar társadalomról. MKPK, Budapest, 1996.

Tíz éve, 1996-ban jelent meg az a magyar egyházi reflexió, mely egyfajta keresztény petíciónak, felkiáltásnak is értelmezhető a hazánkban felvetődött társadalmi kérdésekre.¹ Egy közösség felelős vezetői nemcsak nemzetközi fórumokon, Európa-szerte, hanem helyi szinten is igyekeznek az embereket érintő, sokszor nyugtalanító problémákra választ találni. A Katolikus Egyház immár száz-tizenöt éve dokumentálható érzékenysége az ember és a társadalom bajai iránt mindenütt megnyilatkozásra készítette a helyi egyházakat.² A „Mi nem hallgathatunk!” szentírasi megalapozással — ahogy korábban az apostolok magyarálták fellépésüket (vö. ApCsel 4,20) —, de az emberek iránt érzett felelősséggel együtt szólaltak meg tíz éve a magyar katolikus püspökök.

Magyarországon, ismerve a közelmúlt állapotát, nem volt még példa arra, hogy az efféle kérdésekben ennyire iránymutatón beszéljen az egyház. Ennek a kétezer éves intézménynek a véleményére, mely jelentős mértékben képes befolyásolni az emberek életét, odafigyelnek a társadalom, a kultúra és a gazdaság területén is. Ám azt, hogy a tíz év mennyire jelentett odafigyelést, és hogy az illetékesek mennyire siklottak át a magyar püspökök dokumentumán, azt éppen a körlevél napjainkig tartó aktualitása jelzi.

Melyek voltak az egyház által meghúzott főbb vonalak és irányok ezen a területen? Miként járult hozzá itt vagy akár máshol és más körülmények között, talán éppen ezzel a tízéves dokumentummal is az egyház az emberek életének jobbításához? Azt mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy a 20. századi kereszténység is szorosan összefügg a társadalmi-politikai fejlődéssel. A társadalom és a gazdaság területén az egyház az elmúlt évtizedekben javaslatokat adott és lehetséges mintákat elemzett.

1. A társadalmi tanítás alappillérei és a keresztény felelősség

A történelmi előzmények XIII. Leó pápa híres körlevelére, a *Rerum novarumra* (1891) vezethetők vissza. Ez az első hivatalosnak mondható megnyilatkozás lett a fundamentuma a későbbi pápai és egy-

²A Francia Püspöki Konferencia jelentése: *Proposer la foi dans la société actuelle* (1994).

Magyarul: *A hit hirdetése a mai társadalomban.*

Vigilia, Budapest, 1998;

A Német Püspöki Konferencia dokumentuma:

Aufbruch in eine solidarische und gerechte Zukunft (1996). Az

Osztrák Püspöki Konferencia dokumentuma:

Erklärung „Kirche und Politik“ (1997).

³A katolikus társadalmi tanítás részletes feldolgozását 1968-ig lásd például: F. Klüber:

Katholische Gesellschaftslehre. Verlag A. Fromm, Osnabrück, 1968.

⁴Vö. W. Kalveram: *Der christliche Gedanke in der Wirtschaft.* Köln,

1949; O. von Nell-Breuning: *Wirtschaft und*

Gesellschaft I–III.

Herder, Freiburg, 1956.

⁵*Kirche in der Gesellschaft. Wege in*

das 3. Jahrtausend.

(Hrsg. Sekretariat der Österreichischen

Bischofskonferenz.) NP Buchverlag, Sankt Pölten, 1997.

⁶A Nyilatkozat szövegét lásd: [http://www.graz-seckau.at/bjw30/](http://www.graz-seckau.at/bjw30/Mariazeller_Manifest.htm)

[Mariazeller_Manifest.htm](http://www.graz-seckau.at/bjw30/Mariazeller_Manifest.htm)

⁷Vö. Sekretariat der Deutschen Bischofs-

konferenz: *Verlautbarungen des Apostolischen Stuhls*

házi tanításnak. Száz év leforgása alatt majdnem minden pápa visszatekintett a kiindulópontra, és a kortárs kérdésekre ennek a korábbi iratnak a fényénél válaszolt, vagy inkább ennek az ösztönzéséből vett bátorságot az újabb megszólalásra.³ Így került sor XI. Piusz esetében a *Quadragesimo anno* (1931) és a *Divini Redemptoris* (1937), XXIII. Jánosnál a *Mater et magistra* (1961) és a *Pacem in terris* (1963), majd VI. Pálnál a *Populorum progressio* (1967) és az *Octogesima adveniens* (1971) megnyilatkozásokra, hozzátevé a II. Vatikáni zsinat *Gaudium et spes* kezdetű pasztorális konstitúcióját (1965), mely újszerű módon és először tette zsinati megfontolás tárgyává az ember életét érintő társadalmi kérdéseket. Egyházi részről nem hiányoztak azonban a II. Vatikáni zsinat előtti megfontolások és összefoglaló művek sem — a II. világháború után kialakult új társadalmi és gazdasági rendnek megfelelően —, főképp a már említett XI. Piusz *Quadragesimo anno* (1931) kezdetű körleveléből kiindulva.⁴

II. János Pál pápának különösen is gondja volt az egyház társadalmi tanításának bemutatására és aktualizálására az Európa-szinódusok alkalmával (1991, 1999) és a társadalmat érintő körleveleiben, valamint más írásaiban, mint például a *Laborem exercens* (1981), a *Sollicitudo rei socialis* (1987) a *Centesimus annus* (1991), a *Katolikus Egyház Katekizmusa* (1992), a *Dies Domini* (1998) és az *Ecclesia in Europa* (2003) megnyilatkozásaiban.

A magyar dokumentum megjelenésével szinte egy időben, érdekes párhuzamot látunk az osztrák egyház esetében, mely — az osztrák államiság kezdetének millenniumán — 1996. február 9-én egy szakmai-tanácskozási napot rendezett, melyen az egyház és az állam 20. századvégi kapcsolatával foglalkozott, egyúttal lehetséges irányokat mutattak és megoldásokat adtak a harmadik évezred kezdetére. Itt az egyes munkacsoportok teológusokból, szociológusokból és különféle szakértőkből álltak, akik az egyes témákat kidolgozták — mint például a teológia, az állam és az egyház jogi kapcsolata, a jelenkor, a társadalompolitika, a kultúra, a művészet, a tudomány és az információ.⁵ Ám mégsem ez volt az első alkalom, hogy Ausztriában az egyház társadalmi kérdésekkel foglalkozott. Egészen napjainkig meghatározza az egyház szociális gondolkodását helyi, osztrák szinten az úgynevezett *Mariazeller Manifest*, vagyis a *Mariazelli Nyilatkozat* (1952), mely pontosította az állam és az egyház közötti határokat a „szabad egyház a szabad társadalomban” (*Eine freie Kirche in einer freien Gesellschaft*) gondolattal, de a függetlenség mellett ugyanakkor hangsúlyozta a családokról, a hajléktalanokról, a nőkről, a gyerekekről és az otthonukat elhagyókról való gondolkodást is.⁶

A német katolikus egyházban szintén számos jelét találhatjuk a társadalmi érzékenységnek és a különféle megnyilatkozásoknak.⁷ A Német Katolikus Püspöki Konferencia 2006 elején jelen-

Nr. 171 (2006): Die deutschen Bischöfe: *Ehe und Familie — in guter Gesellschaft* (1998), *Caritas als Lebensvollzug der Kirche und als verbandliches Engagement in Kirche und Gesellschaft* (1999); Erklärungen der Kommissionen: Kommission für gesellschaftliche und soziale Fragen/ Kommission für caritative Fragen: *Solidarität braucht Eigenverantwortung* (2003), *Das soziale neu denken* (2003); Der Vorsitzende der Deutschen Bischofkonferenz: *Zusammenhalt und Gerechtigkeit, Solidarität und Verantwortung zwischen den Generationen* (2003); *Arbeitshilfen: Der Tag des Sozialen Engagements zum Weltjugendtag 2005* (2004), *Soziale Einrichtungen in Katholischer Trägerschaft und wirtschaftliche Aufsicht* (2004); *Gemeinsame Texte: Zur wirtschaftlichen und sozialen Lage in Deutschland* (1994), *Zum Verhältnis von Staat und Kirche im Blick auf die Europäischen Union* (1995), *Aufbruch eine solidarische und gerechte Zukunft* (1996), *Neuorientierung für eine nachhaltige Landwirtschaft* (2003).

⁸Päpstlicher Rat für Gerechtigkeit und

tette meg a Katolikus Egyház szociális tanításának kompendiumát, összefoglalását,⁸ melynek hivatalos, első olasz kiadása (2004) után az angol (2004), a francia (2005), majd a német kiadás hivatalos magyarázata is napvilágot látott.⁹

2. Az „Igazságosabb és testvériesebb világot!” kezdetű körlevél és a konkrét társadalmi vonatkozások

A magyar körlevél négy nagy témát választott: szociális viszonyok és egészségügy, a gazdasági élet, állam és politika és a kultúra. Munkamódszere, hogy a nagy fejezetcímek alatt „A” és „B” pontban ad helyzetképet, illetve szempontokat és ajánlásokat.¹⁰

Az egyház szociális tanítása a dokumentum szerint valójában annyit jelent, hogy miként kell kialakítani a szociálisan gondolkodó hívő keresztény magatartást, mely nem más, mint szolgálat. Ennek érdekében a körlevél három fő szempontot említ, melyek az egyház társadalmi tanításának megvalósulását biztosítják: a személy elsődleges méltósága, a szolidaritás és a szubszidiaritás elve.

A körlevél már az első fejezet végén kimondja, hogy „a társadalom- és szociálpolitikának a társadalmi igazságosság és méltányosság értékeit is szem előtt kell tartani, úgy, hogy az összhangban legyen a piacgazdaság követelményeivel és a társadalom egészének hosszú távú érdekeivel is”.¹¹ E kettő feszült-ségére jól világított rá a püspöki körlevél, amikor a második fejezetben a gazdasági életet elemezte, mivel a magyar tapasztalat is az — itt csak egy konkrét és mindenki által ismert példát említek —, hogy az igazságos elosztás napjainkra is csak kísérlet maradt. Tíz-tizenöt évvel ezelőtt Magyarországon még nem gondoltunk arra a tényre, amit most már bizonyos szempontból ismerünk, hogy az elmúlt másfél évtizedben bennünket is elértek a korábban Nyugaton tapasztalt fogyasztói társadalom visszaságai. Évtizedekkel ezelőtt szerettünk volna Nyugaton szegények lenni, ám akkor ez nem adatott meg, most viszont a konzum-létmód minden negatív hatásával szembe kell néznünk. Ilyen például, és erre most kezdtek felfigyelni Nyugaton is, a megtermelt anyagi javak elosztása történelmének vizsgálata a 19. századtól egészen napjainkig.¹²

Ez egyfelől a gazdaság, másfelől a szétosztó helyek története, mint amilyenek korábban az eladó- és üzlethelyiségek, majd a 19. századtól kezdve a nagy áruházak voltak, és majd a II. világháborút követően a nagy elosztórendszerek különböző formái, egészen a hipermarketszerű bevásárlóközpontokig. Valójában az elosztás kérdéseinek a vizsgálatával érthetjük meg a termelés és a szolgáltatás kialakulását és működését. Így jutunk el a fogyasztói társadalom kialakulásához, mely — most már magyar tapasztalatból is tudjuk — nem kedvez a kiskereskedőknek, a

Frieden: *Kompendium der Soziallehre der Kirche*. Libreria Editrice Vaticana – Herder, Freiburg, 2006.

⁹Vö. *Impulse und Wegweisung. Das Kompendium der Soziallehre der Kirche*. Bachem, Köln, 2006.

¹⁰Itt érdemes a római *Kompendium* 12. fejezetének alpontjait összehasonlítani a magyar körlevél elemzett témáival, mely szintén azt mutatja, hogy a magyar egyház a szociális kérdések felvetésében is együtt halad a világegyházzal: *Soziallehre und kirchliches Handeln*: 1. Der Dienst an der menschlichen Person, 2. Der Dienst an der Kultur, 3. Der Dienst an der Wirtschaft, 4. Der Dienst an der Politik.

Vö. i. m. 373–405.

¹¹*Igazságosabb és testvériesebb világot!*, 27.

¹²Vö. A. Chatriot — M.-E. Chessel: *L'histoire de la distribution: un chantier inachevé*. Histoire, Économie et Société 25 (Janvier-Mars 2006), 67-82.

¹³Erre a helyzetre taláunk utalást a magyar püspökök 2006. januári körlevelében: (*Imaórák a nemzet lelki megújulásáért*, 7) „Az ember ugyanis nem pusztán termelő vagy fogyasztó, nem egyik tétel csupán a társadalom működésének, hanem egyetlen igazi célja.”

beszállítóknak, sem a bérezésnek, sem az előállított javak átvételi árának.¹³

A fogyasztói kultúra terjedése az ember lakóhelyét is mestersegesen megváltoztatja a konzumáció tereinek és katedrálisainak kialakításával és felépítésével, mert mindent a termelésnek, a fogyasztásnak, illetve a profitnak rendel alá.¹⁴ Ráadásul, mivel a nagyáruházak csak egy adott rétegnek kínálnak lehetőséget a vásárlásra, a nagyvárosok kulturális és társadalmi átalakulása következtében már a 19. századtól kezdve kitermelődtek a fogyasztási kényszerből fakadó elhajlások.¹⁵

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia év eleji, a nemzeti imaévet meghirdető körlevelében a következőket olvassuk: „Az utóbbi másfél évtizedben megéreztük a szabadság ízét, de ez az időszak is hozott sok csalódást; felvetette, de nem válaszolta meg az igazságosság kérdését, a teljes igazságosságét, mely a gyengét védi.”¹⁶ Itt mintha kihallanánk a püspökök írásából és hangjából az egy évtizeddel ezelőtt megfogalmazottak újbóli, talán kimondhatjuk: keserű felidézését, annak változatlan érvényességű megállapítását. A körlevél 27. cikkelye, mely mintegy összegzi az egyházi társadalmi tanítás alappilléreit, hozzáteszi: ahhoz, hogy a személy méltósága, a szolidaritás és a szubsidiaritás érvényesüljenek, Magyarországon még sok erőfeszítésre van szükség.

3. Az „Igazságosabb és testvériesebb világot!” körlevél aktualitása a jelenlegi egyházi megnyilatkozások tükrében

Mintegy fél évvel ezelőtt (2005. december 25-én) írta alá XVI. Benedek pápa a *Deus caritas est* (Az Isten szeretet) kezdetű enciklikáját. Mivel az egyházi tanítóhivatalt legfőképp az élő Péter-utód, vagyis a pápa testesíti meg, ezért most szerencsénk is van, hogy az ő első írásának a fényében tekinthetünk a születésnapját ünneplő magyar dokumentumra. Újszerű felismerést és bizonyos elégedettséget is jelenthet, hogy a magyar püspökök irata teljes harmóniában van mindazzal, amit XVI. Benedek pápa megnyilatkozásának második fejezete (DCE 19–42) az egyház szeretetszolgálatáról mond. Valójában a testvériesebb és igazságosabb világ is a szeretet műve, mivel éppen a szeretetből fakad az igény, hogy az emberi közösségben, vagyis a társadalomban meglévő igazságtalan és mostoha körülményeket lehetőség szerint megszüntesse, vagy legalábbis javaslatot adjon a változáshoz.

XVI. Benedek pápa egyik legújabb üzenete pedig, melyet 2006. április 27-én Rómában a Társadalomtudományok Pápai Akadémiájához intézett, hangsúlyozza, hogy az Evangélium az egyéni és a társadalmi élet minden szeletét megvilágítja, és a szeretet teljességében megélt hit lényeges szempont egy jobb jövő építésében és a nemzedékek közötti szolidaritás őrzésében.

- ¹⁴Vö. G. Crossick — S. Jaumain (ed.): *Cathedrals of Consumption. The European Department Store 1850–1939*. Ashgate, Aldershot, 1999.
- ¹⁵Vö. U. Spiekermann: *Theft and Thieves in German Department Store 1859–1930. A Discourse on Morality, Crime and Gender*. In: G. Crossick — S. Jaumain: i. m. 135–159.
- ¹⁶Imaórák a nemzet lelki megújulásáért, 6.
- ¹⁷Vö. például M. Ehrke: *Postkommunistischer Kapitalismus. Ökonomie, Politik und Gesellschaft im neuen Europa*. Internationalen Politik und Gesellschaft (2005/1), 142–163.
- ¹⁸*Le Devenir de l'Union Européenne et la Responsabilité des Catholiques*. Bruxelles, 2005. Lásd az osztrák ökumenikus dokumentumot: *Meghívás egy közös útra. Az Ausztriai Egyházak Ökumenikus Tanácsának szociális nyilatkozata*. Luther Kiadó, Budapest, 2005.
- ¹⁹*O trabalho na sociedade em transformação*. Secretariado Geral da CEP, Lisboa, 2002; *Um olhar de responsabilidade e de esperança sobre a crise financeira do país*. Secretariado Geral da CEP, Lisboa, 2005.
2006. május 15-én az Olasz Püspöki kar 56. közgyűlésének nyitónapján Camillo Ruini bíboros, a pápa szándékát is tolmácsolva, a család védelmével kapcsolatban arra kérte az olasz püspököket, hogy „bátran hirdessék az egyház álláspontját, amelyet ugyan sokan úgy határoznak meg, mint „illetéktelen beavatkozást a személyi lelkiismeretbe és az állam autonóm törvényhozásába”. Az Európai Unió mellett működő Püspöki Konferenciák Bizottsága (COMECE) 2006. május 5-én adott ki egy nyilatkozatot *Établir un cadre pour une société juste en Europe* (Egy igazságos társadalmi keret felépítése Európában) címmel, mely a tagállamok vezetőitől kéri, hogy fordítsanak nagyobb figyelmet egy igazságosabb európai társadalom létrehozására. Ennek érdekében, állapítják meg az európai püspökök, az emberi személyt és annak elidegeníthetetlen méltóságát kell biztosítani.
- Ebből a nézőpontból, tekintettel az előbbi megnyilatkozások tartalmára, szerényen azt is megállapíthatjuk, hogy a Tanítóhivatal legmagasabb helyéről történt visszamenőleg is megerősítés azal kapcsolatban, amit a tíz évvel ezelőtti dokumentum az emberről és a társadalomról kimondott. Ráadásul a magyar körlevél tematikájának maradandóságát mi sem jelzi jobban, mint hogy a legfrissebb társadalmelemző cikkek, például Németországban továbbra is hasonló kérdéseket boncolgatnak.¹⁷ A 2001-ben megjelent *Charta Oecumenica* az európai egyházak Európa iránti társadalmi felelősségéről is szól. 2003-ban az ausztriai egyházak fogalmazták meg szociális nyilatkozatukat (*Sozialwort*). Az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa pedig 2005-ben fejtette ki a katolikusok felelősségét munkadokumentum formájában.¹⁸ A Portugál Püspöki Konferencia az elmúlt években adott ki hasonló jellegű iratokat a munka világáról egy átalakuló társadalomban és az ország nehéz pénzügyi helyzetével kapcsolatban.¹⁹ 2004 májusában a Kairosz kiadónál jelent meg magyar fordításban Helen J. Alford: *Menedzsment, ha számít a hit* című könyve, mely a keresztény társadalmi elveket fejtegeti a modern korban, és a hívő vállalkozó, beruházó, munkáltató magatartását írja le. Az egyház konkrét felhívásának elemzése a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Heller Farkas Közgazdaságtudományi Intézetében folyó kutatások a *Societas Perfecta* („tökéletes társadalom”) nemrég indult sorozatban látnak napvilágot.
- A körlevéllel és az azt követő megnyilatkozásokkal a magyar egyház eltökélt magatartása mutatja, hogy a társadalmi élet minden vonatkozásában tisztelni és érvényesíteni kell a személy méltóságát és az egész társadalom érdekét. Az ember ugyanis létrehozója, központja és célja is a társadalmi életnek. Ugyanakkor tudnunk kell, hogy amikor a keresztények összefognak a társadalmi haladásért és igazságosságért, ezáltal előkészítik Isten országát, hűségben Krisztushoz és az ő Evangéliumához, hogy ez a világ reménységben nyitott maradjon Isten jövője felé.

A politikai közösség és a közhatalom

PACZOLAY PÉTER

I.

1956-ban született Budapesten. Alkotmányjogász-politológus, egyetemi tanár. 1980-ban szerzett diplomát az ELTE jogi karán, 1992-től vezeti az SZTE ÁJTK Politológiai Tanszékét, 1990–1996-ig az Alkotmánybíróság főtanácsosa, 1996–2000-ig az Alkotmánybíróság főtitkára, 2000–2005-ig a Köztársasági Elnöki Hivatal vezetőhelyettese, 2005 augusztusától a Köztársasági Elnöki Hivatal vezetője. 2006. február 6-án az Alkotmánybíróság tagjává választották.

„A valóban emberies politikai élet kialakítására semmi sem alkalmasabb, mint az igazságosságra, a jóindulatra és a közjó szolgálataira való érzék fejlesztése. Továbbá szilárd alapvető meggyőződést kell kialakítani a politikai közösség természetéről, valamint a közhatalom céljáról, helyes gyakorlatáról és korlátairól.”¹ A II. Vatikáni zsinat *Gaudium et spes*: *Az egyház a mai világban* kezdetű konstitúciójának ez a megállapítása inspirálója és programadója a körlevél állammal és politikával foglalkozó fejezetének.

Mi vezet el a valóban humánus — az emberért való — politikai élethez? Három alapérték biztos nélkülözhetetlen:

Az *igazságosság*, mely a modern korban relativizálódott a természetjog egységes törvényével szemben, ahogy arra XXIII. János pápa *Mater et Magistra* apostoli körlevele rámutatott: egyre többen tagadják, hogy létezne olyan transzcendens törvény, amely egyetemes érvénnyel vonatkoznék mindenkire. „Noha azt a szót, hogy ‘igazságosság’, meg azt a kifejezést, hogy ‘az igazságosság követelménye’ — mindenki a szájára veszi, sokan mégsem ugyanabban az értelemben, hanem nagyon gyakran homlokegyenest eltérő jelentésekben használják ezeket.”²

A második alapérték a *jóakarát*, melyet oly gyakran hívnak föl a pápai enciklikák és más dokumentumok; a katolikus egyház társadalmi tanításában először XXIII. János *Pacem in Terris* kezdetű enciklikájának üdvözlő megszólításában jelent meg „...az egész földön élő keresztényeknek, valamint minden jóakarátú embernek” fordulat. Vagyis a szabad cselekedetben megjelenő akaratnak az objektív erkölcsi értékre, a jóra kell irányulnia.

A harmadik alapkö a *közjó*, melynek szolgálata egyre jobban kikopott a politikusi hitvallásokból. A közjó magában foglalja a társadalmi élet azon *feltételeinek összességét*, amellyel az emberek saját maguk tökéletesítését teljesebben és könnyebben elérhetik.³

A Magyar Katolikus Püspöki Kar az 1996-ban megjelent *Igazságosabb és testvériesebb világot!* című körlevelét a hívekhez és minden jóakarátú emberhez címezte. Elsőként a *körlevél történeti jelentőségét* fontos aláhúzni. A körlevél bő fél évtizeddel a rendszerváltás után, a nagy illúziókon és már a nagy csalódásokon túl született. Felmérte és elemezte azt az új helyzetet, amelybe az ország került, és ajánlásokat tett a továbblépésre. A felszabadult, öntudatos, de sok

¹*Gaudium et Spes*, 73.
In: *Az Egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok*. Szent István Társulat, Budapest, é. n., 254.

²*Mater et Magistra*, 206.
In: *Az Egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok*. i. m. 147.

³*Mater et Magistra* 20;
Pacem in Terris 58.

sebből vérző magyar katolikus egyház így érett és felelősségteljes társadalmi tanítással lépett az ország, és elsősorban az értelmiségi közvélemény elé.

A *körlevél közvetlen hatása* az egész országban követhető volt. A körlevél előkészítésében érintettek nagyon sokféle jártak, és vettek részt beszélgetéseken. Ezek a fórumok bizonyították a hívek érdeklődését, érettségét és nyitottságát a körlevélben tárgyalt kérdések iránt. Ez különösen fontos volt, hiszen a magyar katolikus egyház — legalábbis hivatalosan — korábban e kérdésekben nem kötelezte el magát.

A *körlevél aktualitása* mellett aligha kell érvelni, az teljesen nyilvánvaló mindenki számára, aki most lapozza föl. Pedig a vállalkozásban nagy kockázat rejlett, hisz miképp lehetséges a társadalmi folyamatok néhány év tapasztalatai alapján történő elemzése, és már-már nem a *hübrisz* határát súrolja mindezek alapján a jövőre vonatkozó ajánlások megfogalmazása? De ezúttal is bebizonyosodott, hogy aktuális társadalmi kérdéseknek örökkévaló értékek alapján történő megközelítése biztosabb alapmulandó módszertanok alkalmazásánál.

Az *Állam és politika* című, harmadik fejezet néhány ma is figyelemre méltó megállapítása:

1. Napjaink gyakran tapasztalható radikális pesszimizmusától eltérően a körlevél rámutat a rendszerváltás, az alkotmányos vagy jogállami forradalom számtalan pozitívumára. Ezekről ma sem lenne szabad megfeledkeznünk, és ezekben lehetőséget, sőt ajándékot kéne látni, nem csak a negatívumokat felnagyítani. A körlevél fölveszi a küzdelmet a társadalomban terjedő pesszimizmussal (71. §).

Ugyanakkor idézi a körlevél a *Centesimus annus* enciklika azon képes beszédét, hogy sok átalakuló országban „háború utáni időszak” fog bekövetkezni (65. §). Sajnos így lett.

2. Fájdalmasan beigazolódtott az is — és ezt ma még a korábbiaknál is jobban érezzük —, hogy „a politikai osztály tagjai nem képesek meggyőzően és hitelesen képviselni a politika új minőségét, amit az állampolgárok joggal elvárnak” (66. §).

3. A körlevél újra bevezette a közbeszédbe a közjó fogalmát. A közjó fogalma és filozófiája kiszorult közéletünk nyelvezetéből és gyakorlatából. Ezért az egyház társadalmi tanításának alapján emlékeztetnünk kell arra, hogy „az egyes embereknek, a különféle közösségeknek és az államnak egyaránt a társadalom egészére és a mindenki javát magában foglaló közjóra kell törekedniük” (74. §).

4. A keresztényekben gyakran megtapasztalható közéleti passzivitással szemben a körlevél kiemelte a pápai tanításnak azt a részét, amelyet II. János Pál pápa fogalmazott meg, miszerint a demokratikus társadalmi modell létrehozásában és előmozdításában való részvétel a hívők számára kötelesség.

5. Nagyon lényeges kérdésre hívja föl a figyelmet a körlevél azzal, hogy a demokrácia előfeltételeinek a megteremtése az oktatás és a nevelés által lehetséges — ez szintén II. János Pál egyik gondolata —, és ezzel kapcsolatban jegyzi meg a Katolikus Püspöki Kar, hogy a politikával szembeni bizalmatlanság egyik fő forrása a politika és a demokrácia működésére vonatkozó ismeretek hiánya. Tehát így konkretizálja az enciklikának a gondolatát, hogy a politika kultúra, politikai ismeretek terjedése az egyik szükséges előfeltétele a politikával szembeni bizalmatlanság feloldásának, ahogy ezt már a zsinati konstitúció is megfogalmazta.

6. Rendkívül aktuális az az üzenet is, amit az állam és a társadalom kapcsolatáról, a civil társadalomról, és a közélet aktivizálásáról fogalmazott meg a körlevél (67–70. §§).

II.

Örvendetes, hogy az elmúlt tíz évben az állampolgári tudatosság és részvétel erősödött, és nemcsak az egyházban, hanem azon kívül is elterjedt a *szubszidiaritás* eszméje. Ennél a pontnál érdemes kicsit elidőzni, és kitekinteni néhány olyan kérdésre, amellyel a körlevél nem foglalkozott, de az idők változása okán egy eljövendő körlevélnek érintenie kell.

A szubszidiaritás elve a római katolikus egyház társadalmi tanításában vált ismertté. Ez az elmélet az emberi személyt és annak méltóságát helyezi a központba, és a társadalomban létező különböző közösségeket az emberi személy szolgálatába állítja. XIII. Leó *Rerum Novarum* kezdetű enciklikájában jelent meg először 1891-ben, és ezt fejlesztette tovább XI. Piusz pápa negyven évvel később a *Quadragesimo Anno* kezdetű enciklikában, amely a szubszidiaritás elvét örökérvényű elvként aposztrofálja: „Amit az egyes egyének saját erejükből és képességeik révén meg tudnak valósítani, azt a hatáskörükből kivenni és a közösségre bízni tilos; éppen így mindazt, amit egy kisebb és alacsonyabb szinten szerveződött közösség képes végrehajtani és ellátni, egy nagyobb és magasabb szinten szerveződött társulásra áthárítani jogszerűtlenség és egyúttal súlyos bűn, a társadalom helyes rendjének felforgatása, mivel minden társadalmi tevékenység lényegénél és benne rejlő erejénél fogva segíteni — szubszidiálni — köteles a társadalmi egész egyes részeit, ellenben soha nem szabad bomlasztania vagy bekebeleznie azokat.”⁴

Ilyen előzmények után akár meglepő is lehetne, hogy néhány éve a szubszidiaritás megjelent az európai integráció alapelvei között. Talán némi magyarázatot jelenthet, ha arra gondolunk, hogy az európai integrációra, főleg a kezdetekben, erős katolikus befolyás érvényesült, akárcsak ha az alapítók személyére (Schuman, Monet, Adenauer, De Gasperi) gondolunk. Schuman Európa fel-

**A szubszidiaritás elve
az egyház tanításában**

⁴QA 79. In: *Az Egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok.* i. m. 81.

⁵Robert Schuman: *Európáért.* (Ford. Tót Éva.) Pro Pannonia, Pécs, 2004, 49–67.

A szubszidiaritás elve az Európai Közösségben

építésének tervében a szó keresztény értelmében vett demokrácia megvalósítását látta.⁵ Tartalmilag ez a francia föderalista tradíció győzelmét jelentette a hierarchikus és központosító jakobinus tradíció fölött. A katolicizmus ilyen hatása eredhet a római egyház katolikus, vagyis egyetemes természetéből, és a keresztény középkor Európájának nemzetek feletti, egyetemes állameszményéből.

Az Európai Közösségben a szubszidiaritás-koncepció valójában a közösségi hatalom túlzott megerősödésével szembeni reakcióként jelent meg. A kormányközi gyakorlat erejének megőrzését szolgálta volna, vagyis, hogy az integráció fejlődésének szabályozása szigorúan a tagállami kormányok kezében maradjon. A szubszidiaritás kifejezést Ralf Dahrendorf használta először az EK vonatkozásában, annak túlzott hatalmával szemben még 1971-ben, amikor a Bizottság német tagja volt. Azután számos dokumentumban jelent meg a szubszidiaritás elve, azzal a tartalommal, hogy a Közösség csak a tagállamok által ráruházott hatáskörrel rendelkezik, és megtiltja, hogy a Közösség olyan jogalkotó vagy igazgatási tevékenységet folytasson, amely nem feltétlenül szükséges, vagy nem biztosítja a célok jobb elérését, vagy nem indokolja azt a probléma nemzetközi jellege.

Az elv végül 1992-ben a *Maastrichti Szerződéssel* került a *Római Szerződés* szövegébe. Az elv jellegét tekintve elsősorban politikai volt, bevezetésének „eredeti szándéka” integrációellenes. Mintegy a közösségi hatáskörök kiterjesztése, a többségi döntéshozatal bevezetése, az Európai Parlament hatásköre növelésének kompenzálására szolgált. A szubszidiaritás politikai és demokratikus elvként történt bevezetését igazolja az Európai Unióról szóló Szerződés 1. cikke, amely szerint a jelen szerződéssel új szakasz kezdődik abban a folyamatban, amellyel a döntéshozatal „az állampolgárokhoz a lehető legközelebbi szinten történik”. A döntéseknek a polgárokhoz való közelítése mellett azonban a szubszidiaritás elvének értelmezése magában hordozza a hatékonysági megfontolások figyelembevételét is, vagyis, hogy melyik szinten valósítható meg leghatékonyabban a kívánt politikai intézkedés.

Az európai uniós csatlakozás kihívása

E ponton érdemes emlékeztetni arra, hogy a körlevél nem foglalkozott azzal a kihívással, és azokkal a remélt és valós előnyökkel, de mindenképp új helyzettel, amit az *európai uniós csatlakozással* jár. Ez a magyar csatlakozási folyamat viszonylag korai szakaszában érthető volt. Az új évezredben azonban ezzel is számot kell vetni. A körlevél által hangsúlyozott közéleti aktivitás és a politikai nevelés egyik lényeges pontja az európaisághoz és az európai intézményekhez való viszonyunk tisztázása. Az uniós csatlakozás után meg kell találnunk és meg kell határoznunk európai identitásunkat, önazonosságunkat. Mit jelent nekünk Európa, vagy akár miért nem jelent sokat, akár szinte sem-

⁶Vö. Erdő Péter: *Európa az igazi kulturális egység, és nem az Európai Unió*. In: *Csak a kegyelem*. Válasz Kiadó, Budapest, 2003, 131skk.

Az Alkotmányos Szerződés szövege

⁷Robert Schuman: i. m. 55.

mit? A választ két szinten kell keresni: Európa mint kulturális közösség szintjén, és az Európai Unió, az európai intézmények vonatkozásában. A kettő nyilvánvalóan nem ugyanaz.⁶ Mindkét vonatkozásban azonban a keresztényi szemléletű megközelítés fő kérdése az értékek keresése és megtalálása. Az európai integrációnak a gazdasági és jogi közösségből politikai közösség irányába történő fejlődése különösen élesen veti fel az európai értékek mibenlétének problémáját. Ismertek az ezzel kapcsolatos nehézségek és ellentétek. Ha az Unió határozott lépéseket tesz a politikai közösséggé válás irányába — és az Alkotmányos Szerződés szövegének megszületése ebbe az irányba mutat — akkor meg kell találni ennek a közösségnek a közös alapértékeit. E nélkül sosem lesz a szó valódi értelmében vett európai alkotmány.

Tünetszerű a keresztény örökségre történő utalás elmaradása az Alkotmányos Szerződés preambulumból. Márpedig ez az utalás összeegyeztethető lenne korunk szekularizált és pluralista valóságával. Robert Schuman már évtizedekkel ezelőtt felhívta a figyelmet arra, hogy: „Senki nem gondolja úgy, hogy az állam és az egyház hivatalos szétválasztása szemben állna egy fontos vallási hagyomány megőrzésével.”⁷

Az Alkotmányos Szerződés azonban nem ezért bukott meg, hanem fő baja az, hogy egy alkotmányt ötvözött a politikáknak a nagyon részletes leírásával. A kettőt külön kellett volna választani, és csak az alapértékeket, az alapvető jogokat és az alapintézményeket, illetve hatásköreiket kellett volna az alkotmánytervezetbe foglalni. A politikai közösség értékei sok vita és dialógus után, fokozatosan, hosszú idő alatt kristályosodnak ki — az Európai Unió ettől még igen távol van.

Az Egyház Európában

⁸II. János Pál pápa *Az Egyház Európában* kezdetű apostoli buzdítása. Szent István Társulat, Budapest, 2003, 101.

⁹II. János Pál pápa: i. m. 91.

¹⁰II. János Pál pápa: i. m. 97.

Az európai dimenzió elemzése és ezzel kapcsolatos iránymutatás II. János Pál pápa *Az Egyház Európában* kezdetű apostoli buzdításában található. A Szentatya utal a súlyos európai érték válságra, és az identitás megtalálása nélkül ebből nincs is kiút. „Térj magadhoz. Légy önmagad. Fedezd föl eredetedet. Éleszd föl gyökereidet” — idézi fel korábbi beszédét.⁸ Az Evangéliumból fakadó elvekre kell alapozni, ez adhat csak új lendületet Európa számára. Sürgeti, hogy a leendő alkotmányban legyen hivatkozás Európa vallásos, főként keresztény örökségére. „A modern Európa, mely megajándékozta a világot a demokratikus eszmével és az emberi jogokkal, sajátos értékeit keresztény örökségből meríti” — emlékeztet.⁹ Tiszteletben tartva az intézmények evilági jellegét, három alapvető elem elismerését szorgalmazza. Ezek: az egyházak joga a szabad szerveződéshez; a felekezetek sajátosságainak tiszteletben tartása, dialógus az Európai Unió és az Európában létező vallások között; az egyházak és vallási intézmények azon jogállásának biztosítása, amit azok a tagállamokban elnyertek.¹⁰ „A keresztény gondolkodás át tudja alakítani a politikai, kulturális és gazdasági halmazokat olyan

együttéléssé, amelyben minden európai ember otthon érezheti magát, s a nemzetek egy családját alkotják, melyre a világ egyéb tájai is tanulva tekinthetnek” — hangzik a „lélek Európájához” vezető utat kereső apostoli buzdítás.¹¹

¹¹II. János Pál pápa:
i. m. 101sk.

Az egyház társadalmi tanítása ugyanakkor utal arra is, hogy „a nemzeti különbözőségeket meg kell őrizni, és gondozni kell, mint az európai szolidaritás alapját”, meg kell becsülni a történelmi és kulturális sajátosságokat és a nemzeti identitást.¹²

¹²II. János Pál pápa:
i. m. 93, 95.

A nemzet fogalma

Ezzel összefüggésben szót kell ejteni a *nemzet* fogalmáról is. Az egyház társadalmi tanítása hozzájárul az egyén, a nemzet és az európai közösség harmóniájához. Magyarország sajátos történelmi helyzete, főleg az, hogy a magyar nemzet tagjai több államban élnek, szükségessé teszi, hogy számot vessünk egy jövődó körlevélben a nemzethez tartozás különböző minőségeinek valóságával. Tudatosítanunk kell, hogy milyen viszony fűz minket határon túl élő nemzetársainkhoz, és milyen kötelezettségeket ró ez ránk. Mi a szerepe az egyháznak a határon túliak támogatásában? A körlevél megjelenése óta ezeknek a kérdéseknek a súlya megnőtt. A szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi törvény sorsa, a 2004. december 5-ei népszavazás keserű tapasztalatai olyan fejlemények, amelyek mellett nem lehet szó nélkül elmenni.

A nemzeti kisebbségek

Már a *Pacem in Terris* enciklika is foglalkozott a nemzeti kisebbségekkel való bánásmóddal: az igazságosság parancsának felel meg a kisebbségnek nyújtott segítség, mely nyelvük és kultúrájuk megtartásához, gazdasági helyzetük javításához szükséges.¹³ A *kisebbségi jogok védelme* a nemzetközi politikában, de a jogtudományon belül is sokat vitatott, élesen ellentétes felfogásokban tárgyalt kérdés. Ennek tudatában, de a magyar nemzet sajátos helyzete miatt elengedhetetlennek tűnik, hogy a magyar katolikus egyház foglalkozzon ezzel a kérdéssel.

¹³*Pacem in Terris* 96.

Ezek a példák azt igazolják, hogy felelőségünk túlterjed saját politikai közösségünk határain, a tíz évvel ezelőttinél sokkal inkább a külvilág felé nyitottabban kell meghatároznunk önmagunk feladatait.

A szociális kérdések a körlevél tükrében

ZLINSZKY JÁNOS

1928-ban született Budapestén. Jogász, egyetemi tanár. 1989-1998 között az Alkotmánybíróság tagja. Jelenleg a PPKE Jog- és Államtudományi Karán a Római Jogi Tanszék emeritus egyetemi tanára.

„Veletek maradok...”

Nehéz dolog húsz perc keretébe beleszorítani annak a tanításnak az összefoglalását, amit a körlevél első fejezetében a szociális kérdésekről nyújtott. Aktualitása a kérdésnek azóta csak növekedett. Jogász szemével nézve meg kell látni azt az összecsengést, amit a körlevél e fejezete a magyar alkotmány hatályos tételeivel mutat. A katolikus polgár számára az egyház magas szintű tanítása hitbéli és erkölcsi köteleességgé tesz bizonyos célokat. A magyar Alkotmány minden magyar állampolgár számára kötelezővé tesz bizonyos értékrendet, amelyben a szociális kérdések ugyancsak hangsúllyal szerepelnek.

Krisztus egyszer azt mondta tanítványai körében: *„Szegények mindenkor lesznek veletek, én pedig nem mindenkor leszek veletek!”* (Jn 12,8). Ez a mondat jutott eszembe akkor, amikor megpróbáltam gondolataimat összerendezni. Van az idézetnek egy ellentette is: *„Íme, én veletek maradok a világ végezetéig.”* Valamilyen formában tehát velünk van, miközben valamilyen módon nincs velünk. Velünk van akkor, ha a szabad akarátú ember elfogadja Őt, Vele és Benne akar maradni. Ám nincs velünk akkor, ha a szabad akarátú emberek közössége, a társadalom nem kívánja, visszautalja valamely homályos magánszféra világába, elutasítja következetes jelenlétét. Nincs velünk, és talán még az ellen is tiltakoznak, hogy emlékeztessünk arra, velünk kellene lennie. És talán kevésbé van velünk, annál szegényebbek leszünk, s annál inkább vannak velünk, közöttünk szegények.

Szomorú dolog tizenhat évi jogállami fejlődés után, hogy a társadalom az Alkotmányban előírt szociális biztonságot nem nyújtja, a létminimum biztosításának társadalmi kötelezettségét — szándékosan mondok kötelezettséget, nem jogot — nem teljesíti. Ezek a kérdések megoldatlanok. Lehet azzal érvelni, hogy kevés hozzá a pénzünk, de úgy tűnik, hogy más, nem Alkotmány védte célokra elég sok pénzünk látszik lenni.

Elszegényedés és meggazdagodás

Az egyház körlevélbe foglalt tanítása tíz évvel ezelőtt rámutatott azokra a feszültségekre, amelyek sokak elszegényedése és kevesek mértéktelen meggazdagodása révén a társadalomban adódnak. Már a francia forradalom beszélt *fraternitéről*, testvériségről, mint a polgári társadalom szükséges alapjáról. Oda állította az *égalité*-t, az emberek egyenlőségét biztosító igazságosság tétele, valamint a *liberté*-t, a személyes szabadság, az értelmes és akarattal bíró ember egyéni függetlensége mellé. Ha most ezeket

fokozott mértékben idézi figyelmünkbe a körlevél, akkor nyilván azért, mert az az első figyelmeztetés visszájára fordult. Visszájára fordult azért, mert a társadalomra bízta, hogy a maga jogrendje keretében úgy határozza meg ezeket az alapjogokat, alapszabadságokat, ahogy az számára a legkedvezőbbnek tűnik. Ennek nyomán rájöhettünk arra, hogy a szabadság bizonyos anyagi-szellemi alapadottságok nélkül mit sem ér. Az egyenlőség, figyelem nélkül arra, hogy egyenlőtlenek között valóságos elvben, hamis állítás, mert nem sorakozik mellé az igazságosság másik formája, a méltányosság. A testvériség ezek hatására visszájára fordulhat. A rómaiak még azt mondták: *quis melior amicus, quam frater fratri* — ki lehet inkább barát, mint testvér a testvérenek —, mi ma látjuk, hogy nincs ádázabb ellenség, mint amilyen testvér a testvérenek tud lenni.

Szomorúan éljük ezt meg, társadalmi és politikai valóságban egyaránt. Erre is utalt már az Üdvözítő, mikor jelezte: eljön az idő, mikor testvér testvér ellen támad, rokon rokon ellen, a meggyőződés mezején. A testvériesebb világnak éppen ezt a magatartást kellene kiküszöbölnie.

Hazánk lakosságának foyása

A másik probléma, amire rávilágított a körlevél, hazánk lakosságának foyása. Az a demográfiai katasztrófa, ami már évtizedek óta bontakozik, s mára már nemcsak előregedés formájában, hanem a létszám tényleges fogyatkozásában mutatkozik egyre fenyegetőbb módon. Lehet, hogy egyesek, akik a szabadságot a maguk szélsőséges módján értelmezik, azt hangoztatják: mindegy, hogy magyar gyerekek születnek-e vagy kínaiak töltik ki az üresedő helyeket. Sőt utóbbi még gazdaságosabb is, a kínai felnőttként jön, nem kell neki se anyasági segély, se óvoda, se iskola. Népünk, nyelvünk, kultúránk, mondhatjuk, keresztény kultúránk fennmaradását — ha mi nem biztosítjuk — ránk kényszeríteni nem fogja a szabad egyesült Európa.

Az egészségügyi rendszer alakulása

Párhuzamos ezzel a fogyással az egészségügyi rendszer egyre több gondot jelentő alakulása. És talán visszás, de ugyanakkor érdekes, ha belegondolunk: ez az egészségügyi rendszer nekünk közösségnek, túl sokba kerül, nem tudjuk vállalni azok részére, akik valaha abban bízva, hogy nyújtani fogják nekik, jövedelmük jelentős részét befizették rá. Ezért érdemes lenne inkább üzleti alapra helyezni, mert úgy tűnik, sokat lehetne nyerni rajta. Vannak olyanok, akik ebben pénzt, nem is kis pénzt látnak. Szívesen megoldanák nekünk a gondot úgy, hogy és ha ők hasznot húzhatnak abból.

A közbiztonság

És végül a közbiztonság kérdése a körlevélben. A szó hallatán elsősorban erőszakos, vagyon elleni, és újfajta, gazdaság kitermelte jogsértések jutnak eszünkbe, amelyek ellen a társadalom tagjait egyre kevésbé védi meg. Amivel szemben a bíróság és a rendőrség tíz évvel ezelőtt is, s bizony ma is eléggé tehetetlen. Ám a közbiztonságban az a bizonyos szociális biztonság is ben-

ne foglaltatik. Az, hogy bízhatunk munkánk eredményének értékállóságában, a megtakarítások ésszerűségében (mert érték-megőrző voltában), otthonunk szilárd kereteiben, a következő nemzedék nevelésével kapcsolatos szabadságunkban, méltóságunk megtartásában elöregedésünk napjaira, egészen a halálunkig. Ezekre hívta fel a körlevél annak idején a figyelmet, és ezek ma is hiányoznak, bizonytalanság érzetét, tudatát keltik.

A létminimum kérdése

Hiányoznak annak ellenére, hogy, amint utaltam rá, a Magyar Alkotmány előírja: létminimum mindenkinek jár. Ez nem igazság kérdése, ahogy a liberálisok hangoztatják, hanem ez a társadalmi szolidaritás kérdése. Annak elismerése, hogy összetartozunk. Hogy a gazdagok eredményeiben a szegények munkája is mutatkozik. Hogy felelősek vagyunk egymásért. Máig nincs kiépítve annak a jogi útja, hogy ezt a létminimumot hogyan érhesse el, kaphassa meg az, aki rászorul. Törvényhozásunk ebben, ennek az alkotmányos tételnek érvényre juttatásában máig adós.

Egy konkrét példa

Annak idején az Alkotmánybíróságon tárgyaltuk a Győri Megyei Bíróság egy beadványát. Arra kérdeztek rá, hogy Szlovákiából, ottani munkahelyük megszűnte után hazatérő magyar munkások itthon, ha nem találnak munkát, nem lévén biztosításuk, munkanélküli segélyre sincs igényük, a létminimum biztosítása érdekében mit tehetnek. Az Alkotmánybíróság a panaszra azt válaszolta, hogy nem alkotmányellenes, ha a törvény a magyarországi munkaviszony fennálltát teszi a munkanélküli segélyjuttatásának előfeltételévé. Ez így is van. A baj abban rejlik, hogy ha valakinek nem jár a munkanélküli segély, és ezért létminimuma nincs biztosítva, hiába jár az neki az Alkotmány szerint, a törvény nem igazítja el abban, hogy azt kitől kérheti. Nincs fórum, ahová fordulhasson. Elvben perelhetné az államkincstárt vagy a pénzügyminisztert, de nem hiszem, hogy ma Magyarországon egy ilyen kereset eredménnyel járna bíróság előtt. A bíróság ugyanis nem az Alkotmány, hanem a törvény szerint ítél. Mulasztási alkotmány-sértés áll fenn, véleményem szerint, amit akkor is kifejtettem, s ami azóta sem nyert orvoslást. Éppen azok a szegények, akik létminimum alatt élnek, akiknek semmilyen ellátás nem jár, akikre annak idején a körlevél a figyelmet felhívta, sehová sem fordulhatnak biztonsággal — esetleges segélyekre, könyöradományokra utaltak, aszerint, hogy mennyire van az önkormányzatoknak feleslegük.

Hajléktalanok

Azóta született az Alkotmánybíróságon egy újabb határozat. Megállapította, hogy a mi éghajlatunkon télen a hajlék, a fedél a létminimum része, emberi jogon jár az alkotmány szerint. — Sokat támadták annak idején a Horthy-rendszert, amely az első világháború után tömegesen a csonka országba menekült vagonlakókat valamilyen szükségszállásokon, Augusztia telepen, egybeült elhelyezte. Embertelennek, antiszociálisnak mondták a rendszert, amely a szegényeknek ilyet juttat, míg a gazdagok az Andrássy úti

és rózsadombi villákban laknak. Ma ezek a telepek, jóval kedvezőbb anyagi helyzetben, egyáltalán nem épültek fel. Nincs mit bírálunk minőségükön, mert egyáltalán nem léteznek. Maradnak e helyett az egyelőre központi fűtéssel el nem látott aluljárók.

Az ember személyes méltósága

Az Alkotmány előírja, hogy gondozás és ellátás jár az arra rászoruló embernek. Felhív erre a körlevél is, öregek, betegek, rokkantak, különböző gondozásra és ellátásra szorulóknak vonatkozásában. Született is az elmúlt tíz évben egy törvény, e szociális gondozás rendezésére. Elkésve született, hézagosan, de meghozták. Kihagyta azonban szempontjaiból az emberi méltóságot. Kimaradt a törvényből a rászorulóknak az a joga, hogy ha többféle formában is mód van az ellátásra, azt választhassa, amely neki legjobban megfelel. Eldönthesse, kit enged be a lakásába, kire bízza rá magát, az Alkotmány szerint neki járó gondozást kire bízza. Ha otthon is, egyházi vagy más magánintézményben is, önkormányzat által is megoldható lenne az ellátás, úgy a rászorultság önkormányzati megállapítása után azt finanszírozzák a rászorulóknak, amelyiket szeretné. E helyett az önkormányzat dönt arról, hogy mire ad támogatást. Az otthoni ápolásra egyáltalán nem ad, más, nem önkormányzati intézménynek csak akkor, ha jónak látja. Tárgyként kezeljük a rászorulót, megoldandó esetként a problémát, nem személyként fordulunk hozzá, döntést, választást engedve személyes ügyében. Alkotmány és körlevél összeesik az ember személyes méltóságának elismerésében, s íme, a gyakorlatban ismét sérelmet szenved az.

Az egészséghez való jog

Egészséghez való jog. Az Alkotmány szerint a magyar állampolgárnak joga van a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészségre. Utóbbit külön hangsúlyozom, mert mintha kimaradna a vitákból a lelki egészség. A társadalom vissza is jelez: a lelki betegségek tömegesen terjednek. Ám maradván a testi egészségnél: annyit erről is megállapítottunk, hogy a legmagasabb nem a tudományos felső határ, hanem a társadalmilag nyújtható felső határ. Azt viszont ingyenesen kell nyújtani. Minden magyar állampolgár, fél százada, folyamatosan befizeti ehhez a maga járulékát, míg dolgozik, azt, amit rá kiróttak. Ezzel szemben joggal várja el, hogy amikor rászorul, megkapja a szolgáltatást. Még pedig nem a betegpénztártól, annak teljesítőképessége szerint — amelyből évtizedekig kivettek a kormányok más célra, ahelyett, hogy tőkésítették volna a bekerülő forrásokat. Nem, az ellátás az állam bevételei terhére, alkotmányos előjogon jár. Nem úgy, hogy ami marad az autópályaépítés után, abból, hanem úgy, hogy ami marad az egészségügy finanszírozása után, abból lehet autópályát is építeni, politikai döntés alapján.

A munka becsülete

Mindez tulajdonképpen még a létminimum kérdése, az Alkotmány szociális biztonságot ígér. Ezt javasolja a körlevél is. Benne van ebben az, hogy nem könyöradományból, hanem saját, biztosított becsületes munkája eredményéből éljen méltósággal az em-

ber. A munka hitünk és felfogásunk szerint az ember lényéhez tartozik, lényeges igénye. Alkotó munka a természetben, a Teremtő társaként, emberi kibontakozásunk, önmegvalósításunk elengedhetetlen feltétele. Nincs megoldva az ember problémája azaz, ha kényelmes székbe ültetik és ott etetik. Nem kérnek és nem várnak tőle a közösségben semmit. Szabadságában áll, erkölcsi kötelessége, és az állam által biztosítandó joga mindenkinek, hogy tehetsége szerint dolgozhasson. Hasznos és értelmes munkát. Alkotmányos kötelezettsége a társadalomnak, alkotmányos feladata a kormányoknak annak biztosítása, hogy a társadalmi termelésben bérért és fizetésért dolgozók a maguk járandóságát a társadalmi össztermékből biztonsággal megkapják. Nincs módjukban a termelés kockázati oldalába beleszólni, nem részesülnek közvetlen az elérhető nyereségből, ezért nem is viselhetik a kockázatát annak, ha a nyereség veszteségbe fordul. Ma ez nem így van. Ma, ha egy vállalkozás veszteségbe fordul, a vezetők gyorsan felveszik prémiummal hízalt jutalékukat, csődöt jelentenek, és a munkások, a kisbeszállítók várhatnak pénzük morzsáira. Ez ellen pedig törvényünk is van, itt a hatalmi szervezet mond csődöt! A társadalmi tartozás, a kisemberek ki nem fizetett járandósága vésszesen növekszik azóta, hogy az egyház körlevélét kiadta.

A takarékoság erénye

Az államnak kötelessége lenne (saját érdekében is) a takarékoskodás erényét pártolni, értelmessé tenni. Világszerte ennek ellene hat a pénz értékének állandó, rendszeres rontása. Elfogadott állami bevételi forrásnak tekintik ma az infláció bizonyos fokát. Annak ellenére van ez így, hogy soha sem kapott erre egyetlen rendszer sem felhatalmazást. Demokratikus világunkban ugyan hol szavazta meg a nép kormányának azt a javaslatát, hogy a zsebében lévő pénz értékéből rendszeresen újraelosztásra. A negyven év alatt, amit szocialista rendnek neveztünk, noha nem volt az, a pénzt értékállóknak hirdették, de nem volt az. Ha valakinek 1946-ból eltett forintja volt a zsebében, 1986-ban közelítőn sem érte azt, amit negyven évvel előbb. A rendszerváltás után beismertük, hogy rontottuk — és rontjuk tovább. Csökkenő mértékben, de folyamatosan. Ha pedig a pénz értéke romlik, nem érdemes megtakarítani. Ha bankba tesszük, megkapjuk ugyan nagyjából kamatként azt, ami az értékromlás, de kiteszjük a pénzvilág buktatójának: a bank immár csődbe is mehet, nem áll mögötte — csak egész kis mértékben — állami garancia. Szociális biztonság? Hol van?

Az otthon sérthetlensége

Otthont, pihenést, elfogadható környezetet ígér az Alkotmány, és ez is benne van a létbiztonságban, a szociális biztonságban. Ugyancsak körvonalazza ezek értékét a körlevél is. Közben az otthon sérthetlensége megkérdőjeleződött. Szennyezésével, küllemének rontásával ferdült fiatalok kreativitásigényét biztosítják. Intimitását piacra dobták, látványossággá teszik. A környezet védelme addig áll, míg nem feszül ellene megfelelő üzleti érdek.

Bár e téren értünk el az utóbbi tíz évben részeredményeket, s nem akarom azokat lekicsinyelni, de messze vagyunk attól, hogy ezeket az elsődleges alkotmányos értékeket a piaci árral szemben magasabb rendben védjük, elismerjük. Horvát szomszédaink a jog eszköztárával fellépnek tengerpartjuk védelmében a jogellenes beépítőkkel szemben, mi pedig még a diplomácia eszköztárát is bevetjük a jogsértők védelmében. Magyarországon mindenki bízhat abban, hogy jogellenesen létrehozott fellegvárát biztonságban élvezheti, legfeljebb az árvíz fenyegette vályogház lakója nem kapja meg ezt a biztonságot.

Pedig a szociális biztonsághoz mindez hozzátartoznék. Hozzá tartozik a kultúrált életvitel lehetősége, amelyet éppen a tisztességes társadalmi szerepvállalásnak kellene lehetővé tennie.

A jogok kiharcolása

Nem fog sem a körlevél hatására, sem az Alkotmány révén mindez önkbe pottyanni. Harcolni kell szabadságunkért, harcolni kell a jogért, s csak aki hajlandó érte kiállni és harcolni, az bízhat abban, hogy végül megkapja — ha talál elegendő harcostársat, akikkel összefoghat a győzelem érdekében. Ám a harcot először saját magunk ellen, saját magunkban kell kezdeni. Azt szoktam mondani a jogászi etikáról tartott előadáson hallgatóimnak, hogy aki elfogad lakása festésekor áfa nélküli számlát, ne kérje számon az államtól, mivel tartoznék neki. A saját meggyőződésünk szerint kell a másik méltóságát valóban elismerni, a hatalom szolgálat-jellegét elismerni, a rendelkezésünkre álló politikai jogokkal bátran és lelkiismeretesen élni, és nem visszaélni. Ez az igazságosabb és testvériesebb világ várat magára, de ez az igazságosabb és testvériesebb világért való küzdelem keresztény emberként és jogállam polgáraként egyaránt kötelező számunkra.

1989-1990-ben az a reménység töltött el sokunkat, hogy az évtizedeken át tartó idegen függőség és a diktatórikus egypártrendszer megszűnésével, a demokratikus jogállam megteremtésével jólét köszönt országunkra. Hamarosan azonban meg kellett tapasztalnunk, hogy az Ígéret Földje még messze van. Sokakat eltöltött az az illúzió, hogy a politikai szabadság automatikusan meghozza a boldogulást is. Évekbe telt, mire föl lehetett mérni, hogy az elmúlt évtizedek milyen pusztítást okoztak nemcsak a politikai, a társadalmi és a gazdasági életben, hanem az állampolgárok erkölcsi életében, értékrendjében is. Nem feledkezhetünk meg természetesen azokról az értékekről, amelyeket sokan közülünk hordoznak és hordoztak az elmúlt évtizedekben is. Ennek ellenére azonban hosszú idő kell annak tisztázásához is, milyen úton kell továbbhaladnia az országnak, s milyen lépéseket kell megtennie ahhoz, hogy megteremthesse a szabad és boldog emberi élet feltételeit a társadalom minden polgára és rétege számára. (Igazságosabb és testvériesebb világot!)

A körlevél nemzetközi kontextusa

TOMKA MIKLÓS

1941-ben született Budapesten. Szociológus, a PPKE BTK Szociológiai Intézet vezetője.

¹Érdemi bírálatot jóformán csak az MSZMP, a Bokor bázisközösség és a Hit Gyülekezete háza tájáról kapott. Vö. Balló István: *A körlevél*. Ezredvég, 1997. 4.; Demeczky Jenő: *Igazságosabb és testvériesebb világot!* „Érted vagyok”, 1996. december. Egy Hit Gyülekezethez tartozó történész viszont éppenséggel a szakmai alaposságot hiányolta, és a közéleti megszólalás tényét kifogásolta. Vö. Fazekas Csaba: *Szép új világ...* *A katolikus püspöki kar körleveléről*. Tiszavidék, 1996. december, 11., 1997. január, 15.

²Douglas Johnston – Cynthia Sampson (szerk.): *Religion, the Missing Dimension of*

A katolikus egyház azt vallja, hogy küldetése az emberekhez és a társadalomhoz szól, és hogy felelős a társadalomért. Nem ő a társadalom. Nem is tud, és nem is akar a társadalom helyett dönteni, mégis felelős érte. A szülő felnőtt gyermekéért is felelősséget érez. Nyomon követi, hogy mint él, mit tesz fia, lánya. S megteszi érte, ami tőle telik. A jó házastársak jóban, rosszban közösséget vállalnak egymással. Ugyanígy követi az egyház aggódó figyelemmel a társadalom sorsát. Ezért tette mérlegre a Magyar Katolikus Egyház 1996-ban, hogy hol tart a társadalom. Így született meg az *Igazságosabb és testvériesebb világot!* című dokumentum.

Csak elvétve akadtak, akik csodálkoztak, hogy az egyház közéleti kérdésekhez szól, vagy akiknek meglepetést okozott az irat társadalomtudományi szemlélete.¹ Bennük túlhaladott korok szellemisége visszhangzott, valamint az a jelszó, hogy milyen veszélyes mumus a „politikai katolicizmus”. Valójában nem volt ok meglepetésre. Csak az történt, ami másutt, demokratikusabb viszonyok között magától értetődő. A demokrácia társadalmi együttműködés, egymás elfogadása, senki ki nem zárása. A társadalomnak mind a hívő emberek összessége, mind pedig az összetartozó hívő közösség intézményes formája is része. Az egyházak is a demokratikus társadalom jogosult és kikerülhetetlen szereplői. Ez a tény világszerte közhely és politikai gyakorlat.² Kelet-Közép-Európában most tudatosul újra. Igaz, vannak, akik a vallást magánügynek hirdetik, és ezzel a jelszóval a hívek közösségét ki akarják zárni a közéletből.³ Pedig kár lenne feledni, hogy a történelmi nagy egyházak Magyarország legnagyobb tömegszervezetei.⁴ Ami pedig az egyházak társadalmi szerepét, funkcióját illeti, abban a kétharmados 1990/4. törvény egyértelmű: „A magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek a társadalom kiemelkedő fontosságú, értékhordozó és közösségteremtő tényezői. A hitélet körébe tartozó munkálkodásuk mellett kulturális, nevelési-oktatási, szociális-egészségügyi tevékenységükkel és a nemzeti tudat ápolásával is jelentős szerepet töltenek be az ország életében.”⁵ Az egyházak nagyságával és társadalmi szerepével kapcsolatban alkalmasint elhangzik, hogy a régi dicsőség letűnőben lenne, az emberek állítólag elfordulnak

Statecraft. Oxford University Press, New York – Oxford, 1994., Kenneth Medhurst – George Moyser: *Church and Politics in a Secular Age*. Clarendon, Oxford, 1988.

³Nagyjából a szociális körlevéllel foglalkozó 2006. májusi tudományos ülészekkel egy időben a magyar miniszterelnök állította, hogy a vallás magánügy, valamivel korábban pedig, előbb Fodor Gábor az SZDSZ szóvivője, majd az SZDSZ elnöke hangoztatta, hogy a magyar alkotmány szerint a vallás magánügy. Jogászok és politikusok szájából ez a megállapítás aligha tekinthető nyelvbottlásnak.

A társadalom megtévesztésére tett kísérlet ez akkor is, ha az utóbbi két politikus az állam és az egyház elválasztásának tételét így szeretné értelmezni. Az egyéni értelmezés nem keverendő össze magával a hiteles szöveggel! Az alkotmány ellenben nem mondja, hogy a vallás magánügy.

⁴Ennek a megállapításnak az igazolásához nem kell az 5 millió statisztikailag kimutatott katolikusra és másik 2 és fél millió reformátusra és evangélikusra hivatkozni. Ennél nyomósabb tény, hogy vasápról vasár-

az egyháztól. Ilyent persze lehet állítani, de bizonyítani nehezebb lenne. Az egyházak nem csupán a legnagyobb, hanem a legnagyobb társadalmi elismertséggel és tekintéllyel rendelkező társadalmi szervezetek és intézmények. Ha az egyházak presztízsét a különböző társadalmi intézmények (a pártok, a kormány, a közigazgatás, a rendőrség, a jogszolgáltatás, az önkormányzatok, a szakszervezetek stb.) átlagos értékeléséhez hasonlítjuk, azt látjuk, hogy az egyházak megítélése pozitívabb. Való igaz, hogy az egyházak „osztályzata” 1990 óta kissé romlott.⁶ Azonban más intézmények minősítése nem kevésbé. Tehát az egyháznak a más intézményekhez viszonyított megítélése változatlanul kimagaslóan jó.⁷ Nem az egyházba vetett bizalom csökkent, hanem az emberek váltak önállóbbakká, mindennemű intézménytől függetlenebbé.

A közvéleménykutatási adatokon túl a Magyar Katolikus Egyház szociális körlevele néhány további fontos szempontot is rögzít. Megmutatja, hogy a katolikus értelmiség jelen van a társadalomtudományok és a közélet élvonalában, s képes olyan országos áttekintést nyújtani, amit addig még senki nem készített. Ennél fontosabb tény, hogy az egyház érettnak és hivatottnak érzi magát arra, hogy a társadalom helyzetét mérlegre tegye. S nem lebecsülendő, hogy a kapott visszhang ennek a bejelentkezésnek jóformán teljes körű elfogadását bizonyította, és pedig a közvéleményben és a politikai elitben egyaránt.⁸ A legfontosabb újdonság talán mégis abban rejlik, hogy az egyház ebben a körlevélben saját magát és önmagának a világhoz való viszonyát új távlatba helyezte. A körlevél nem az állam és az egyház(ak) közötti kapcsolatokkal, nem a hatalommal és nem szervezeti kérdésekkel, hanem a társadalommal, az emberek javával, az igazságossággal, a közélettel foglalkozik. Már nem a pápa és a császár, nem az uralkodó és a püspökök viszonya a meghatározó, hanem az egyház jelenléte a civil társadalomban, és ennek a társadalomnak öröme és bánata. Ezt az állítást akár a modern kort jellemző társadalomtudományi tételnek is tekinthetjük.⁹ Bizonyos, hogy ezzel a körlevéllel a magyar katolicizmus csatlakozott a katolikus világegyház immár több mint egy évszázados törekvéséhez, hogy társadalomtudományi gondolkodással és nyilvános állásfoglalásokkal is előbbre vigye az emberek és a társadalom javát.

A társadalom elesettjei melletti kiállással és a nők teljes értékű embernek tekintésével Jézus is új társadalmi víziót hirdetett — az értékrend és az erkölcs terén. Jézus és a korai kereszténység alulról látta a társadalmat. Sem átfogó politikai és államszervezeti ismeretekkel, sem a társadalom átrendezéséhez szükséges pozícióval nem rendelkezett. Ennek megfelelően nem is fogalmazott konkrét politikai reformjavaslatokat, gyakorlatias modelleket, társadalomszerkezeti elképzeléseket. Ez a kiinduló helyzet

napra nagyjából egy millió katolikus, református, evangélikus meg saját indításból istentiszteletre, ahová reklám, sportközvetítés, egyéb izgalom nem csábít.

⁵1990. évi IV. törvény a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról. Bevezető. (Az idézett mondatok figyelmes átolvasása azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy azok teljeskörűen csak a nagy történelmi egyházakra érvényesek.)

⁶Vásárhelyi Mária: *Az intézményrendszer presztízsről*. Jel-Kép, 1995. 2. 3–12.

⁷Kulcsár Kálmán – Bayer József (szerk.): *Magyar tudománytár 4. Társadalom, politika, jogrend*. MTA Társadalomkutató Központ – Kossuth Kiadó, Budapest, 2003, 221.

⁸Argejő Éva: *A körtevel sajtóvisszhangja*. Vigilia, 1996. 11. 817–825.

⁹José Casanova: *Public Religions in the Modern World*. University of Chicago Press, Chicago-London, 1994.

¹⁰Franz-Xaver Kaufmann: *Christentum und Christenheit*. In: Paulus Gordan (Hrsg.): *Evangelium und Inkulturation (1492–1992)*. Styria, Graz, 1993, 101–128.

két-három évszázad alatt alapjaiban változott. A negyedik század elejére a keresztények egy része a társadalmi hierarchiában és az államszervezetben tekintélyes pozícióba került, és megfordítva, rangosabb emberek is kereszténnyé váltak. A hatalommal bírók szembe találták magukat azzal a lehetőséggel, hogy a rászorulónak immár nem csak a személyes támogatás, hanem a viszonyok átalakítása útján is segítsenek. A jót tevés lehetőségét a kereszténység erkölcsi kötelezettségnek tartja. A keresztény meggyőződés talajáról egyszerűen nem lehetett mást tenni, mint elfogadni a hatalomban való részvétel terhét, és igyekezni azt a legjobb célokra igénybe venni. Ez a sokat emlegetett és gyakran félremagyarázott „konstantini fordulat” alaphelyzete. Ettől kezdve az egyház nem tarthatta magát távol a társadalmi viszonyok javításának politikai és hatalmi törekvéseitől. (S ez akkor is igaz, ha tudjuk, hogy a hatalmi helyzetből adódó lehetőségeiket az egyház és az egyháziak sokszor nem a jézusi ideálokat követve értékesítették.)

Közel másfél évezreden át Európa Isten országának evilági, politikai eszközökkel történő megvalósításáról, egy egységes és az isteni tervekhez igazodó „keresztény társadalom” földi megteremtéséről álmodozott. Elfeledkezett a megváltás megtörténte és a történelem befejezetlensége közötti feszültségről. Összekeverte a jézusi ideál értelmében felfogott kereszténységet (amit más nyelveken *Christentum*nak, *Christianity*nek, *christianism*nek mondunk), és a kereszténység nevében fogant és megvalósított középkori társadalmi-kulturális modellt, a „keresztény társadalmat” (ami más nyelveken: *Christenheit*, *Christendom*, *chrétienté*).¹⁰ Mintha az emberi társadalom Isten által tervezett beteljesülése szervezeti, hatalmi eszközökkel megvalósítható lenne! Mintha az isteni kinyilatkoztatás megfogalmazta volna, hogy milyen az ideális politikai rendszer. S mintha az egyetlen igazság állítása feljogosítana arra, hogy ezt bárkire is rákényszerítsék, és a más-ként gondolkodókat kitaszítsák, üldözzék.

A hatalmi kereszténység nagy kísértését a történelem elsöpörte. Az a sajnálatos — és a nemzeti-szocialista és a kommunista diktatúrákban még egyszer fellángolt — tévhit, hogy az ideális társadalom építése akár kényszert, erőszakot is megengedhetővé tenne, immár a múlté. Az egyház is elvesztette hatalmát és azt a képességét, hogy társadalmi, politikai kérdésekben az emberek feje fölött döntsön. Az egyház a reformáció, az ipari forradalom és a felvilágosodás óta nem parancsnokként, hanem utazó társ-ként részese az emberiség útkeresésének. A társadalom szereplői között a nagyok közé tartozik. Tehát megmaradt a felelőssége, hogy a többiek boldogulásáért ne csak a közvetlen szeretet terén, és nem csak a személyes segítség eszközeivel, hanem a társadalom tennivalóiról szóló közös gondolkodással is segítsen. Kérdés, hogy egyre kisebb gazdasági és politikai hatalommal, ennek

a felelősségnek miképpen tud megfelelni. S bár volt egy rövid idő, amikor hatalma vesztésére a hierarchikus szervezet durcás visszahúzóóással reagált, az új helyzet az egyházat a korábnál keresztényibb magatartására indította. Több mint egy évszázad óta az egyház „minden jóakarátú emberrel” együtt keresi a jövő útját, és így igyekszik részt venni egy jobb társadalom megteremtésében.

A „keresztény társadalmi tanítás” születését 1891-re szokás tenni. Emlékezetes korszak! Ekkorra már a nacionalizmus a meghatározó ideológia, ami szétrombolta Európának a kereszténység jegyében létrejött korábbi egységét. A kialakuló ipari társadalom óriási tömegeket vont el a vallástól. A felvilágosodás éles vallás- és egyházkritikát fogalmazott és az értelmiség nagy részében elterjesztette azt. Az olasz nemzeti törekvések felszámolták a pápai államot. Az egyház falain belül konzervatívok és modernisták vívtak ádáz harcot. Ebben a kritikus helyzetben az egyházi vezetés először nem látta meg a kibontakozó értékeket, ezért a változásokat elutasította. Azt a felfogást, hogy „a lelkiismeret szabadsága és Isten tisztelete minden egyes embernek elidegeníthetetlen joga”, XVI. Gergely, majd IX. Piusz pápa is örültségnek, tévesnek és a Katolikus Egyházra és a lelki üdvösségre a legmesszebbmenően ártalmasnak minősítette és betiltotta, a nézet képviselőit pedig megátkozta (*Mirari vos* és *Quanta Cura* enciklikák).¹¹ IX. Piusznak „korunk fő téveszméit” összefoglaló és megbélyegző híres dokumentuma¹² pedig elutasította, hogy „az emberek bármely vallás segítségével megtalálhatják az örök üdvösséghez vezető utat” (*Syllabus* 16); hogy „az örök üdvösség tekintetében legalábbis jó reménységgel kell bírniok mindazoknak is, akik egyáltalán nem Krisztus valódi egyházában élnek” (*Syllabus* 17); hogy „az egyháznak nincs hatalma (nincs joga) erőszakot alkalmazni” (*Syllabus* 24); hogy „az egyház elválasztandó az államtól, az állam az egyháztól” (*Syllabus* 55); hogy „meg lehet tagadni az engedelmességet a törvényes uralkodók iránt, sőt fel is lehet lázadni ellenük” (*Syllabus* 63) stb. (Olyan tételek ezek, amelyeket ma a legtöbb ember, köztük a legtöbb hívő katolikus és az katolikus egyházi tanítóhivatal is magától értetődően elfogad és képvisel!) A 19. század ellenben, vagy legalábbis annak első kétharmada, a katolikus elzárkózás, a társadalomból való visszahúzóóás és a belső építkezés évszázada volt.¹³ Annál váratlanabb volt és annál nagyobb jelentőségű a katolikus társadalmi tanítás létrejötte és az egyház nyilvános társadalmi-politikai szerepének újrafogalmazódása a 19. század legvégén.

Ugyanebben az időszakban, ami egyúttal a munkásmozgalom megerősödésének és a marxizmus megfogalmazódásának is a kora, a keresztény szociális törekvések is egyre erősebbekké váltak. Ekkor született egyebek között az önkéntes szociális munkát felvállaló hívek Szent-Vince-egyesülete (1833) és munkás fiatal-

¹¹Magyar szöveg: Zsigmond László (szerk.): *Politikai és szociális enciklikák a XIX–XX. században*. I. kötet. ELTE BTK Új- és Legújabbkori Egyetemes Történelmi Tanszék, Budapest, 1970. 15. és 29.

¹²Magyarul: i. m. 39–52.

¹³Urs Altermatt: *A katolicizmus és a modern kor*. Osiris, Budapest, 2001.

¹⁴Magyarul: Tomka
Miklós – Goják János
(szerk.): *Az Egyház tár-
sadmali tanítása*. Szent
István Társulat,
Budapest, é. n. (1993).

¹⁵Tomka – Goják: i. m.

¹⁶Herwig Büchele:
*Keresztény hit és
politikai ész.*
Egyházfórum, Budapest
– Luzern, 1991.

ság felemelésére elköteleződő Kolping-mozgalom (1846). Szapo-
rodtak a társadalmi igazságossággal és az igazságos társadalom-
mal foglalkozó katolikus művek. És egyre többen és egyre
hangosabban sürgették a pápát, hogy az egyház hivatalosan is
emeljen szót a vadkapitalizmus és az önző liberalizmus ellen.
XIII. Leó pápa 1891-ben megjelenő *Rerum novarum* enciklikája¹⁴
aztán határozottan állást foglalt a társadalom kiteszítettjai, akkor
főleg a munkásság mellett, és egyszerre utasította el az egyént
nem tisztelő szocialista és a közjővel nem törődő liberális néze-
teket. Ezzel az egyház kilépett az elzártságból. Ettől kezdve pá-
pák és püspökök újra és újra visszatértek az emberek java, az
emberi jogok és az igazságos társadalom kérdéseire. Egyes
konkrét visszasságok eseti elutasításából és a nagy társadalmi-
és világproblémáknak a keresztény hit fényében történő átgon-
dolásából pedig lassacskán kialakult az ember javához igazodó
társadalom keresésének a tudománya.¹⁵ De lehet, hogy mindez
még mindig túlságosan elméleti volt és a hívő katolikusok köre-
in kívül társadalmi jelentősége csekély maradt.¹⁶ Sőt, az is lehet,
hogy ez a társadalomelméleti és erkölcsi útmutatás érdemben az
egyház életét és gyakorlatát sem befolyásolta. Újabb változásra
ellenben csak a 20. század derekán került sor (és kérdés, hogy
Kelet-Közép-Európa számos országában akár máig is valóban
sor került-e?).

A II. Vatikáni zsinat nem mellékes epizódja Hélder Câmara
olinda és recife-i érsek kifakadása. „Azt gondolják, hogy La-
tin-Amerika legnagyobb problémája a paphiány? Nem, hanem a
nyomor!” — figyelmeztette püspöktársait. Látásmódja megegye-
zett a pápáéval. XXIII. János pápa a zsinatnak az első pillanattól
kezdve két irányt adott: „ad intra” és „ad extra”. A zsinat egy-
szerre foglalkozott az egyház spiritualitásával és belügyeivel, és
az egyház és a társadalom kapcsolatával, s a világgal. Saját ön-
azonosságáról gondolkodva az egyház korszakalkotó fordulatot
tett. Addig a katolikus egyházfelfogás Istenből s a Tőle kapott
örök küldetésből indult ki, amit Urunk ránk bízott ugyan, de
amin nincs jogunk változtatni. A „Krisztus misztikus teste” kép
az egyházzal való gondolkodást a mennyei titkok irányába moz-
dította. Ezzel szemben a zsinat szembe elött az emberré vált Isten
lebegett, amikor az egyházat Isten népeként, a társadalom testé-
ben megtestesült valóságként ismerte fel. Ebben a valóságban
benne az isteni lényeg, de benne az emberi és a társadalmi lét
minden nyomorúsága, gyengesége, kiszámíthatatlansága is. Az
egyház a világ, a társadalom része. Mint házastárs a házastárs-
nak, mint Jézus az emberré válásban, az egyház kiszolgáltatja
magát a földi — és profán, és esetleges, és bűnös — viszonyok-
nak. És felvállalja a felelősséget azokért, hiszen a világ részeként
nem is tehet másként. A társadalom és az emberiség java egyik
pillanatról a másikra az ember örök üdvösségének kulcsává vált!

¹⁷Helyes magyar fordítása in: Tomka – Goják: i. m. 197–275. Kommentár in: Kránitz Mihály (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából 1962-2002*. Szent István Társulat, Budapest, 2002, 443–474.

¹⁸Tomka – Goják: i. m. 318.

¹⁹Medellini záródokumentum. In: Kerekes György (szerk.): *Eszmeáramlatok Latin-Amerikában*. Gondolat, Budapest, 1981, 425–447.

²⁰*Die Kirche Lateinamerikas*. Dokumente der II. und III. Generalversammlung des Lateinamerikanischen Episkopates in Medellin und Puebla. Stimmen der Weltkirche 8. Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, Bonn, é. n.

²¹Kivonatosan magyarul: *Vigilia*, 1989. 2. 878–93.

²²*Der Mensch ist der Weg der Kirche*.

Sozialhirtenbrief der Katholischen Bischöfe Österreichs. Sekretariat der Österreichischen Bischofskonferenz, Wien, 1990.

²³*Unsere Verantwortung für Wirtschaft und Gesellschaft*. Dokumentation der ersten Konsultationsphase. Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, Bonn, 1993.

Pontosabban: a zsinat rádöbönt, hogy az emberek szolgálata és életkörülményeink emberibbé tétele már kezdettől fogva a kereszténységnek alapvető követelménye — az evilági és az örök élet szempontjából egyaránt. Mióta pedig tudjuk, hogy a társadalom a mi művünk, alakíthatunk rajta és fejleszthetjük, a társadalom rendszerének jobbítása az emberi lét humanizálásának alapkérdésévé és a keresztény felelősség egyik fő területévé vált. (Ennek ismeretében micsoda túlhaladott butaság a „vallás magán ügy” jelszava! Mennyire a kereszténység nem ismeretéről tanúskodik.)

A II. Vatikáni zsinat — leginkább a *Gaudium et spes* kezdetű, *Az Egyház a mai világban* című lelkipásztori konstitúcióban¹⁷ — összefoglalta az emberről és a társadalomról, békéről és háborúról, politikáról és gazdaságról, a személyes élet közösségeiről és a globalizációról vallott felfogását. Ezek általános keretek és erkölcsi irányelvek. Nem helyettesítik a konkrét helyzetfeltárást és az országoként különböző javító megoldások keresését. És különösképpen nem helyettesítik a különféle országokban és munkaterületeken élő és dolgozó emberek személyes elkötelezettségét és az „igazságosabb és testvériesebb” társadalom kialakításához való hozzájárulását. „Az egyes keresztény közösségek kötelessége, hogy (...) országuk helyzetét a valóságnak megfelelően elemezzék, (...) az egyház társadalmi tanításából merítve határozzák meg az elemzés elveit, a helyzet értékelésének szempontjait és a cselekvés irányait.” — figyelmeztetett VI. Pál pápa (*Octogesima adveniens* 4.)¹⁸

A 20. század hatvanas-hetvenes éveitől kezdve a helyi egyházak hívei és pásztorai új lendülettel vállaltak közéleti felelősséget és vettek részt a társadalmi viszonyok értelmezésében és a lehetséges kibontakozási utak keresésében. Ez a „forradalom teológiájának” és a „felszabadítás teológiájának” az időszaka, egy olyan kezdet, amelyben a helyi — nemzeti, regionális — egyházak világszerte társadalmi önvizsgálatba kezdtek, ezzel nem ritkán nemzetközi politikai és társadalmi feltűnést kiváltva. 1968-ban Medellinben,¹⁹ majd 1979-ban Pueblában, a Latin-Amerikai Püspöki Kar tartott helyzetelemző konferenciát és készített könyv nagyságú dokumentációt Latin-Amerika társadalmáról és ezen belül az egyház helyzetéről.²⁰ 1986-ban az Amerikai Püspöki Kar *Gazdasági igazságosságot mindenkinek!* című tanulmánya keltett vihart,²¹ miután katolikus liberális gazdasági körök már előzetesen mindent megtettek annak érdekében, hogy a Vatikán akadályozza meg a kritikus dokumentum kiadását. 1990-ben az Osztrák Püspöki Kar tekintette át saját társadalma és gazdasága helyzetét.²² A kilencvenes évek elején a német katolikus egyház kezdett párbeszédet a közélet képviselőivel és intézményeivel társadalmuk helyzetéről,²³ ami több előanyag²⁴ után egy nagy evangélikus-katolikus közös dokumentumot eredményezett.²⁵ Az

²⁴Zur wirtschaftlichen und sozialen Lage in Deutschland. Diskussionsgrundlage für den Konsultationsprozess über ein gemeinsames Wort der Kirchen. Kirchenamt der Evangelischen Kirche Deutschland – Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, Hannover – Bonn, é. n.

²⁵Für eine Zukunft in Solidarität und Gerechtigkeit. Kirchenamt der Evangelischen Kirche Deutschland – Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, Hannover – Bonn, 1997.

²⁶Karl Gabriel – Werner Krämer (Hrsg.): *Kirchen im gesellschaftlichen Konflikt. Der Konsultationsprozeß und das Sozialwort. Für eine Zukunft in Solidarität und Gerechtigkeit.* Lit, Münster, 1997; Friedhelm Hengsbach – Bernhard Emunds – Matthias Möhring-Hesse: *Reformen fallen nicht vom Himmel. Was kommt nach dem Sozialwort der Kirchen?* Herder, Freiburg, 1997; Martin Huhn (Hrsg.): *Gerechtigkeit ist unteilbar. Beiträge zum Wirtschafts- und Sozialwort der Kirchen.* SWI-Verlag, Bochum, 1997; Bernhard Nacke

immár könyvtárnyi irodalmat kitevő nyilvános eszmecsere²⁶ azóta is zajlik. A gyakorlatban ez annyit jelent, hogy fontos társadalmi kérdésekben az egyes országokban a kormány és a pártok nemcsak a munkaadókkal, a szakszervezetekkel és más társadalmi szervezetekkel, hanem magától értetődően az egyházakkal, mint a különböző felekezetű hívő emberek társaságaival is konzultálnak. S ezt nem egyházi diktátumnak vagy beavatkozásnak, hanem a demokrácia és a civil társadalom diszkriminációtól mentes működtetésének tartják.

Az évek során Belgium, Hollandia, Írország, Svájc és más országok egyházai is vizsgálni kezdték társadalmi-gazdasági viszonyait, és megfogalmazták álláspontjukat. Kelet-Közép-Európában másodikként a Cseh Katolikus Püspöki Kar tett közzé 2000-ben ilyen dokumentumot,²⁷ majd 2003-ban új osztrák egyházi helyzetelemzés született.²⁸ Mindezzel egyidejűleg a protestáns egyházak is megfogalmazták saját véleményüket a társadalomról. Az utóbbi évek nagy egyházi dokumentumai már sorra ökumenikus együttműködésben készültek. A katolikus és a protestáns társadalomerkölcsi gondolkodás alapjai közösek.²⁹ Úgy látszik, hogy a történelmi egyházak a társadalmi viszonyok értékelésében, és a tennivalók megfogalmazásában is messzemenően egyetértenek. Sőt, az utóbbi években az ortodox egyházakban is megindult a társadalometika kidolgozása.³⁰

Ebben a nemzetközi környezetben született a Magyar Katolikus Egyház elemzése és nyilatkozata a társadalom helyzetéről, amely itthon egységesen jó fogadtatásra talált. Hogy akkor milyen jelentőséget tulajdonítottak neki, lemérhető azon, hogy néhány hónap leforgása alatt három kiadása fogyott el teljesen, miközben mind a Magyar Hírlap, mind a *Magyarország Politikai Évkönyve* 1996 teljes terjedelmében közölte. A dokumentum angol, a német és olasz fordítása is pozitív visszhangot kapott.

Egy hosszabb angol értékelő tanulmány figyelemre méltóan foglalja össze a magyar szociális körlevél jellegzetességeit. A dokumentumot a Magyar Katolikus Egyház „újramodernizálódása” (*remodernisation*) jelének tartja. A szerző úgy látja, hogy a Magyar Katolikus Egyház a kommunista kort megelőzően, az akkori világhoz és az akkori magyar viszonyokhoz mérten modern társadalmi intézmény volt. 1948-1989 között az állam mindent megtett, hogy az egyházat megsemmisítse, de legalábbis kizárja a közéletből. Az egyházat pedig az ellenállás és a túlélésért való harc kötötte le. Kétezer éves hitének és hagyományának őrzésén túl nem maradt energiája a megújulásra. Így lemaradt a magyar társadalom változásai mögött, s még inkább a világegyházban bekövetkezett fejlődés mögött. A világtól való elzártságban érintette meg a II. Vatikáni zsinat lendülete. Ennek a bénultságnak vége. Az *Igazságosabb és testvériesebb világot!* című irat egyértelművé teszi, hogy a rendszerváltás utáni magyar katolikus

- (Hrsg.): *Sozialwort der Kirchen in der Diskussion. Argumente aus Parteien, Verbänden und Wissenschaft.* Echter, Würzburg, 1997; Norbert Reuter (et al.): *Für eine Zukunft in Solidarität und Gerechtigkeit. Ein Kommentarheft zum Wort der Kirchen.* Oswald-von-Nell-Breuning-Haus, Herzogenrath, 1997. stb.
- ²⁷*Frieden und Wohl. Eine Denkschrift zu den sozialen Fragen in der Tschechischen Republik zur öffentlichen Diskussion.* K. n. é. n. (2000)
- ²⁸*Meghívás egy közös útra. Az Ausztriai Egyházak Ökumenikus Tanácsának szociális nyilatkozata.* Luther Kiadó, Budapest, 2005.
- ²⁹Charles Villa-Vicencio: *Between Christ and Caesar.* Cape Town, David Philip – Grand Rapids, Michigan, 1986.
- ³⁰Josef Thesing – Rudolf Uertz (Hrsg.): *Die Grundlagen der Sozialdoktrin der Russisch-Orthodoxen Kirche.* Konrad-Adenauer-Stiftung, Sankt Augustin, 2001.
- ³¹Paul Richard Blum: *The Catholic Church in Hungary: a Case of Remodernisation?* Religion, State and Society 1999 (27) 3–4. 315–326.

egyház alkotó módon tud szembenézni a jelen kor és a jövő kihívásaival. A körlevél visszhangja és az egyház társadalmi súlya és elismertsége annak a bizonyosága, hogy a magyar katolikus egyház bár nem az állam fő oszlopa és nem a társadalom irányítója, de olyan közösség és intézmény, amely — inkább közvetett, mint közvetlen módon, de — részt tud venni a magyar társadalom jövőjének alakításában.³¹

A magyar körlevél beleilleszkedik a hasonló állásfoglalások sorába, de azok sem egységesek és a magyar iratnak is jól látható sajátosságai vannak. Ezért tanulságos összehasonlítani a dokumentumot a más országokban született katolikus vagy ökümenikus társadalmelemzésekkel.

Néhány tételben az összes szociális körlevél megegyezik, és ebben a magyar sem kivétel. Megírásuk egyik oka annak a hangsúlyozása, hogy az állam tevékenységének fő mércéje és minden politika alapvető célja az ember javának és a közjónak az előmozdítása (kellene, hogy legyen). Ez a követelmény a gyakorlatban legfeljebb részlegesen érvényesül. Tehát bírálni kell a tökéletlen gyakorlatot! Tételesen ki kell mutatni, hogy a rendszer mennyiben nem szolgálja az emberek javát! Szót kell emelni a hátrányos helyzetűek érdekében. Ha mód van rá, alternatívákat kell felvázolni! S mozgósítani kell a társadalmat az embertelen és a társadalomra káros helyzetekkel és politikákkal szemben.

Az említett röpiratok abban is egyetértenek, hogy amikor az ember értékéről, céljáról, javáról beszélünk, ezzel az erkölcs területére térünk. Semmit sem ér a gazdasági fellendülés és a politikai sikeresség, ha az nem az embert szolgálja. Az államnak, a technikának, a tudománynak, a médiának, a pénzügyi világnak egyaránt meg kell felelni az erkölcsi alapelveknek. S hazug érvelés az, amely azt állítja, hogy a megszokott mindennapi erkölcs nem érvényes a politikában, ahol ennek megfelelően — állítólag — szabad a hazugság, az emberek megtévesztése. Politikának, gazdaságnak és az élet minden területének egyetlen célt kell szolgálnia, az emberek, és pedig minden ember javát. És nem függeszthető fel, és nem cserélhető valami másra az egyetlen erkölcs semmilyen politikai cél vagy haszon érdekében.

A szociális dokumentumok harmadik közös eleme az a meggyőződés, hogy az egyház illetékes a megszólalásra. Illetékes, mint a civil társadalom egyik szereplője (ezt minden demokratának el kellene ismernie), és illetékes, mint erkölcsi értékek hirdetője (ezt nem fogják elfogadni, akik az erkölcsről megfedelkedni szeretnének).

A keresztény társadalmi nyilatkozatok sorában a magyar dokumentum több vonatkozásban sajátos helyet foglal el. Három területet érdemes kiemelni. A hagyományos „katolikus társadalmi tan” mintegy 70-80 éven át szinte kizárólag a természetjogra épült, azt öröknek és megváltoztathatatlanak ítélte, s belőle

³²Marie-Dominique
Chenu: *La dottrina
sociale della chiesa.*
Origine e sviluppo
(1891-1971). Querinaria,
Brescia, 1977.

kortól és helyzettől független normákat igyekezett fogalmazni. A természetjog túlértékelése miatt aztán az elkészült dokumentumok sora katolikus belügy maradt. A II. Vatikáni zsinaton ellenben a Katolikus Egyház irányt váltott.³² Ahogyan az egyház önmagát elkülöníthetetlen egységben látja a társadalommal, ahogyan önazonosságát is ez az ingadozó kapcsolat adja, úgy a jelenkori társadalmi tanításban is elválaszthatatlanul összekapcsolódik a konkrét helyzet és a rá adott válasz, a társadalomtudományi tényfeltárás és a társadalometikai értelmezés. A zsinati irányváltás ellenére a körlevelek egy része még ma is megáll az elméleti és elvi állásfoglalásnál. Az idézett dokumentumok másik része (köztük az amerikai, a német, az osztrák, és ide tartozik a magyar is) tovább lép. Valódi társadalomtudományi helyzetelemzést készít és igyekszik konkrét feladatokat fogalmazni. Ez az a típus, amely a gazdaság és a politika képviselőivel valódi párbeszédet kezdhet, noha, természetesen, nem képes helyzetük megoldani a problémákat.

Az egyházak és a társadalom párbeszédének átalakulása az egyházi szociális iratok formájának és elkészítési módjának változásában és a társadalmi nyilvánosság bővülésében is megmutatkozik. Az első enciklikákat a pápa adta ki az egyház tekintélyére hivatkozva és a püspököknek címezve. Nem véletlenül nevezték az első nyilatkozatokat „tannak”, „doktrinának”. Később a címzettek között megjelentek a katolikus hívek, majd mára minden jó szándékú ember. Ami korábban egyházon belüli buzdítás volt, az mostanra ösztársadalmi figyelemfelhívássá vált. A dokumentumok pedig, immár nem csupán a pápai vagy egyházi tekintélyre, hanem a bennük kifejeződő szakértői munkára és szaktudásra is támaszkodhatnak. A feltétlenség igényével fellépő „tan” eközben a helyzethez igazodó „tanítással” szelfidült. Ez a változás a magyar körlevél szellemét is meghatározta. Egy harmadik lépés megtételére viszont Magyarországon nem volt mód. Az amerikai, német, osztrák stb. körlevelek hosszú, többlépcsős és széleskörű társadalmi párbeszédben születtek. Az egész társadalom, egyének és érdekcsoportok, szakemberek és a résztémákban érintettek sokasága alakított azon, amit azután az egyház saját tekintélyével képviselt és meghirdetett. Ebben a vonatkozásban szembeszökő a nyugati és a volt szocialista társadalmak közötti különbség. Az a nyilvánosság, és egy olyan civil társadalmi hálózatrendszer, a demokráciának az a szintje, amelyben egy ilyen eszmecsere lefolytatható lenne, a volt szocialista tábor országaiban, köztük Magyarországon is, még hiányzik.

Végül nagy eltérések vannak abban, hogy egy ilyen társadalmi-politikai röpirat milyen visszhangot váltott ki s milyen következményekkel járt. A magyar körlevél sok azonnali dicséretet kapott. Nemzetközi összehasonlításokban — különösen Kelet-Közép-Európában — sokat emlegették követendő példaként.

De a méltatások zömében rövidek, felületesek voltak.³³ S főleg a hírük hamar elenyészett. A magyar körlevelet egyházi és szakmai konferenciák száza vitatták meg és dolgozták fel anélkül, hogy ennek a gazdaságban, a társadalom- és szociálpolitikában, a kisebbségvédelemben vagy másutt jelentősebb látható hatása lenne. Úgy tűnik, hogy a körlevél eredményei közé tartozik bizonyos kérdések felvetése és a társadalom átmeneti megmozgása, azaz a társadalom szociális érzékenységének és a nyilvánosság fogékonyságának növelése. De nem sikerült eljutni a dokumentumban, vagy az azt követő vitákban levont következtetések intézményes rögzítéséig, és a társadalom szerkezeti viszonyainak jobbításáig. Tehát a körlevél csak fél sikert ért el? Talán így is lehet mondani. Helyesebb az a megítélés, hogy a magyar társadalom és a magyar politikai rendszer jelen állapotában még csak részlegesen képes demokratikus kezdeményeket hasznosítani. A civil társadalom és az egyház legjobb vállalkozásainak hatását is korlátozza a polgárok fölött uralkodó állam és ezen belül a saját szempontjaihoz igazodó gazdasági-politikai uralkodó réteg hatalma. A magyar és a hasonló nyugati egyházi társadalmi nyilatkozatok eltérő hatásában a társadalmi berendezkedések ma is létező különbözősége mutatkozik.

Számos problémát soroltunk fel, számos feladatra világitottunk rá. Mind ezt azonban nem kívülről álló kritikusként, hanem annak tudatában tettük, hogy az egyház ma is része a társadalom életének, ahogyan szerves része volt egy évezreden át. Hogyan lehet mindezt s a többi még ránk váró feladatot teljesíteni? Jelenünk fájdalmas problémái és a mélyreható változások cselekvésre s országos összefogásra szólítanak mindnyájunkat. Nemcsak jogrendünk, politikai rendszerünk, gazdasági életünk helyes működése forog kockán, hanem erkölcsi-kulturális-emberi életünk is. A mindnyájunkat sújtó terhek, a válságjelenségek, a feladatok nagysága sokakat elbátoraltatnak vagy éppen türelmetlenné tesz. A katolikus egyház – sem vezetőiben, sem híveiben – nem vonhatja s nem is vonja ki magát e terhek alól, s a társadalom tagjaival és szervezeteivel kapcsolatot keresve vállalja a reá eső feladatokat is. Jelen körlevelünkkel is ennek kívántunk hangot adni. Bármilyen áttekinthetetlennek látszik is a kibontakozás útja, bizalmunkat nem adjuk fel. Jézus Krisztustól tudjuk, mire teremtette és hívta meg Isten az embert, hogyan tudja kibontakoztatni önmagát, jobbitani életkörülményeit, békét és boldogságot teremteni a társadalomban. A reményre hívott meg minket Krisztus, s bízunk benne, hogy a bolderabb jövőbe vetett reményesség elszánást és erőt ad mindnyájunknak, hogy közös összefogással és felelősségvállalással építsük az ország jövőjét. (Igazságosabb és testvériesebb világot!)

Új kihívások a társadalmi tanításban

BALÁZS ZOLTÁN

1966-ban született Sopronban. A PPKE BTK Szociológiai Intézetének docense. Legutóbbi írását 2005. 10. számunkban közzöltük.

XVI. Benedek: *Deus caritas est*. Szent István Társulat, Budapest, 2006. Az idézetek ebből a kiadásból valók.

Az igazságosság és a szeretet viszonya

Az egyenlőtlenség fogalma

A katolikus társadalmi tanítást alkotó dokumentumkorpusz pusztán mennyiségénél fogva és az idők múlása miatt is nem egyszerűen olvasandó, hanem értelmezendő hagyománnyá vált. Az értelmezés viszont minden további nélkül történhet új, aktuális szempontok alapján. Ehhez a legtermészetesebb kiindulópontnak a *Deus caritas est* enciklika tűnik.¹ Fölépítése egyszerű: az első és a második rész szinte egyenlő hosszúságú; az első a teológiai-elméleti, a második a gyakorlati vonatkozásokkal foglalkozik, s ez utóbbi rész közvetlenül is reflektál az egyház társadalmi tanítására. Az enciklika egyébként nyilvánvalóan egyfajta személyes hitvallás is, a pápa számos korábban is kifejtett nézetének foglalata, summázata, ami további súlyt és személyességet kölcsönöz neki.

A szöveg részletes elemzése nem lehet itt a feladat, ezért csak a legfontosabb mondanivalójára összpontosítok. Ami talán a legszembeötlőbb, az az igazságosság és a szeretet feszültségének hangsúlyozott bemutatása. Az igazságosság megvalósítása és képviselése elsősorban politikai feladat; a szeretet ellenben túlmutat a politika világán. De amikor az igazságosságot a szerző a politika kiváltképpen fontos értékének tartja, megvalósítását pedig a politika felelősségének és autonómiája alapjának tekinti, egyúttal arra is föl hívja a figyelmet, hogy az igazságosság mi-benlétével és tartalmával kapcsolatos vitákban az egyház lényegében a gyakorlati — mondhatjuk így is: a józan — ész pártján áll. S ezt követően leszögezi azt az Arisztotelésznel is szinte szó szerint megtalálható formulát, hogy „az igazságos társadalmi és állami rend[ben] (...) mindenki megkapja azt, ami őt megilleti” (33.). Ezt nagyon határozottan szeretném kiemelni, mivel a mai politikai közbeszédben a társadalmi igazságosság kétségkívül az egyik leggyakrabban emlegetett téma, bal- és jobboldalon egyaránt, ugyanakkor az egyik leginkább félreértett, félremagyarázott fogalom is. Meglátásom szerint az egyházi dokumentumok egy része is hajlamos engedményeket tenni az ideológiai torzításoknak a józan ész rovására, amikor a társadalmi igazságtalanságot az egyenlőtlenségek szinonimájaként kezeli.

Az egyenlőtlenség önmagában erkölcsileg semleges fogalom, hiszen egyrészt nagyon sokféle egyenlőtlenség van, köztük triviális és hasznos, kívánatos egyenlőtlenségek is; másrészt az anyagi, vagyoni egyenlőtlenségek sem föltétlenül okoznak morális problémát, gondoljunk például arra, hogy két gazdag ember kö-

²X. Sala-i-Martin: *The Disturbing 'Rise' of Global Income Inequality*. National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 8904, April 2002. Itt a napi egy dolláros jövedelemből élőkéről van szó.

A szegénység fogalma

A társadalmi igazságosság újragondolása

zött is lehet súlyos egyenlőtlenség. Ugyanez igaz az egyenlőtlenségek növekedésére nézve is. S itt hadd tegyek egy részben kitérő megjegyzést: mindig tanácsos nagyon körültekintően eljárni az olyan nagy horderejű és szinte közhelyszerű megállapítások megfogalmazásánál, mint az egyenlőtlenségek növekedése. Nemcsak az említett morális interpretáció problematikussága, hanem a tények miatt is. A globalizációba bekapcsolódó országok lakosságának életszínvonala a közhiedelemmel ellentétben az elmúlt húsz évben határozottan nőtt, s így a világ szegényeinek aránya drámai módon, mintegy negyedére csökkent.² Ez azonban nem zárta és zárja ki, hogy a jövedelmi egyenlőtlenségek az egyes országokon belül növekedjenek. De ismétlem, önmagában ez sem erkölcsi probléma, feltéve, hogy az önhibájukon kívül legszegényebb sorban élők életszínvonala is nő.

S ezzel máris továbbléptünk az egyenlőtlenség fogalmáról a szegénység fogalmára. Köztudott, hogy a szegénység relatív fogalom, részben mások jólétének függvénye, részben szubjektív érzékelés kérdése. Természetesen cinizmus volna tagadni, hogy van triviálisan rossz, az életet veszélyeztető szegénység, és milliók szorulnak közvetlen segítségre, ma főleg Afrikában (a globális gazdaságba való bekapcsolódásuk révén a legszegényebb ázsiai országokban mára megszűnt az éhezés). Ők jelentős részben éppen a rossz, elzárkózó gazdaságpolitika, a háborúk, a korrupció, a politikai vezető osztály alkalmatlansága vagy önzése miatt vannak súlyos helyzetben. Ezekben az országokban a szegénység (de nem az egyenlőtlenség!) valóban kiterjedt erkölcsi problémát jelent. Mivel pedig a közmeggyőződés szerint a szegénység egy bizonyos szintjét senki nem érdemli meg, ezért az igazságosságérzet is tiltakozik ellene. Az igazságosság tehát csak a gondolatmenet végén lép be, tulajdonképpen úgy, mint az igazságosság jelentésének egy részleges alkalmazása. Súlyos tévedés volna azonban a társadalmi igazságosságot a szegénység vagy az egyenlőtlenség ellentétének tartani. Az igazságosság alapértelmezésben éppen ellenkezőleg, az egyenlőtlenségek elismerését követeli meg, azaz a jobb és rosszabb teljesítményeknek, az erkölcsi erényeknek és hibáknak, építő és romboló tevékenységeknek a jutalmazását, illetve büntetését. Ezt jelenti az enciklika határozott kijelentése, hogy az igazságosság lényege az, hogy ki-ki azt kapja, ami neki jár.

Ha ezt komolyan vesszük, akkor a társadalmi igazságosság közkeletű jelentését bizony át kell gondolnunk. A katolikus társadalmi tanítást legalábbis részben át kellene szervezni, s az igazságosság részben eltorzított értelmét kijavítani. Célszerű volna a modern kapitalista társadalmi-gazdasági-politikai rend alapintézményeit ennek a részben újragondolt fogalomnak a segítségével is szemügyre venni. S ha így teszünk, érdekes összefüggésekre bukkanhatunk. Hadd maradjak egyetlen példánál, a

³Itt hadd tegyek még egy kitérő észrevételt: a katolikus társadalmi tanítás gazdaságra vonatkozó elgondolásainak egyik gyengéje, hogy axiómának tekinti, hogy a kapitalista gazdaság alapviszonya a tőke és a munka kapcsolata. Ez összhangban van a marxista felfogással, de nem a klasszikus és a modern közgazdaságtudomány felfogásával, amely a termelő és a fogyasztó viszonyát tekintti alapvetőnek. A munkás — amikor vásárol, fogyaszt, szolgáltatást vesz igénybe — szuverén módon mond ítéletet akár a legerősebb tőkés vállalat fölött is. Természetesen más meghatározó „szerepek” is vannak a gazdaságban: vállalkozó, befektető, megtakarító stb. — egyes országokban az alkalmazottak igen jelentős része, részvénytulajdonosa révén tőkés is. Mindezekről a társadalmi tanítás sajnálatos módon hallgat. Különösen is lehangelő, hogy nem vesz tudomást legsajátabb hagyományáról sem, elsősorban azokról az írókról, amelyekben a 16–17. századi spanyol neoskolasztikus szerzők, a Salamancai Iskola egyes képviselői (főleg Martín de Azpilcueta, Juan de Mariana és

piac értékelésénél. Sajnos a piacnak nincs túl jó híre katolikus értelmiségi körökben, valamiféle farkastörvények uralta dzsungelnek, állandó morális problémákat okozó, igazságtalanság-termelő, csak éppen megtűrhető, de állandó korlátok közé szorítandó valaminek képzelik. Ha azonban komolyan vesszük, hogy a társadalmi igazságosság a teljesítmények és érdemek szerinti bánásmódot jelenti, akkor rá fogunk jönni, hogy ennek egyik legfontosabb intézménye éppen a piac, ahol minden vásárló, fogyasztó minden egyes aktsussal ítéletet mond, értékeli mások — egyének, szolgáltatók, vállalatok — teljesítményét, hozzáállását; illetve munkavállalóként, termelőként, szolgáltatóként aláveti magát mások ítéletének és értékelésének.³ Mondani sem kell, hogy rengeteg tévedés, hiba fordul elő. Ez azonban éppúgy nem ok arra, hogy fölszámoljuk, mint ahogyan a diák feleletének, dolgozatának értékelése során gyakran előforduló tévedéseket, hibákat sem tekintjük általában sürgető oknak az évszázadok során bevált iskolai értékelési rendszerek fölszámolására.

Ahhoz azonban, hogy a piac ilyen módon, tehát a társadalmi igazságosság alapintézményeként működhessék, számos feltételnek kell legalább elfogadható szinten teljesülnie. S ezeket a feltételeket a katolikus társadalmi tanítás föl is szokta sorolni, de talán nem elég hangsúlyozottan, vagy nem ebben az összefüggésben. Ilyen feltétel a jogbiztonság, a tulajdonviszonyok biztonsága, a szerződések kikényszeríthetősége, azaz az igazságszolgáltatási rendszer hatékony és pártatlan működése, s a korrupció visszaszorítása vagy elnyomása. Ezek a feltételek intézményi feltételek, amelyek pedig csak akkor teljesülnek, ha a morális alapjuk is ép. Más szóval akkor, ha a bizalom, a szavahihetőség, az igazságosságérzet, a felelősségtudat, a józan és takarékos életfelfogás értékeit az emberek sokra tartják. Ha nem is Magyarországról, de rendelkezésünkre állnak olyan megbízható és alapos, elsősorban amerikai statisztikák, amelyek világosan igazolják például azt az első hallásra talán meglepőnek tűnő, de a fenti okfejtéssel közgazdaságilag is bizonyítható következtetést, hogy a piacgazdaság adekvát, azaz saját logikája szerinti működésének kifejezetten jót tesz, ha minél több a vallásos ember! Ez ugyanis kimutathatóan csökkenti a normakövető magatartás ösztönzésének, illetve kikényszerítésének társadalmi költségeit, mégpedig már az egyének közötti kapcsolatok szintén is. S ez magyarázza azt a szintén meglepő összefüggést, amely szerint: „Az éles jövedelmkülönbség szükségességének kérdését leszámítva az aktív vallásosak mindig lényegesen határozottabban támogatják a piaci intézményeket, mint akár a vallásukat nem gyakorlók, akár az ateisták. Az utóbbiak minden esetben a legelutasítóbbak a piaccal szemben, és ők a legelkötelezettebbek a szociális igazságtalanságokra hivatkozó kormányzati beavatkozások mellett is.”⁴ Ennek egyik oka megítélésem szerint az, amit az igazságosság

Luis de Molina) sok tekintetben megelőgezték a klasszikus (nem marxista) közgazdaságtudomány felismeréseit, például a piaci árak szabályozó, közjót előmozdító szerepéről.

⁴Szalai Ákos: *Az egyházpolitika gazdaságtana. Állam és egyház viszonya a jóléti közgazdaságtan eszközeivel.* Századvég, 2005. 4. 3–55, 15.

A család kiemelt szerepe

józan és torzítatlan értelmezésének hatásáról és működéséről mondtam, tehát az, hogy a jól működő piac a társadalmi igazságosság egyik legfontosabb intézménye. Egy másik fontos oknak látom azt, amit egyébként a katolikus társadalmi tanítás, s a *Deus caritas est* enciklika is határozottan leszögezték, hogy a társadalom jól-léte nem függhet az államtól, az államnak nem szabad a magánkezdeményezések helyébe lépnie. Ez a hozzáállás a vallásos emberek számára nagyon is elfogadható, különösen ma, amikor a modern nyugati társadalmak polgárainak többsége nem vallásos. A mai vallásos embernek több oka van gyanakvással fogadni a bizonytalan ideológiai eredetű politikai programokat, amelyeket az állam erejével kívánnak végrehajtani, mint fenntartások nélkül helyeselni az állami újraelosztás növelését. Ezt a megfontolást további nyomatékkal látja el, ha arra gondolunk, hogy a modern, sok millió embert tömörítő állam milyen mértékben képes az egyének életét és kapcsolatait befolyásolni. Mivel pedig az állam irányítása könnyen kerülhet tudatlan, felelőtlen vagy erkölcsileg rossz úton járó politikusok kezeibe, nagyon is indokolt lenne véleményem szerint a katolikus társadalmi tanításban a különféle helyi autonómiák fontosságát ezzel, tehát a rossz valóságosságának a megfontolásával is alátámasztani.

Az önvédelem, a felelősség, a nevelés, az értékek és értékelések elsajátításának egészen kiemelt területe a család, amelynek teológiai jelentősége is felmérhetetlen. A család védelme természetesen régóta kiemelt területe a katolikus társadalmi tanításnak, de az eddig elmondottak olyan szempontokra is fényt vetnek, amelyeket ritkábban vagy egyáltalán nem szoktak emlegetni. (1) Bizonyára nem lesz meglepetés, ha azt mondom, hogy a piac mellett a család a másik olyan intézmény, amelynek az igazságosság normáinak elsajátításában és gyakorlásában kiemelt szerepe van. Az erkölcsi nevelés, tehát az erkölcsi normák mibenlétének, szerepének, egymáshoz való, gyakran konfliktusos viszonyának tisztázása és megvilágítása, illetve követésük begyakorlása során az igazságosság természetes, józan értelme bontakozik ki. (2) Egyértelmű, hogy azoknak az értékeknek, amelyekről az imént mint a jól, adekvát módon működő piaczgazdaság feltételeiként szóltam, szintén a család az egyik legfontosabb gyakorlóterepe. (3) A magánszféra, az állami elnyomással vagy függőséggel szembeni intézményes biztosítékok legfontosabbika — az egyéneket megillető emberi jogok mellett — a család. (4) Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy az iskola — különösen az első években — ma is másodlagos szerepet játszik a tudás elsajátításában, tehát a családban szerzett tudás a műveltség és a gazdasági siker egyik záloga is, amit szintén vitathatatlan statisztikai adatok támasztanak alá. Természetesen a kétszülős, nukleáris családról van szó: az egyszülős családokban felnövő gyermekek életesélyei markánsan rosszabbak, s ezzel együtt is sokkal több

A szeretet követelményei

társadalmi költséget jelentenek. (5) Végül, ha arra gondolunk, hogy az értelmes és mások javát is szem előtt tartó életpályák, sőt, az egyéni boldogságkeresés mintáit is elsősorban a családban sajátítjuk el, akkor még egyértelműbb lesz a közvetlen összefüggés a társadalom jóléte és a családok jóléte között. Számomra nem kérdéses, hogy a család szerepének, jelentőségének részletesebb és átfogóbb föltárása a katolikus társadalmi tanítás továbbfejlesztésének egyik legfontosabb területe.

Mindeddig az igazságosságról mint a társadalom egyik alapértékéről beszéltem. Az enciklika második részének másik alappillére a szeretet, illetve a szeretetszolgálat. A pápa — összhangban az eddigiekkel és korábban másutt is kifejtett nézetével — feszültséget lát az igazságosság és a szeretet követelményei között. Ennek alapját könnyű fölismerni: az igazságosság pártatlanságot ír elő, a szeretet viszont pártosságot. Mindkét norma isteni parancs, mindkettőnek meg kell felelnünk. Mondani sem kell talán, hogy a család ebből a szempontból is egészen kiemelt fontossággal bír, mivel ez a legmegfelelőbb és leggazdagabb tapasztalati anyagot nyújtó területe a két ellentétes parancs összeegyeztetésének, persze mindig szem előtt tartva, amit a Szentírás mond: az irgalmasság győzelmet arat az ítéleten. S ennek a feszültségnek az elismerése az egyház egyik legfontosabb társadalmi mondanivalója. Ezért mondja az enciklika szerzője, hogy az automatikusan teljesülő igazságosság lehetségességében hívó ideológiák — ezek ősmintája a marxizmus — végső soron a szeretetet semmisítik meg. Tűrheterlennek tartják az egyenlőtlenséget, s mivel a pártosság is egyenlőtlenséget teremt, kivételez, kiváltságokat állapít meg, egyeseket jobb, ezzel pedig automatikusan másokat rosszabb helyzetben juttat, ezért minden igyekezetükkel azon vannak, hogy politikai programjaik révén ezeket megszüntessék, illetve mindenkire egyformán kiterjesszék. Ez az állami szeretet és a kötelező szolidaritás diktatúrája. Ez azonban nyilvánvalóan önellentmondás, a szeretet megszüntetése. Csak-hogy, mondja a pápa, „[a]ki a szeretetet meg akarja szüntetni, arra törekszik, hogy az embert mint embert szüntesse meg” (34.). Ezért, bármilyen szokatlanul is hangzik, a katolikus társadalmi tanítás nem ösztönözhet konzisztens módon arra, hogy igyekezzünk minden társadalmi problémát megoldani, mert ezzel a szeretet személyválogató és különbségtévő parancsának végrehajtását tennénk lehetetlenné. Kimondhatjuk tehát a paradoxont: a szeretet nevében politikai eszközökkel tökéletessé tett társadalom embertelen volna.

Szeretetszolgálat

De nem mond-e ez ellent annak, hogy a kereszténység egyetemes szeretetszolgálatra kötelezett vallás? S itt leggyakrabban az irgalmas samaritánust, a tökéletes felebaráti szeretet példáját szokták idézni. Nos, a példát félreértés volna úgy értelmezni, hogy az kikényszeríthető és kikényszerítendő társadalmi előírás-

ra tesz javaslatot. Sokkal drámaibb és személyesebb üzenete van: az elesett emberben az Isten jelenik meg annak a számára, aki vele találkozik. Szokták is vádolni vagy legalábbis csökevényesnek tartani a szeretet keresztény társadalmi értelmezését azzal, hogy az valójában csak a jótékonykodó személyes üdvösségének biztosítására szolgál, nincs meg benne az a kanti morális kötelességtudat, amely egyedül méltó az emberhez. Ez természetesen részben rosszhiszemű magyarázat. De csak részben, hiszen van ilyen magatartás is, a mechanikus üdvösségmunkálás; másrészt pedig nem is teljesen alaptalan, hiszen a szeretetszolgálat valóban a személyes üdvösség kérdése és ebből is fakadó kötelesség. De a kantiánus értékelés mégis a lényegét érti félre. A személytelen, merő kötelességérzetből végzett szeretetszolgálat ugyanis még embertelenebb, mint az, amelyikben a szolgálat végzője saját örök javát tartja elsősorban szem előtt. Neki ugyanis legalább van esélye arra, hogy a másik emberben is az örökkévalóság visszfényét pillantsa meg. Az előbbinek, akit csak az ember evillági, mulandó méltósága ösztönöz, csak az adatik meg, hogy a másik emberben elvont jogok megszemélyesítőjét lássa meg.

Ebből az is következik, hogy a katolikus társadalmi tanítás nem lehet hiteles anélkül, hogy szeretetszolgálat-ajánlatát ne kösse össze a hittel. Éspedig azzal a hittel, amely nyíltan vállalja, hogy az elesett, rászoruló — s nem csak anyagi értelemben szegény — emberben nem az emberi méltóság, hanem az isteni méltóság jegyét fedezi fel, s nem azért segít rajta, mert mindenkin egyformán kötelességének tartja segíteni, hanem azért, mert hite őt a konkrét személy szolgálatára indítja. A keresztény szeretetszolgálat trinitológiai értelmű szolgálat: a rászoruló Krisztust hordozza, akit az Atya teremtett, és a segítő ember a Szentlélek művét hajtja végre. A magam részéről tehát úgy gondolom, hogy a katolikus társadalmi tanítás teológiai gyökereit és ihletettségét nem szabad elrejtteni, mert ez egyrészt hitelesség, másrészt őszinteség, harmadrészt konzisztencia, negyedrészt pedig politikai filozófiai kérdés, hiszen az alternatív világnézetek sem rejtik véka alá, hogy milyen filozófiai előfeltevésekből indulnak ki: ezért utaltam Kantra, a modern liberalizmus legfőbb ihletőjére.

Mondandóm lényegét összefoglalom: a *Deus caritas est* enciklika gondolatait kommentálva igyekeztem néhány olyan pontra rámutatni a katolikus társadalmi tanításban, amelyek aktuális kérdéseket vetnek föl, mégpedig eddig nem feltétlenül megszokott módon és összefüggésekben. Ez volt a társadalmi igazságosság jelentésének tisztázása; az állam szerepével kapcsolatos szkepszis erőteljesebb megalapozása; a család átfogó fontosságának még mélyebb megértése; az igazságosság és a szeretet összefüggésének, feszültségének tudatosítása; valamint a keresztény szeretetszolgálat sajátos alapjainak határozottabb körvonalazása és képviselése a társadalmi és politikai diskurzusokban.

BENEY ZSUZSA

Naplójegyzet

Mély fájdalommal értesültünk arról, hogy Beney Zsuzsa költő, író, esszéista, egyetemi tanár, folyóiratunk állandó szerzője 2006. július 12-én, 76 éves korában elhunyt. Alábbi írása folytatása a litera irodalmi portálon olvasható *Netnaplójának* (www.litera.hu; 2006. február 20–26.) és a *Vigilia* 2006. 6. és 7. számaiban között *naplójegyzeteinek*. Következő, immár posztumusz *naplójegyzetét* szeptemberi számunkban közöljük, és akkor veszünk tőle méltó búcsút. Különösen fájdalmas számunkra, hogy Möbius-szalag című készülő könyvének megjelenését már nem érthette meg. Az esszékötet szeptemberben lát napvilágot a Vigilia Kiadó közelmúltban indult „Vigilia/Esszék” sorozatában. (A szerk.)

Mindaz, amit előző két naplójegyzetemben írtam, gondolataim le nyomata. Talán mondhatom, hogy ihletett (azt nem merem kimondani, hogy sugalmazott, lehet, hogy kissé extatikus állapotban írott) gondolataimé — semmiképpen nem annak tükrözése, amit hitnek szoktak nevezni.

Azt írtam, hogy világeletemben istenkereső voltam. Nem egészen: Isten létezése, pontosabban az isteni létezés bizonyossága mindig bennem élt: ennek azonban semmiféle formát nem tudtam adni, ez a forma-nélküliség, „Isten láthatatlansága” sehogyan sem fért össze emberi létem érzékekre alapozott természetével. Talán ennek tudatában féltem mindig Isten antropomorf megfogalmazásától. Lehet, hogy gyerekkorom hittan-tanító bácsija valóban jól megtanította azt a félelmes tényt, hogy Isten örökkévaló, egyetlen-egy, tehát természetéhez semmiképpen nem hasonlítható az emberi lét. Az Örökkévaló nem szólítható sem Atyának, sem Uramnak, semmiféle személyes kérdéssel nem fordulhatunk hozzá, nem perszonális. És a Zsoltárok Istene? A „Ments meg az éjszakai rettegetéstől” könyörgése? Az Ótestamentum oly sok helye, amikor Isten személyesen szól, akár Ábrahámmal, akár Jóhhoz, akár Illéshez?

Ezt sem tudtam elfogadni. Kerestem a szimbolikus forma jelentését, magát a formát, a kimondás módját, annak kimondását, amire nem találunk szavakat. Amire nincsenek szavak, hiszen Őt, aki sem az időbeliségen, sem a téren át nem megközelíthető, s ezért a forma semmiféle bilincset, sem az időbeliséget, sem a tér zártságát nem tartalmazza, nem zárhatjuk nyelvünk struktúrájába.

A hit azonban nemcsak metafizikai adottság, hanem pszichológiai esemény is. Azzal vádoltam — és vádolóma is — önmagam, hogy hiányzik belőlem az elfogadás alázata, a bizalom képessége, az a nyitottság, melyet talán szeretetnek is mondhatnánk, az, ami feloldja önmagam kemény burkát, és nyitottá tesz, nem másra, mint magára a nyitottságra. Talán ezt a nyitottságot nevezik kegyelemnek, gondoltam, s ez a kegyelem létezik, de el is taszítható. Eltaszítható? Isten nem adja, csak felkínálja? Ismét az antropomorfia kísértése: a mindenhatóság és a választás szabadságának adománya nem fér össze gondolataimban. Az isten-tapasztalat passzivitása által lesz aktívvá, mint a nagy misztikusoknál, akik teljes valójukba fogadják Istent, megszünnek ebben a mindent betöltő teljességben, és ezáltal, a térben elképzelhetet-

len módon, töltik be önmagukat Isten jelenlétével, mely egyben önmaguk teljessé fokozása is.

Ahhoz, hogy hívőnek mondhassam magam, nem elég a szavak nélküli, a szavakon felülemelkedő tudás bizonyossága, nem elég a lélek nyitottsága. És nem elég a metafizikai sejtelem intenzitása sem. A hit abszurditását kell megéreznünk, ezt a szinte elviselhetetlenül tragikus tény: Istent, perszónálisan, csak hiányában, a hitet csak a lélektani hitetlenség szárazságában, Isten metafizikai valóságát csak a hitetlenség metafizikai szenvedésében élhetjük át.

Mert a hit nem tudásunkból, nem lélektani állapotunkból, és nem is metafizikai borzongásunkból, hanem a létélmény intenzitásából fakad, ebből az egyszerre passzív és aktív, egyszerre pozitív és negatív, felemelő és tragikus érzetből. Talán az, amit általában hitnek nevezünk, nem más, mint amit egy chaszid mester mondott tanítványának: Hinni annyit tesz, mint: vajha hinnék.

Nem kívánhatunk többet, mint azt, hogy a vajha hinnék vágya töltse be életünket és halálunkat.

IÓANNÉSZ
KÜRIOTÉSZ-
GEOMETRÉSZ

Apja sírjára

Bizánci költő, Konstantinápolyban született 930 körül, és 990 táján halt meg. II. Nikephorosz idejében fontos katonai tisztségeket viselt, később visszavonult és élete hátralévő részét szerzetesként élte le. Világi és vallási költészte egyaránt jelentős.

*Mikor beteg voltál, karomba zártalak,
s mikor szemed lehunyta, én, hálás fiad
a végső fürdővízzel megmosdattalak,
s emelve kedves terhem még egy hónapig
tartott, míg hosszú úton és sok baj között
szülőföldedre és párodhoz vittelek,
s ott zártalak be sírba és szívembe is.
Ióannész tette ezt, a legkisebb fiad,
apám, s sírodra ily szökat véstem be én:
„Apám, e szó mily édes, s kedvesebb az arc.”
Nagy gyászban ezt csekély vigasz kimondani.*

Pascal Quignard

1976-ban született Párizsban. 2006-ban doktorált a Sorbonne-Paris IV egyetem filozófia szakán. Jelenleg egyetemi, főiskolai oktató. Legutóbbi írását 2006. 4. számunkban közzöltük.

Az előszót és a fordítást Márkus Annának ajánlom, aki megismertette velem P. Quignard művészetét. (Cs. Á.)

Pascal Quignard, a kortárs francia próza talán legjelentősebb alakja, 1948-ban született Verneuil-sur-Avre-ban, jelenleg Párizsban él. 2002-ben a legrangosabb francia irodalmi díjjal, a Goncourt-díjjal tüntették ki, a *Bolygó Árnyak (Les Ombres errantes)* című könyvéért. Legjelentősebb művei közé tartozik a *Minden reggel (Tous les matins du monde, 1991)*, a *Titkos élet (Vie secrète, 1998)* és a *Római terasz (Terrasse à Rome, 2000)*.

Az alábbi szöveg a *Le nom sur le bout de langue (1993)* című könyv középső fejezetének fordítása. Egy olyan motívum köré szerveződik a novella, ami vissza-visszatérő témája Quignard-nak: az elvesztés, a veszteség rettenete. Hősei kővé váltan merednek saját életük, szerelmük lassú eltűnésére, ugyanakkor ez a végső rettenet, amit a veszteség tapasztalata nyit meg, életük és boldogságuk egyedüli záloga. Vajon miért kell egyre lehetetlenebb feltételek közé szorulnia annak, aki egyre csak szeretni akar? Miért egyedül a veszteség, az idő rettenete az, ami végérvényessé és elkerülhetlenné teszi bennünk a szeretést? Ezekre a létünk alapját érintő kérdésekre Quignard válasza egy történet felrajzolása, mely a magyar népmesék világára éppúgy emlékeztet, mint Erósz és Pszükhé antik mítoszára. Hősei a pokol legmélyéről hozzák vissza szerelmüket, hogy azután közös imájukban sorsukat a világgosságnak nyújtsák át. Ennek a nagy, ismeretlen Úrnak a nevében lesznek talán először házasságok.

Olykor egyetlen névbe zárva él az élet egész titka. Olykor egyetlen szón múlik egész életünk. Vallomásszerű elbeszélésében Quignard nemcsak a szerelem különös életét vázolja fel, hanem az alkotás feledhetetlen kényszerét is szóhoz juttatja. Írni ugyanazért kell, mint amiért szeretni kell: megmenteni valamit, magunkat, másokat az idő elől, vagy legalább hű figyelemmel nyomon követni a folyton elveszőt s az elvesztettet. Hiszen nem azért írunk, mert tudunk valamit, hanem azért, hogy megtudjunk valamit abból, amit soha nem fogunk megérteni. Ahogy a francia író maga vall erről: „Azt hiszem, mindent az elveszetre irányuló tekintetre vezetek vissza és a szóra, ami ott keresi magát. Az elvesztettet bámuló megkövült tekintetre, mert bennem minden ebből fakad. Írni annyit tesz, mint hallani az elveszett hangot. Időt találni arra, hogy megkeressük a titokra a szót, hogy felkészüljünk a válaszára. Az elveszett nyelv után eredni.”

A szó a nyelv hegyén

A fordítás alapjául szolgáló szöveg P. Quignard: *Le nom sur le bout de la langue* című könyvének második fejezete (Gallimard, Collection Folio, Paris, 2002, 19–53.)

Hol van a pokol? Hol az ember mélyén az a sötét part, ahol utolsót lélegzik minden, ami él? Hol a pokol, ha magában foglalja egy alma, amit egy fiatal lány vesz a kezébe és nyújt át? Hol van az a hely, ahol minden elkárhozik? Normandia tájain megállás nélkül nő a fű, a tél jeges, az utak rögösek, folyton folyvást esik az eső, a fák királyok és mindenhol almafákra bukkanunk.

A földön az óceán uralkodik és az óceán fölött a szél az úr. Az óceán urai voltak egyben e föld urai is. A szél urai pedig a hajósok. Normandiában még aki a földet ássa, az is tengerész. Aki ruhákat szab, az is. Aki almabort készít, itt az is tengerész. Cotentin félszigete is olyan, akár egy tengerbe tolt bárka: az óceán fehér partján fennakadt viking hajó.

879 áprilisában halt meg Hebegő Lajos király. Trónját Karlmann örökölte. Ezekben az időkben játszódik ez a történet, akkor, amikor a földeken és a kikötőkben senki sem tudott már írni és olvasni. Közelgett az ezredforduló. A normandiai hercegségben voltak olyanok, akik várták az idő végének eljövetelét és voltak olyanok is, akik nem várták. Egyfelől a keresztények, másfelől a dánok. De a keresztények és a dánok végső soron egybemosódtak. Nem lehetett megkülönböztetni őket, mert az idő vége minden nap minden egyes perce. Még Vilmos előtt történt mindez.

Volt egyszer egy város, amit Dives-nek hívtak. Élt ott egy fiatal szabó, aki Björn névre hallgatott. Jeüne-nek szólították, ami az ősi nyelven állítólag annyit tesz: „medve”. Jeüne jóképű fiatalember volt. Buggyos, hímzett nadrágot hordott, szűk ruháját széles, ábrákkal díszített öv tartotta. Női ruhákkal foglalkozott, és minden nő, aki megfordult nála, szépnak találta őt, és szívesen lett volna menyasszonya. Nagy szőnyegetek is készített, ha volt rá megrendelés. Kisebb hálókat szőtt, amelyekkel a halászok dolgoztak.

Leleményes ember hírében állt. Mindenre volt válasza. Munkáját jól végezte, és a szegénység is elkerülte. Háza a folyópartra nézett. A ház gerendáján két kard függött éjjel-nappal. Colbrune szerette őt.

Colbrune a szemben levő házban lakott. Hímzéseket készített, hogy megélhessen valamiből. Őrülden szerelmes volt Jeüne-be. Reggel, délben és este őt nézte az ablakon át. Nem jött álom a szemére.

Egy éjjel, ahogy álmatlanul forgolódott az ágyában, azt mondta magában: „Nincs nyugalmam. Rágondolok, és ég a gyomrom. Könnyek áztatják szememet. Olyan vékony vagyok már, mint egy kis tüske. Az ő neve visszhangzik bennem megállás nélkül.”

Másnap reggel szépen felöltözött, magára vette piros és sárga hímzésekkel díszített kötényét. Átvágott az utcán. Bekopogtatott a szemközti ház faablakán. Jeüne mogorván emelte fel tekintetét a lányra, mert munkájában zavarta meg. Colbrune azt mondta, hogy szereti, és boldog lenne, ha elfogadná őt menyasszonynak. Azt is hozzátette még: „Mindent szeretek benned. A hangod zengését is szeretem. Mi is neked a saját hangod zengése? Semmi. De engem ez az, ami éltet.”

Jeüne letette a cernát. A lányra nézett. Azt mondta, gondolkoznia kell a dolgon. Azt mondta, hogy az ajánlat megtisztelő számára. Azt mondta, hogy mindig örömmel nézi őt, ahogyan a háza ablakában dolgozik. Azt mondta, szüksége van egy alkonyatra, egy éjszakára és egy hajnalra, hogy átgondolja a dolgot.

Másnap reggel, mielőtt az óra elütötte volna a delet, Jeüne kopogtatott Colbrune ajtaján. Csinosan felöltözött. Hosszú ujjú ingét vette fel, buggyos nadrágját és díszes övét. Colbrune beengedte, az izgalomtól egészen piros lett az arca. Jeüne azokat a hímzéseket nézte, amelyeken a lány dolgozott.

Aztán odafordult hozzá és kezébe fogta a lány kezét. Azt mondta, szeretne a vőlegénye lenni, de házasságuknak van egy feltétele. Így szólt: „Úgy hírlük, Colbrune, hogy te vagy Dives városának a legügyesebb varrónője. Meg tudnád-e varrni ennek az övnek a pontos mását? Ami engem illet, én nem voltam rá képes.”

Miközben ezeket a szavakat mondta, Jeüne levette derekáról az övet, és Colbrune kezébe helyezte.

Colbrune elpirult, ahogy megfogta az övet, mert még érezte rajta Jeüne testének melegét. Így válaszolt: „Meg fogom próbálni, Jeüne, mert minden vágyam az, hogy a feleséged legyek. Remélem, hogy meg leszel elégedve velem.”

Napokon át dolgozott a lány. Egész éjszakákat átvirrasztott, hogy sikerüljön neki újraalkotni azokat a motívumokat, amelyek az övet díszítették. A rajzok azonban olyan kuszák voltak, az őket alkotó fonalak olyan finomak, a színek oly változatosak, hogy teljességgel lehetetlennek tűnt ennek az övnek a pontos mását elkészíteni.

Az egymás utáni éjszakák fáradságához adódott a félelem, hogy soha sem fog elkészülni munkájával. Munkabeli ügyetlenségének tudatához adódott annak a tudata, hogy ha nem képes megtartani ígéretét, elveszíti Jeüne-t.

Colbrune egészen kétségbeesett. Elvesztette életkedvét. Nem evett többé. Azt mondta: „Szeretem őt. Tudok varrni. Megállás nélkül dolgozom, de hiába, képtelen vagyok elkészíteni az öv pontos mását.”

Térdre borult és sírva fohászkodott Istenhez: „Uram, ég és halál ura, bárki légy is, segíts meg engem. Mindent odaadnék azért, hogy feleségül mehessek Jeüne-höz, a szabóhoz.”

Egy éjszaka, mikor Colbrune a szobájában ült és zokogott, egyszerre kopogtatást hallott. Gyertyával a kezében indult ajtót nyitni. Közelhajolt az olajjal kezelt disznóhólyaghoz, ami ablakát óvta a szélről. Egy Úr alakját látta odakint.

Csodálatos öltözéke volt az Úrnak. Arany zekét hordott, arany vállszíjjal, a fején nagy, fehér kalapot viselt. Megállás nélkül kopogtatott.

Colbrune óvatosan nyitott ajtót. Az Úr azt mondta:

— Ne féljen tőlem, csak egy úr vagyok, aki eltévedt az éjszakában. A ködöt követtem, ami megült a folyó fölött. Láttam, hogy magánál még világosság van. Lovam fáradt, pihenésre szorul. Kikötöttem a ház sövényéhez. Be szeretnék kapni valamit és innék is, ha nem okoz nagy gondot önnek.

Colbrune beengedte az Urat, fát rakott a tűzre. Almaborral kínálta meg az Urat. Arannyal díszített zekéjét csodálta. Az Úr megismételte:

— Éhes vagyok.

Colbrune elnézést kért, hogy az éjszakai fáradtság ilyen figyelmetlenné teszi. Megkérdezte az Urat:

— Akarja, hogy darát készítek önnek?

— Inkább egy almát ennék. — válaszolt az Úr.

Colbrune megfogta a kompótos tálat és az éléskamrába indult. Egy almát hozott az Úrnak. Az Úr beleharapott az almába. Miközben az almát ette, az Úr látta, hogy Colbrune lopva letörölt arcáról egy könnycseppet. Ő is megtörölte a száját és azt mondta:

— Nézzenek oda, hiszen te sírsz.

És Colbrune megerősítette, hogy bizony igazat mondott az Úr. Azt is hozzátette:

— Szeretem Jeûne-t, a szabót. Azért dolgozom ilyen kései órán is még, mert megígértem neki, hogy elkészítem az alakokkal díszített övének a pontos mását. Öt hete dolgozom éjt napallá téve, és semmi eredményt nem értem el. De nézze inkább!

Előkereste a hímzésekkel díszített övet, és vele együtt megmutatta az Úrnak az összes eredménytelen kísérletét, hogy megvarrja az alakokat.

Az Úr elmosolyodott és azt mondta:

— Várj csak. Vagy ilyen kicsi a világ, vagy a véletlen műve ez, de azt hiszem, hogy a lovam oldalán függő zsákomban éppen egy olyan övet hordok magammal, ami egyedülálló módon hasonlít a te övedre.

Mikor az Úr visszatért és összehasonlították a két övet, kiderült, hogy teljesen ugyanolyanok. Egyetlen fonál sem akadt rajta, amelyik más színből lett volna. Egyetlen rajz sem, ami ne épp ugyanolyan lett volna.

Akkor Colbrune hangos zokogásba kezdett. Azt mondta:

— Azért sírok, mert én nagyon szegény vagyok. Ennek az övnek az ára felér egy ló árával. Vagy hét tehénével. Vagy egy

arany kapocsával. Sohase tudnám megvásárolni magától. Soha nem leszek Jeûne felesége.

Az Úr akkor azt mondta neki, hogy azonnal hagyja abba a zokogást, és ne hagyatkozzon a könnyekre. Egészen közel lépett hozzá és megsimogatta a haját. Azt mondta:

— Neked adom ezt az övet, ha akarod. Semmibe nem kerül.

— Mit kér érte cserébe hát? — lázadt fel Colbrune, és hirtelen kitépte magát az Úr öleléséből.

— Azt az egyet kérem, hogy ígérj meg nekem valamit — mondta az Úr.

— Mit? — kérdezte Colbrune.

— Hogy nem felejtet el a nevemet — mondta az Úr.

— Mi a neve? — kérdezte Colbrune.

— Helből való Heidebic-nek hívnak — felelte az Úr.

Colbrune nem tudta megállni, hogy ki ne törjön belőle a nevetés. Még a kezét is összecsapta. Azt mondta:

— Hogyan felejthetnék el egy ilyen egyszerű nevet: Heidebic? Szerintem csak gúnyolódik velem az Úr.

Az Úr azt mondta:

— Nem gúnyolódom veled, Colbrune. De ne nevedd olyan hangosan. Mert ha egy éven belül, ugyanezen a napon, ugyanabban az órában, az éjszaka mélyén nem emlékezel a nevemre, akkor az enyém leszel.

Colbrune még vidámabban kacagott.

— Ugyan — mondta —, hát hogy is lehetne elfelejteni egy nevet!

Közelebb lépett az Úrhoz és kivette a kezéből az övet. Az Úr felállt a padról. Colbrune azt mondta még:

— De nem akarom becsapni magát, Uram. Egyedül Jeûne-t a szabót szeretem, senki mást. Szavamat adtam neki, és amint átadom neki az övet, hozzá kell mennem feleségül.

Az Úr így felelt:

— Már elmondtad, milyen megállapodást kötöttél a szabóddal. De ne feledd azt a megállapodást, ami mostantól hozzám köt. Nem szabad elfelejtened a nevemet. Ha mégis megcsalna emlékezeted, nekem mindegy mit mond a szabód, velem kell jönnöd.

Colbrune azt mondta:

— Ön az, aki ismétli a saját szavait. Nem vagyok buta. Emlékezni arra a névre, hogy heli Heidebic, nem nehezebb, mint arra a névre emlékezni, hogy Colbrune, és nem hiszem, hogy valaha is nehézséget jelentene számomra az, hogy emlékezzem a saját nevemre. Jó volt hozzám, Uram. De attól félek, egy év múlva csak szelet és sajnálkozást fog magához ölelni.

— Lehetséges, hogy így lesz, felelte a Helből származó Úr különös mosollyal az ajkán. De a helyedben inkább azon igyekeznék, hogy ebben az egy évben a lehető legtöbbet hozzam ki

Jeüne testéből, és annyira erősen ölelném magamhoz, amennyire csak lehet.

Miközben ezt mondta, felvette fehér kalapját, átlépte a ház küszöbét, odament a sövényhez, felpattant a lóra és nekiindult az éjszakának. Az Úr és a lova azon nyomban beleveszett a folyó fölött gomolygó ködbe.

Jeüne hirtelen riadt fel álmából. Az ablakra nézett: alig hajnalodott még, de valaki már kopogtatott az ajtaján. Kiugrott az ágyból. Azt gondolta magában: „Remélem, hogy Colbrune az. Azt hiszem, sikerült befejeznie az övet.”

Ajtót nyitott. Az asztal fölé hajoltak, hogy megnézzék a két övet. Az összehasonlítás megtörtént. Nevettek. Jeüne azt mondta Colbrune-nek:

— Tündéri kezeid vannak.

Colbrune elpirult. Kihúzta magát.

A két előttük fekvő öv olyan hasonló volt, hogy egyikük sem tudta már, hogy melyik az eredeti és melyik a másolat.

Colbrune hirtelen azt mondta:

— Akkor holnap kihirdethetjük az eljegyzésünket.

Jeüne azt felelte, hogy szükségtelen volna másnapig várni azazal, amit már most megtehetnek. Azt is hozzátette még:

— Büszke vagyok rá, hogy olyan asszony lesz a feleségem, aki el tudta végezni azt a munkát, amire én magam képtelen voltam.

Kezébe vette a lány kezét. Magához húzta. Átölelték egymást.

Megházasodtak. Jeüne ezt adta a házasságba: a Dives folyó partján álló faházat, tíz szélnyi szövetanyagot, egy kalapácsot, két kardot. Colbrune hozománya egy fából készült asztalból, egy székből, egy tapló tűzszerszámból és egy gyertyából, egy rokkából, egy orsóból, egy almából és egy hímzőkeretből állt. Jeüne mindenki előtt átadott Colbrune-nek egy jelenetek ábráival díszített övet és a derekára kötötte. Colbrune mindenki előtt átadott Jeüne-nek egy jelenetek által díszített övet, amit Jeüne a maga derekára kötött. Utána mindegyikük megivott egy pohár alambort Dives város polgárai előtt, és ezzel házasságuk mindenki által szentesítve lett.

Az esküvőn részt vett a kovács, a hajós, a szűcs, a halász, az ácsok és a pékek.

Colbrune egy tehén hátára ült, és Jeüne házához vitette magát. Jeüne átadta feleségének a ház kulcsait.

Colbrune összelapátolta a tűzhelyből a hamut. Megmosakodott, feltűzte és szalaggal kötötte össze a haját. Jobb kezébe kalapácsot fogott, az ágyra feküdt, szétnyitotta a lábait, és magába fogadta a férfit. Mindketten boldogok voltak. Kilenc hónap telt el.

Egy nap, a kilencedik hónap végén, mikor éppen egy fekete csataló alakját varrta a hímzőkeretre, Colbrune arca egyszerre eltorzult.

Eszébe jutott az a nap, menyegzőjének előestéje, amikor égve hagyta a lámpát éjszaka, és betért hozzá az az Úr. Eszébe jutott ígérete. Már-már kimondta magában az Úr nevét, amikor a név egyszerre kihullt emlékezetéből.

Ott volt a nyelve hegyén, de nem tudta mégsem emlékezetébe idézni. Ott lebegett ajkai körül szinte megfogható közelségben az Úr neve, érezte, hogy ott van, de nem tudta megragadni, szájára tenni és kimondani.

Magán kívül volt. Felállt.

Akárhogy is próbálta, nem emlékezett a titokzatos Úr nevére. Kétségbeesetten nézett körül.

Megfordult a szobában, ahol volt.

Hiába ismételte el azokat a gesztusokat, amelyeket azon a bizonyos estén tett, hiába ment le újra az éléskamrába almáért, hiába tette meg ugyanazokat a lépéseket, hiába volt előtte a fehér kalap, a fekete ló és az arany zeke, hiába ismételte el újra hangosan azokat a mondatokat, amelyeket akkor mondott az Úrnak, hiába emlékezett a gesztusokra, az almára és az Úr fogaira, amint beleharapnak az almába, arany vállszíjára, szavakra, mondatokra: a névre nem emlékezett.

Nem jött többé álom a szemére.

Szomorúsága ellepte a hálószobát. Az éjszakát rettegéssel töltötte. Férje vágját visszautasította, hátat fordítva feküdt az ágyon, és kereste, kutatta az elveszett nevet.

Férje meglepődött felesége viselkedésén.

A szomorúság a hálószobából átterjedt a konyhára is. Colbrune odaégette az ételeket. Amikor nem égette oda az ételeket, akkor elfelejtette megteríteni az asztalt. Nem lapátolta többé össze a hamut a tűzhelyből, a kandalló piszkos volt és füstös. Sőt, még az is előfordult, hogy egész egyszerűen elfelejtett vacsorát készíteni — annyira megszállottan űzte, kereste az elveszített nevet.

Férje haragudni kezdett.

Colbrune egyre vékonyabb lett. Újra úgy nézett ki, akár egy kis tüske. A hálószoba és a konyha után a szomorúság átragadt a gyümölcsöskertre is. Nem törődött már a sudár növényekkel. Nem szedte ki a földből a sárgarépákat. Nyugtalanul várták a nyulak a növények száraz leveleit és szárait. Mivel a kert nem adott többé sem almát, sem körtét, a madarak is elhagyták a kertet. Minden elcsöndesedett.

Colbrune a fák ágai között járt fel-alá, görnyedt háttal és lehajtott fővel. Semmire nem ügyelt, csak azt a nevet kereste, amit elveszített.

Férje hirtelen pofon ütötte.

Colbrune ránézett és a szeme megtelt könnyekkel. Jeûne kézen fogta és haragosan megkérdezte tőle, hogy mire vélje viselkedését. Miért kezdte ki őket a szomorúság?

Miért nem vesz magához többé ételt? Miért utasítja vissza ölelő karjait, amikor egymás mellett fekszenek, és miért sír egész éjjel hátat fordítva neki? Miért csendesedett el a kert? Miért hült ki a kandalló? Miért jár földre süttöt szemekkel föl-alá a házban és kint a kertben, akár egy tébolyult, ajkait mozgatva, mintha valamit ki akarna mondani, de nem tudja eldönteni, kimondhatja-e?

Colbrune nem tudott mit felelni. Arcán még mindig érezte a férfi ütésének erejét. Még erősebben zokogni kezdett, szipogva fúrta fejét hitvese karjaiba. Szüntelenül csuklott és sírt. Jeüne a haját simogatta. Azt mondta neki: „Túl sokat sírsz. Dives városához fogok fordulni, ha ennyire sírsz. Ki foglak hallgatni, mint a folyót, amely átszeli helyiségünket, amelynek vize gyümölcsseinket élteni, amiben hajunkat áztatjuk és ruháinkat mossuk, amiből teheneink isznak, amiből leveseinket készítjük, amiben arcunkat és kezünket tisztítjuk és amiben egész évben tátognak a halak, éppúgy ahogy te teszed egész álló nap.”

Ekkor váratlanul Colbrune négy lépést tett előre. Arca egészen elsápadt. Sírása abbamaradt. Levette magáról az övet, és férjének nyújtotta át.

Egyenesen állt előtte, határozott arckifejezéssel. Azt mondta:

„Kihasználalak. Szégyellem magam. Ez az öv nem az enyém. Nem az én munkám eredménye. Kibúvót találtam csupán. Egy éjjel, az éjszaka kellős közepén, miközben kétségbeesetten sírtam a fölötti bánatomban, hogy nem tudom elkészíteni az övet, égve hagytam a gyertyámat. Egy Úr kopogtatott be az ajtómon. A kerítéshez kötötte a lovát. Nagy, fehér kalapot viselt. Ő adta nekem ezt az övet és én cserébe megígértem neki, hogy ha elfelejtem a nevét, akkor egy év elteltével az övé leszek. Több, mint kilenc hónap telt el azóta. Mi is az, egy név? Van-e annál könnyebb dolog, mint eszünkbe vésni egy nevet? Hogyan lehetséges elfeledni azt a szót: „öv”? És azt a szót: „szerelem”, hogyan is felejthetném el? A neved ott lesz ajkamon, amikor meghalok. De erre a névre nem emlékezem.”

A szabó közelebb lépett Colbrune-höz. Megfogta az övet és átölelte hitvesét. „Ne sírj, mondta. Szeretlek. Vagy megtalálom ezt a nevet. Vagy pedig megtalálom ezt az Urat.”

Másnap még alig hajnalodott, amikor Jeüne felkelt és felöltözött. Megkérdezte Colbrune-től, hogy merre indult el az Úr, amikor itt hagyta őt. Colbrune azt mondta: „Arra.”

Jeüne elindult arra. A folyó medrének útját követte. Behatolt az erdő mélyére. Beszélt a favágókkal. Felverte a sarjerdőt. Megmászta a sziklákat.

Két napra rá egy forrás mellé telepedett le. A járás teljesen kifárasztotta, sírni kezdett. Az Úr látogatása óta már több mint tíz hónap telt el. Egyszerre egy kis nyúl ugrott elé és így szólt hozzá:

— Miért sírsz?

— Azt az Urat keresem, akinek fehér kalapja van.

A nyúl erre azt mondta neki:

— Gyere utánam!

Jeûne felkelt és követte őt.

A nyúl a moha alatt rejtőző üreghez vezette. Jeûne letérdelt. Négykézláb mászott be az üregbe és indult el a föld felszíne alá. A túlvilágba érkezett. Egy hatalmas, fehér kastélyt látott, amely csak úgy ragyogott az éjszakában. A felvonóhíd le volt eresztve. Átment a hídon.

Az udvarban lovászok csutakolták a lovakat.

A négyszögletes udvar közepén szolgák súroltak egy nagyméretű, arany hintót. Mások az ajtókat tisztogatták.

Jeûne odament a szolgákhoz. Tisztelettel szólt hozzájuk:

— Megkérdezhetlek benneteket, hogy miért fényesítetek ezt a hintót?

— Urunk hamarosan visszatér a földre, hogy feleségül vegyen egy fiatal varrónőt — felelték a szolgák.

— Igazán szép ez a hintó, amit tisztogattok, mondta Jeûne. Mondjátok csak, vajon lehetséges-e, hogy egy olyan Úrnak, akinek ilyen csodálatos hintaja van, a neve ne volna hasonlóképpen csodálatos?

— Igazat beszélsz, mondták a szolgák. Ez bizony a heli Heidebic hintaja.

Jeûne megremegett.

— Mondjátok meg uratoknak, a heli Heidebic-nek, hogy Jeûne, a szabó, üdvözetét küldi.

Egytől egyig elbúcsúzott a szolgáktól és a lovásztól, akik a hintó körül álltak. Az összes szolga és lovász viszonzta Jeûne köszöntését.

Elhagyta a kastélyt. Visszatért Helből. Hadd jegyezzem meg, hogy Hel Normandia őslakói számára a pokol neve.

Hadd jegyezzem meg, hogy a pokol a világ összes lakója számára a világ neve.

Kiugrott a nyúlüregből. A szabad levegőre visszatérve Dives felé kezdett szaladni. Magában ismételte a nevet: heli Heidebic. Ismétlése révén próbálta meg észben tartani. Minden erejével azon volt, hogy megállás nélkül mondogassa magában.

A folyópartra érve megpillantotta házának tükörképét a víz felszínén. Megállt. Szépnek találta a Dives folyón hullámzó képet. Nekitámaszkodott a kőkorlátnak. Nézte a házat, ahogyan visszatükröződik a folyóban. Hirtelen nagyon éhes lett.

Amint felocsúdott, újra ki akarta mondani a nevet: ott volt egészen közel hozzá, a nyelve hegyén. Úgy úszott a levegőben a szája körül, akár egy ködfátyol. Hol közeledett, hol távolodott ajkaitól. De amikor ki kellett volna mondania felsége előtt a nevet, Jeûne ajkai némák maradtak.

Két napot pihent. Az éjszakát Colbrune végigreszkette Jeûne karjaiban, mert félt újra elválni kedvesétől. Tizenegy hónap telt már el. Jeûne útra kelt, a folyó irányát követte, és az erdőbe tért. Hiába kereste, sehol nem lelta a kis nyulat. Az erdő állatait kérdezgette, hogy merre találja a föld alatti világot, de az erdő állatai hallgattak, vagy elmenekültek előle. Egyre mélyebben behatolt az erdőbe.

Egyszerre az erdő végén találta magát, lábai előtt az óceán terült el.

Fáradt volt. Leült egy szikla szélére. A szikla messze benyúlt az óceánba, hullámok csapkodták minden felől. Sírni kezdett.

Egy nyelvhal tűnt fel a tenger felszínén. Így szólt hozzá a hal:

— Miért sírsz?

Jeûne megpillantotta a nyelvhalat az apró, fehér hullámok t rajain és így válaszolt:

— Azt az Urat keresem, akinek fehér kalapja és arany zekéje van.

— Gyere utánam! — mondta a hal és belebukott a tengerbe.

Jeûne is alábukott. A víz fenekére ért. Az algák fala mögött egy nagy, fehér kastélyt látott, mely csak úgy ragyogott a sötét-ségben. A felvonóhíd le volt eresztve. Átment rajta. Az udvarban a szolgák fekete paripákat nyergeltek fel.

A négyszögletes udvar közepén a szolgák vörös párnákat helyeztek a hintóba. Szakácsok jöttek-mentek, karcsú füles kancsókat és jó illatú ételekkel megrakott ezüst fedelű tálcákat rakodtak gondosan a hintó ajtajainak rekeszeibe.

Jeûne odament a szakácsokhoz. Tisztelettel szólt hozzájuk:

— Megkérdezhetem, hogy miért helyezitek ezeket az ételeket a hintóba?

— Urunk egy fiatal varrónőhöz indul a földre, és ezekkel az ételekkel szeretne kedveskedni neki az utazás alatt.

— Igazán csodálatosan illatoznak ezek az ételek, mondta Jeûne. Mondjátok meg nekem igaz szívetekre, lehetséges volna-e, hogy egy Úr, aki ilyen különleges ételeket készített, maga is ne valamilyen különleges névre hallgatna?

— Igazat beszélsz, mondták a szakácsok. Urunk neve, aki nap mint nap ilyen ételekkel kényezteti magát, heli Heidebic.

Jeûne megnyalta az ajkát.

— Mondjátok meg uratoknak, a heli Heidebic-nek, hogy Jeûne, a szabó, üdvözlését küldi.

Egytől egyig elbúcsúzott a szakácsoktól, akik a hintó körül álltak. Az összes szakács viszonzta Jeûne köszönését.

Elindult vissza a tengeri kastélyból. Elérte a tenger felszínét. A parton lerázta magáról a vizet. Maga mögött hagyta a tengerpartot. Az erdőn át vezetett az útja. Szaladni kezdett, magában ismételte a nevet: heli Heidebic. Ismétlése révén próbálta meg észben tartani. Minden erejével azon volt, hogy megállás nélkül mondogassa magában.

Keresztülhatolt az erdőn. Miután túljutott az erdőn, a völgyön keresztül haladt tovább. A folyó partján haladt végig. Átment a hídon. A hídon felesége szaladt felé és szólította őt. Csodálatos nap volt. Alkonyodott. Felesége a nevét kiáltotta. Az asszony háta mögött éppen alábukott az égen a nap. Láta a feléje szaladó asszony árnyékát, amit a lenyugvó csillag fénye vetített a híd faburkolatára. Éhes volt, elfáradt. Mozdulatlanul állt azzal a roppant árnyékkal szemben, ami közeledett felé.

Amikor karjaiba vette feleségét és Colbrune megkérdezte tőle, hogy elhozta-e a nevet, amit közölni akar vele, Jeüne nem találta meg azonnal a szót: nem azért, mert távol volt tőle, egyáltalán nem, ott volt, egész közel hozzá, a nyelve hegyén. Szája körül lebegett, akár egy árnyék. Hol közeledett, hol távolodott ajkaitól. De amikor ki kellett volna mondania felesége előtt a nevet, Jeüne ajkai némák maradtak.

Két napot pihent. Colbrune már le se feküdt éjszaka. A házban járt-kelt. Kereste az elveszített nevet. Tele volt félelemmel. A tizenkettedik hónapban jártak. Jeüne útnak indult. A folyó partját követte. Átment a hídon. Az erdőbe tért, de a kis nyulat sehol nem találta. Az erdő végére ért, az óceán partján állt. A kiszögellő sziklához ment. Egyetlen hal sem elegyedett szóba vele. Messziről feltűnt egy félsziget és egy hegy.

A hegyre indult. Napokon át haladt fölfelé.

Am az út feléhez érve a hegy oldala már olyan meredek volt, hogy lehetetlen volt magasabbra törnie. Ujjaira nézett: vér borította őket. Hogyan fognak így varni a szabó finom ujjai? Át tudják-e majd húzni a cérnát a tű fokán? Teljesen belapultak ujjai, és vér borította őket. Jeüne sírni kezdett.

Egy egerészölyv szállt le mellé.

Lassan behúzta roppant szárnyait, és azt mondta:

— Miért sírsz itt, a sziklába kapaszkodva?

Jeüne így válaszolt:

— Azt az Urat keresem, akinek fehér kalapja, arany vállszíja és nagy, fekete lóva van. De nem tudok feljebb jutni ezen a hegyen.

Az ölyv azt mondta neki:

— Gyere utánam!

— Nem tudok repülni — mondta a szabó.

— Nem kell repülni, csak meg kell próbálni talpon maradni.

— Egyébként is fölösleges, felelte a szabó. Úgyis el fogom felejtetni azt a nevet, amit a feleségem kér tőlem. Hazaindulok.

— Gyere utánam. Nincs messze már, felelte az ölyv, megmutatom, hogy hol van a völgy bejárata.

Valóban nem volt már messze. Az ölyv ott repült Jeüne feje felett, és a férfi a kiugró sziklába kapaszkodva követte őt. Kibontott szárnyaival mutatta neki az ölyv az utat.

Jeüne aláereszkedett a hegy oldalán. Napokon át haladt előre. Egy szakadék alján, a feneketlen mélységben egyszerre meglátott egy ragyogó, nagy, fehér kastélyt. Nekiiramodott. Térdre esett. A felvonóhíd le volt eresztve, fájlalta a térdét, ahogy átment rajta.

Az udvarban a lovagok éppen felkapaszkodtak a nyergekbe.

A négyszögletes udvar közepén négy szolga lépett az arany hintóra és a magasba emelték fegyverüket.

Jeüne odament a katonákhoz. Tisztelettel szólt hozzájuk:

— Megkérdezhetem, hogy miért szálltok be ebbe az üres hintóba, és miért csillogtatjátok meg fegyvereiteket?

— Urunk néhány pillanat múlva indul a földre, egy fiatal varrónőhöz, és mi fogjuk védelmezni őt.

— Igazán csodálatosak a fegyvereitek, mondta Jeüne, semmihez sem hasonlítható a csillogásuk. Mondjátok meg nekem igaz szívetekre, lehetséges volna-e, hogy egy Úr, akinek ilyen ragyogó fegyverei vannak, maga is ne valamilyen ragyogó névre hallgatna?

— Igazat beszélsz, felelték a katonák. Fegyvereink azé az Úré, akinek a neve heli Heidebic. De most már állj el az útból, mert hamarosan indulunk.

Jeüne szaladni kezdett, és azt kiáltotta vissza a katonáknak:

— Mondjátok meg uratoknak, a heli Heidebic-nek, hogy Jeüne, a szabó, üdvözlését küldi.

Szaladni kezdett. Egy zerge ügyességével kúszott fel a sziklákra. Maga mögött hagyta Helt. Magában ismételte a nevet: heli Heidebic. Ismétlése révén próbálta meg észben tartani. Minden erejével azon volt, hogy megállás nélkül mondogassa magában.

Dives-ben Colbrune várta őt. Az asszony teljesen lesoványodott. A nevet kereste, az elfelejtett nevet. Reszketett. Már csak három nap volt hátra a végzetes napig, és Jeüne még mindig nem ért vissza. Lelke legmélyén kutatta az asszony, de sehol nem lelte a keresett nevet. Vért izzadott, annyira iszonyodott attól a gondolattól, hogy el kell szakadnia Jeüne-től. Fölállt egy zsámolyra. Megragadta az egyik kardot, ami Jeüne házának tornácán lógott felakasztva. Kiköszörülte a kardot, készen állt meghalni. Nem akart az Úr felesége lenni. Egyedül Jeüne-é akart lenni.

Jeüne magában ismételte a nevet. A tizenkettedik hó huszonnyolcadik napja is elmúlt már. Jeüne szikláról sziklára szökdelve futott le a hegy oldalán. A főnyes partra ért. Átrohant a parton az erdőig. Egy újabb nap eltelt. Futott tovább. Az erdőbe tért és átszelte az erdőt. A tizenkettedik hónap utolsó napja volt. Leszállt az éjszaka. Tizenegy órára járt. Jeüne lélekszakadva futott, már a hídon járt. Most nem volt fény, ami visszaverődött volna a folyó vizében. Minden árnyékot magába nyelt az éjszaka.

Belökte az ajtót és nem nézett feleségére, aki a rettegéstől vért izzadott. Colbrune a tűzhely előtt ült, háttal a férjének, egyik kezében a kardot markolta. A kard hegye a földön nyugodott.

Jeüne azt kiáltotta:

— Heli Heidebic, ez az Úr neve!

A földre rogyott. Colbrune megfordult. Abban a pillanatban ütötte el az óra az éjelet. Colbrune fölállt, szél támadt, kinyílt az ajtó és Hel ura jelent meg az ajtóban. Csodálatos ruhát viselt az Úr és nagy, fehér kalapot. Arany vállszip díszítette alakját. Háta mögött felsejlett az arany hintó, ami az éjszaka mélyén ragyogott.

Az Úr nevetve közeledett. Colbrune kezéért nyúlt. Az asszony visszahúzta a kezét, előre hajolt és azt kérdezte:

— Miért akarod megfogni a kezemet, Uram?

— Emlékszel-e a nevemre, Colbrune?

— Természetesen emlékszem a nevére, Uram. Sok nőt ismer, aki elfelejtette jótevője nevét?

— Mi e nevem? — kérdezte az Úr.

— Várjon egy pillanatot, amíg a nyelvem hegyére tűzöm a szót. Várjon, amíg ajkaim kiejtik a nevét.

— Mi a nevem? — kiáltotta az Úr.

Colbrune finoman, nevetve mondta:

— Heli Heidebic a neve, Uram.

Az Úr felkiáltott. Minden elsötétült. Minden kialudt, akár most ez a gyertya, amit beszédemmel oltottam el.

Aki beszél, leheletével eloltja a tűz fényét.

Egyedül a ló vágatásának zaját lehetett hallani az éjszakában.

Amikor Colbrune-nek megjött a bátorsága arra, hogy felnézzen, már sehol nem volt a hintó.

Jeüne ájult testére borult a lány és ajkait csókolta.

Az éjszaka olyan fekete volt, mint amilyennek a mai napig megmaradt. Colbrune tüzet csiholt egy kővel, hogy gyertyát gyújthasson, közel hajolt Jeüne arcához, beborította hajával, és ajkát nyújtotta felé. Jeüne csendben lélegzett.

Jeüne teljesen lesaványodott. Éhes volt, korgott a gyomra. Kezében a gyertyával Colbrune féltérdre ereszkedett.

„Oramus ergo te, Domine: ut cereus in honorem tui Nominus consecratus, ad noctis hujus caliginem destruendam, indeficiens perseveret.” („Imádkozunk hozzád, Uram, tedd, hogy ennek a gyertyának a lángja, amit a Te neved emlékére gyújtottunk, soha ne aludjon ki, hogy eloszlassa ennek az éjszakának a sötéttségét.”)

Jeüne magához tért. Erőtlen volt. Arca sápadt. Colbrune kézen fogta és felsegítette. Mindketten térdre ereszkedtek a meggyújtott gyertya előtt és így fohászkoztak: „Oramus ergo te, Domine: ut cereus in honorem tui Nominus consecratus, ad noctis hujus caliginem destruendam, indeficiens perseveret.” („Imádkozunk hozzád, Uram, tedd, hogy ennek a gyertyának a lángja, amit a Te neved emlékére gyújtottunk, soha ne aludjon ki, hogy eloszlassa ennek az éjszakának a sötéttségét.”)

Egy percen át reszkettek, aztán egész életükben boldogok voltak. Gyermekük, és gyermekük gyermekei sokasodtak, végül ők ketten meghaltak, örökségül hagyva egy asztalt, egy gyertyát, egy cérnát, egy rokkát, hogy a cérnát az állati gyapjából kihúzhassuk, egy orsót, hogy megpörgethessük, és hangomat, hogy elmesélhessem történetüket.

Cseke Ákos fordítása

HALMAI TAMÁS

Ráolvasás

*Napot ígért, adott nyelvet,
földi koldus, égi herceg,
üdvözülni, igazulni,
szavak közül szabadulni
földi koldus, égi herceg
utat mutat, hint kegyelmet,
aki nyelvet, napot is ad,
hogy az alvó fényre riad,
ránk olvasván bűneinket
megolvassa szíveinket,
fölépül a kegyes ország,
egymáshoz térnek a szolgák,
égben herceg, földön koldus,
leszáll érted, Vele följutsz,
s mint a némák, mint a vakok,
nyelvet kapsz és hozzá napot,
nyelvet kap és hozzá napot,
aki nem lát, mint a vakok,
aki nem szól, mint a némák,
imát mond és közben fényt lát,
olvas és magára ismer,
magát olvassa az Isten.*

Zsolozsma

*Az érdeemes lét távolában kincs lett,
közös jutalom a kert fényei —
égi irányok aranymetszésében
állunk, akár a mindig boldogok.*

Bószobi Mária

1967-ben született Budapestén. Szakközépiskolában érettségizett. Gyűjteménykezelő a váci múzeumban. Verseskötete: *Árkelek a dumán* (2003).

Prohászka püspök is elhalad előtte, zarándokok élén, arca komoly, aszkétikus, hívei kezében zászló, mennek neki a hegynek, vonulnak Márianosztra irányába, *Boldogasszony Anyánk*, visszhangozza az erdő, aztán csönd, a róka a bodzabokor alól kisompolyog az útra, lefetyel egy pocsolnyából, mécsesek, gyertyák lobognak, a zarándokok hagyták hátra, asszonyok, akik a fűben pihentek, most egyenesedik ki ismét a fű, a kalicka ajtókeretében megcsillan az üveg, viasz és virágszag, patak és csertölgyszag, odébb a tanyáról istállószag, erősen szürkül, a hirtelen támadt hűvös szélről, úgy tűnik, ellobbannak a mécsesek, lángjuk árnyéka vadul csiszolja a meszelt falat, de aztán mégse lobbannak el, megáll a szél, tücsök ciripel, rásüt a hold a hálatáblákra, olvasni lehet a véseteket: *köszönöm, Anyám, hogy meggyógyultam, köszönjük, hogy fiúnk hazajött...* léptek dobognak, alak válik ki a sötétből, lassan közeledik, időnként megáll, hátrafele néz, olyankor teljes a csönd, mozdulatai nőre vallanak, fiatal nőre, a kalickához közeledik, gyertyát gyújt a lángokról, magáét a többi közé teszi, leborul a földre, zokog, vállá rázkódik, kuvik kiált, a nő Mária arcát keresi a kalickában, nyúl felé, suttog, nem lehet érteni, hogy mit, azt csak ő tudja, ott éri a kora hajnal, mozdulatlanul fekvé a kalicka alatt, odafönt csillagképek, ragyogásukat az ég túlderengi már, kakas ébreszt, őz ugat, a gyertyák cseppkővé dermedve, a nő megmozdul, föláll, ruháját lesöpri, aztán elindul, abba az irányba, amerről tegnap jött, s akkor, mintha karmester intene, megszólalnak a madarak, fényre derül a világ, látszik minden, ami addig nem, kövek, virágok, az U alakú ösvény az építmény körül, minek tetején a kalicka áll, a tanya felé forduló út, a patak kőhídjának kissé befele dőlő korlátja, öregember támaszkodik rá, vállán kasza, szájában cigaretta, a patakot nézi, ahogy mámorosan kluttyog-kavarog, mosolyog az öregember, szeme alatt gödrök, mosolyog, és nem mozdul, csak miután a napkorong kilép a domb mögül, hogy uralkodjon égen és földön, akkor ereszti el a korlátot, indul el a dűlőn, s vet sűrűn keresztet a vöröset élesen tükröző üvegkalicka előtt, amire aztán, hogy az öregember alakja elvész, madár röppen, különös, ritka madár, apró, delfinkék tollazatú, pontszemével ide-oda tekintget, egészen halkán, kiscsibehangon énekel, az erdőkerülő se ismerné föl, pedig amit ő nem ismer, az nincs is, itt szokott megülni a kalicka alatt az erdőkerülő, lehever a puskája mellé, fűszálat tűz a foga közé, kalapját behajlított jobb térdére akasztja, és figyel, átgondolja a dolgokat, őzek, szarvasok állapotát, rókák veszettségét, vágásra érett fatörzsek számát, betévedt farkasok és rabsicok munkáját, ősz hajtasok esélyeit, azt különösen átgondolja, abból lesz a pénz, a

pálinka, a kenyér, imádkozik Máriához a kalickában a feje fölött, hogy legyen olyan jó, s küldje le az urak puskája elé azt a négy nagy vadkant ősszel a Lóhegyről, s a rókákat a Pásztorpallagról, sokat fialtak úgyis, van a bundájukból bőven, *ammen*, szokta kurtán befejezni az erdőkerülő, ez a tagbaszakadt, szótlan, vénfejjel megnősült hajdani rabsic, aki immár tizenhat esztendeje az uradalom leghűségesebb szolgálója, s aki azt a ritka madarat az üvegkalickán valószínűleg nem ismeri, felröppen a madár, mellét kitarja, indul a nagy kékségbe, ahol az előbb fecske cikázott, pacsirta lebegett, s ami most vészjóslóan üres, hirtelen éri a támadás, villanásig elsötétül a nap, oda zuhan vissza a madár, ahonnan elindult, zuhanás közben nekiütődik a kalickának, a maréknyi delfinkék tollat, ami marad belőle, az útra söpri egy fuvallat, kerék tiporja, lassan forgó, súlyos kerék, prüszköl a ló, farkával hessegeti a böglyöt, a bakon egy férfi meg egy gyerek, a gyerek sűrűn kérdez, a férfi ritkán válaszol, rásandít a férfi a kalickára, kiköpne, de inkább keresztet vet, a gyerek anyját hónapja temette, a lovak forró ürüléket hagynak hátra, fémfényű bogár görgeti a galacsint az építmény alatti járat felé, ahol lakik, ahol fiai gyarapodnak... ragad az idő, lent Zebegényben és fent Nosztrán néhány másodperc eltéréssel harangoznak, van aki asztalhoz ül, merít a levesből, más fekete kenyeret szel, hátát a szénakazalnak veti, és olyan is akad, aki vadgyümölcsöt szakít, rongyos férfi, tekintete sötét, nem mozdul a bokor, olyan óvatosan szakítja le róla a vadgyümölcsöt, leül az árnyékba, rág, ha neszt hall, abbahagyja a rágást, szoborrá válva figyel, feketerigó, az motoszkal az erdőalján, röhögve röppen fel, a férfi káromkodik, aztán hanyattdől, feje alatt tarisznya, mellén pisztoly, ötszáz lépésre tőle, hallótávolságon kívül, az építmény mögötti sűrűből két fiatalember lép elő, térdzoknijukról lesöprik a bogáncsot, a zakót ágra akasztják, bort bontanak, apró, vastagfalú pohárból isszák, bal kezükben szendvics, egyfolytában beszélnek, egymás szavába vágznak, a sudárabbik, a mackóarcú szőke, Hölderlint idézi: *ahol pedig nő a veszély, közeledik a megmentő*, a barna szemű cvikkeres bólogat, *szép*, mondja, *nagyon szép, és az is szép ott*, mutat a delfinkék madártollakra a pocsolyában, fölvesz egyet, lesöpri róla a vízcseppeket, magasba emeli, *Tir'd with all these, for restful death I cry*, szavalja patetikusan, aztán minden átmenet nélkül a politikai helyzetre tér, a mackóarcú evidensmód követi, esélyeket latolgatnak, átkozzák a franciát, bizalommal emlegetik Amerikát, közben a zakót vállukra vetik, megmarkolják a túrabotot, a hátizsák szíját, hangjuk jóideig hallatszik, azután is, hogy a kőénybokor összezárul mögöttük, s egy halálosan sebzett farkaskutya összerogy a híd alatt, inni akart volna, szomját enyhíteni, de már nem futotta az erejéből, nyelve kilóg, szeme üveges, melléből, ahová az erdőkerülő golyója fúródott, szivárog a vér, aztán nem szivárog többé, a kutya porszár az orra előtt egykedvűen csilingel a patak, uszadékot sodor, elakad a gomolyag egy szalamandrát pi-

hentető sziklakövön, megérkezik az első döglégy, később a többi, néhány nap, és nyüvektől hullámszik a nagy, fekete test, néhány év, s csak a cseresznyevirágfehér fogazat marad, ami oly borzalmas sebet ejtett tavasszal, fent a NagyKoppányon, azon a vemhes őzsután... a kalickában fülledt meleg, s valahogy mégis hidegszag, Mária mozdulatlan, örökírányba néz, keresztül a légypiszkos üvegen, arca merev, keze szívére kulcsolva, szemében könny, duzzad, remeg a könny, aztán kifakad, folyik lefelé az arcon, a halványkék ruha redőzetén, vérvörös csíkot hagy maga után... tűz az nap, kabóca reszel, légy zümmög, sehol egy lélek, csak a szemközi árokpart fullasztó dzsungelében moco-rog valami, halk, torokhangú éneklés is hallatszik onnan, egyre erősödik az éneklés, selymesen hajlik a derékmagas fű, ág reccsen, szőrmók, félmeztelen férfi lép ki az útra, Sanyika az, a félnótás, csalánt szed gyógyfőzethez, az öreganyja küldte, törli a homlokáról a verejtéket, meglátja a vérrrel könnyező Máriát, nagy göröngyszeme kigúvad, húsos szája elnyílik, elejti a méregzöld, csípős csokrot, hajlongva veri mellére a keresztet, aztán beszalad az erdőbe, lohol a legközelebbi csapán, haza, Nosztrára, *sír, sír!* ordítja, megbotlik, elesik, négykézláb igyekszik tovább, hajában bogáncs, homlokán vérző seb, *sír, sír!* visszhangozza a nyugodt, napfényes erdő.

IÓANNÉSZ
KÜRÍOTÉSZ-
GEOMETRÉSZ

Sztudiosz temploma

*Anyagtalan tűzlángolás kapuk helyett,
lámpás, amin az Úrnak fénye átragyog:
e templom, úgy látom, az ég képmása lett.
Te szennyes lélek állj, tilos belépned itt!
Ám szellemed ha fénylő és derűs szíved,
jöjj, lépj be és a fényhez még több fényt te adj,
e szent templomba térj be, szellem temploma!*

Az Olvasó keresése

Öt „katolikus regényíró”

V. rész: Georges Bernanos

1938-ban született Budapesten. Költő, író, műfordító. A sorozat korábbi részeit lásd 2005. 9., 11., 2006. 1. és 3. számainkban.

Bernanost mintha rádiójátékából ismertem volna meg. Elégge furcsa, de ahogy emlékszem, a most nemrégiben megjelent, s így a legjobban elérhető könyvéből (*Büntett*; Kairosz, 1998; francia címen *Un Crime*, 1935) készült a hangjáték, sötétségével kiváltotta érdeklődésemet. Ám Bernanos, ismétlem, évtizedeken át, s talán erős katolikusága, másrészt szélső helyzete (nem „érdekfeszítő”, de vad próza, ritkaság!), vagy Isten tudja, mi tette ezt; vagy csak én tudom rosszul. Köszönet a Vigilia szerkesztőségének, hogy regényeit fénymásolatban elküldte nekem, valamint főleg a negyvenes évekből (!) Bernanossal foglalkozó (alapvető) materiákat. Mivel *Összefoglaló* címmel össze akarom foglalni végül öt dolgozatomat, szereplőiket, itt kell köszönetet mondanom a korántsem mellékes szereplőknek, akik munkámban különféle módokon (fordítás, gyűjtés, ötlet) segítettek: Feleségemnek (bocsánatos bűn-e, hogy sok-sok francia szakmunkából készített fordításait csak tömör összefoglalókként, jócskán a magam véleményén átszűrve közlöm?), antikváriusoknak, Gergely Ferencnek (bibliográfusomnak!), valamint két ausztráliai barátomnak, egyiküket hadd említsem nevén, Szőgyény-Somssich Béla, kiváló literátor Sydney-ből, ő küldte egyik Waugh-életrajzomat, a Greene-esszéket, a „Capri”-t. Természetesen „még téli énemmel” magam is sokat fáradoztam könyvesboltok járásával, „anyagiakkal” egyéb mód stb. Sajnos, erre aztán, tavasszal, sok fordítói, saját-írói munkámmal nem éppen összhangban, meghalt 28 év után az utolsó kis verebem — mit is mond Hamlet? Egy verébfi sem eshetik le a Gondviselés akaratja nélkül... s erre jött, amit már írtam, tkp. magamra érve az „Istenem-hagyj-örökre...” Ám ezt, tudom, már csak a hozzám legközelebbi élő emberi lény sem akarja majd hagyni... és így tovább. Mindezzel azt akartam mondani, hogy pl. a teljes „eredeti” Parzival fordítása, Woolf-fordítások és más egyebek magyarítása után valami szerves életbe ágyazódott ennek az öt dolgozatnak a lassú készíttetése, és most, hogy a Bernanos-részt, az utolsót is befejezem már, lesz egy pillanat az életemen, egy cezúra, holnap délelőttig, amikor (végre?) munka nélkül, ilyen kötelességek nélkül állok.

Nem akarom azonban épp a számomra igazi meglepetést és igazi újdonságot (fura, ha az idők mélyeire visszanezünk szerzőinknél), komoly feladatot hozó Bernanos dolgát patetikussá tenni. Ahogy még egy „utolsót” töprengtem rajta, járván hajnalban

künn, Mauriacon is elgondolkoztam. Analitikus-pszichológus-naturalista és társadalombíráló. Green nem társadalombíráló és nem oly analitikus. Waugh lázadó fiatalemberei-női aligha jobbak, mint azok az oxfordi diákok, akik egy nyilván elviselhetetlenül blődnek érzett angliai monarchikus (!) rendszer okán fordultak (nekem nem rokonszenvesen!) balra. S akkor mindenkit említettem. Remélem, az összefoglalást úsztam meg ezzel.

Mondom, most már végképp élővé, fájoan elevenné lett ez a munka: fájoan, mert be kell fejeznem, s tudom, be is fogom még ma estére, holnap hajnalra. Ne feledjem említeni: a *Büntett* függetelke egy Bernanosról szóló pompás tanulmány; eligazító.

* * *

Kapkodni most már nem akarok, a sok Bernanos-idézettel „Büntett”-utószót nem használom fel; annál érdekesebb „új rálátás” lehet.

„Közös nevezőnk” igen nagy helyet ad Bernanos (1888–1948) munkásságának. Seymour-Smith érezhető rokonszenvvel és nagyra becsüléssel állapítja meg, hogy Georges Bernanos a francia katolicizmus (most sem megyek bele) lázas, aktív, jószerén harcos szárnyához tartozik, s érdemben kevés köze van a Mauriac-rajongó Greene-hez, Huysmansnál és mintegy spirituális mesterénél, Léon Bloynál sokkal jobb író, s ihletében a leginkább Dosztojevszkij szellemét lehet fölfedezni. Nem rossz névjegy.

Mielőtt a dologra így visszatérnék, hadd említsük meg, hogy Graham Greene (mindazonáltal) igen jó, igen nagy véleményvel volt Bernanosról. Hála az égnek! Az esszéik kötetéből idézem, összerántva, a következőket: eleve hogy Mauriac után áll ott nyomban a (bár rövidebb) Bernanos-cikk! Bár némely tankönyverejű ismertetőben azt olvashatjuk, hogy Bernanos (szemben Camus, Montherlant, Malraux, Mauriac igyekezetével) valódi regényíró volt, magam inkább a fülemnek, szememnek és Greene szavának hiszek: az első Bernanos-regény *A Sátán napja alatt* (ó, legutóbb 1985, Bp. Szent István Társulat, nem is vagyunk elmaradva!) tele van formai hibákkal, s a nagy angol szerint Bernanos inkább volt (pecsétjét a koron rajta hagyó) író, mint regényíró (na tessék, mondom léhán), de a „haragos ember” felbecsülhetetlen, Dante-lelkű (most meg Dante!) értékeket hordoz, közvetít; s Greene is elhátrolja őt Mauriactól. Hibái, írhatta joggal Greene, emberi lényének lényegéből fakadtak, önmaguk „megváltásai” voltak, az út elemei stb. Bernanos nem egyszerűen „végül” nyergelt át a publicisztikára, nem, ő végig lelkes, dühös-dühöngő pamfletíró volt, ha Franciaországban élt, ha Dél-Amerikában, ha családjának örvendhetett (sokgyerekes családapa!), ha súlyos testi sérülése akadályozta. Megállíthatatlan volt az ő szelleme, s nem pazarolta méltatlanságokra. Őrizzük is emlékét, mondom lemondón.

S érdekes, ha mások Mauriacról mondják ezt (alakjainak predestinálását, előre-megcsináltságát), Greene rosszindulat nélkül

állapítja meg, hogy szerinte egyedül az *Egy falusi plébános naplója*, Just Béla nemesen szép fordításában, az a Bernanos-regény, ahol a főszereplők a magukét mondhatják, s nem az író szöcsövei. A *Bűntett* nem annyira jelentős könyv, hogy külön foglalkozni kellene itt vele (kalandos, szórakoztató, már ha Bernanosra ez jól áll!), mégis úgy érzem, ott szintén önálló életet élnek a figurák. Ám ez mindegy. A Gonosz mitikusan-misztikusan átélt alakja vetíti árnyát a gyilkosok és gyilkolások történeteire ebben a könyvben, s Bernanos ily kérdésekben engesztelhetetlen. Erre mondják kritikusai azt, hogy düh stb. Üdvtonon dolgozott, e dolgában végig küzdött — politizált, aktualizált, azonnal vívásra készen állt Georges Bernanos. Ez a pengevillogás igen komor terekben s függönyök előtt fényeskedett, árulkodván egy kiváló szellemről, akit épp önmaga legfőbb tulajdonságai okán nehéz megismerni. A politikai kérdések zöme avul, a személyeket alig ismerjük csakhamar (a francia regényírás huszadik századából már az is jó, ha valaki 10 nevet tud, de a következő 15? hol marad? s ez érthető), harcosok azóta is születtek, és a világ küzdelmeinek más a dramaturgiája. Bernanos tehát akkor járt jól, amikor regényt írt. De nem írhatott volna ilyen amorf komorságú, mégis — ismétlem — villámfényes regényeket, ha pamfletista munkáját nem „végzi” közben. Újra ellentmondások ellentmondások hátán.

A plébános alakja mindettől függetlenül — Greene által is megcsodálva — nóvum volt és unikum. Ki várt ilyet? Ki ismételheti meg? Nem a jámbor Brown atyáról van szó (Chesterton!). Szó sincs itt Greene rossz-pap figurájáról, se Greene örök-kárhózat fogalmairól. Ez a falusi plébános majdnem átlagember, csendes ember, nem is harcos pap (amilyenekre, a legjavából, Greene szerint épp a világ „kényes” vidékein akkora szükség van, mint a korábbi kereszténységnek volt prófétákból etc. — árnyalódott azóta, fájdalom, ez a kép is!), hanem önelemző, tépelődő alkat, aki természetesen így bonyolódik megoldhatatlannak látszó konfliktusba... de ezt az egy Bernanos-könyvet legalább, mondhatnám, nagyon érdemes, majdnem ajánlatos elolvasni, itt meg is állok.

1943-ban jelent meg a könyv magyarul először, a francia kiadást nem is oly nagy időtávval követve. Gyergyai fél, lesz-e méltó visszhangja „nálunk”? A szegény, beteg, gyermekien közvetlen kis falusi pap (így az esszéista) „az emberek minden fájdalmát kitalálja, átérzi és magához vonzza, sőt, mintegy magára vállalja, valami szent és mámoros önfeláldozásban”. Vonzó kép. S nem frázis a végén, a haldokló plébánostól így az sem, hogy: „Minden kegyelem.” A napló így nemcsak vallomás, de pokolsummázat is, ahogy Gyergyai mondja, a szenvedések keserű kavalkádja, lecke-sora. Kispolgári és kisparaszti családok, fél-nyomorúságban és szeretetlenségben élve, jövőtlen gyerekek, durvaságok — ez ott a falu világa. S a kis plébános épp alázata révén nem hiheti, hogy megváltója lehet mindezeknek, de több akar

lenni, mint pusztá meghallgatójuk, tanújuk. Ennek a lelkületnek a monotoníájáról szólna a könyv?

Nem, Gyergyai jól hangsúlyozza, hogy Bernanos törhetetlensége, férfias bátorsága (a pamfletista!) sugárzik a történetből, a mondatokból — megtisztító élmény e könyv olvasása, ha türelmünk van hozzá.

Tudjuk, azt mondani, hogy „a leg-“, megérdemli a visszavágást, hogy: „az egyik leg-“. Holott az egyik is nyomorult dolog, ráadásul kicsit nyálas. Gyergyaitól fogadjuk el, hogy (1943-ban ő így látta) a francia írók közül a legszemélyesebb és legszenvedélyesebb hangvételő stilszta-lélek vállalja itt alázattal a kis plébánossal „való” (és valló) azonosulást, s ez külön fény a könyvön. A Vigiliától kapott cikkek egyikében Lovass Gyula írja (szintén 1943), milyen nehéz az egyházi céloknak és az esztétikai igények magaslatainak egyképp megfelelő katolikus regényt írni, s hogy a „Plébános” alkalmasint ilyen. A regény szépségét fokozza, hogy a szokott bernanosi harcosság teljesen hiányzik belőle — már maga csoda! —, és így tanúságtétel (persze, egy bűnösnek látott világban) az áldozatos életvitelnek, a (félve írjuk le) félszeg és szerény Jónak.

Dékány Endre 1986 szeptemberében (Vigilia) szintén helyesen fejt ki, hogy Bernanos szellemiségének alapja ilyesmi: „...lelki-szellemi megvilágosodás, amely újraértékelte az aszkézis és a misztika hagyományos felfogását”. [A misztikusokról a legszebb dolgokat: ld. Musil *A tulajdonságok nélküli ember* c. könyvének alkalmasint a III. kötetéből, ahol a testvérek a kertben időznek virágszirom-hullás közepette, s arról filozofálnak, hogy a misztikusok a „többletet” mindig a kevésnél is kevesebb tartalmat hordozó, balga szavakkal próbálták kifejezni. Bernanos, teszem hozzá, a mindennapok misztikáját a falusi környezethez „tapadt” fiatal plébános titokzatos(an egyszerű) életén át jeleníti meg, lángnyelvek és angyalszárnyuhanások nélkül (szerencsére).]

Természetes, hogy hasonlatok tucatja, száza hozható a bernanosi kül- és belvilág képeire. Hasznosabbnak tartom, ha arra hívom fel a figyelmet, ami (szerintem) a hasonlóan sötét Julien Greent Bernanostól erősen megkülönbözteti. Nem a kettejük közötti tizenkét évnyi különbség (melyet Párizs ellensúlyozhatna, kiegyenlíthetne), inkább az áradás és a kompozíció ellentétéről van szó. (Bernanosnál mégis mindig az áradás...) Green regényei Bernanos örök-befejezetlenségeihez képest (persze, a pap meghal stb., de a regény „közben” egyre nyitva marad, filozófiáról, üdv-tanról szól, reménytelenségben a kimondatlan reményről), igen, Green regényei (az *Éjféli* stb.) novellák, filmforgatókönyvek, a nagylelegzetű próza tökéletes epigrammái; igazi lelki-bűnügyi történetek. Nyilvánvalóan nagyobb sikerrel járta pályáját Julien Green, mint az ilyesmivel törődni nyilván nagyon rá sem éri Bernanos. (Bár itt lenne jó egy róla szóló „Capri-könyv”!)

Valamelyest azért mindig csak örök-sötétben tapogatózunk az írói személyiségek valódi rétegeit keresve. Kegyetlen dolog, hogy a regényíró (az esszéista szerencsésebb) végképp a végső pusztasztát mondja ki művével, s ha jó a mű, nem kommentálhatja magát. (Ezen akart nyilván, ösztönösen is, könnyíteni az esszéregény, a posztmodern. Másutt keresgélve: Musil jobban, mint a hősiesebb, merevebb Doderer; Thomas Bernhard, ha már sötétségről van szó, egyre a magáét hörögte, Handke sajnálatosan politikumba fordult etc. A borzalmaknak meg — nem okvetlenül a kínzásregényekre gondolok — olyan új fokozatai támadtak, mint Elfriede Jelinektől pl. a *Kéj*.) Bernanos maga volt a megtestesült antikonformizmus, írj a 1948-as Vigilia-beli szemlélője, a kiválóan (fel)dolgozó, értő Füzeses Katalin. „Tragikusan zord kereszténységet” emleget Bernanossal kapcsolatban, illetve végkövetkeztetésül cáfolja őket: láthatja az emberiség, hová jut (a történelem mutatta, s ah, mutatja 1933, 1939, 1945 óta végig, a tegnapi napig, London etc.), ha elfordul a szentektől, a szentségtől (holott nyilvánvalóan csak elvben tartható álláspont az, hogy kizárólag a szentség „lehető” kategóriáit elismerve gondolkozunk; magam nem bánám). Sátán és Isten párviadala a lelkeken keresztül: nehéz ezt így kifejtetten képviselni ma (úgy, hogy ne divat legyen belőle). Mégis...

Bernanos szerint legalább kiút-fogalom van, ismétlem: ez a szentség. Nem ellentmondásos itt Pilinszky költészete sem, első fele nagy művészi értékkel is alátámasztja gondolkodását, egyéb munkáiban inkább a gondolkodás (és átélés) dominál. A „sötét mennyország”, az ember magárahagyatottsága... de annak sem volna értelme, hogy Pilinszkyt mondjak fel ott, ahol ki-ki legalább annyira ismeri ezt a verses életművet, mint e dolgozat írója. Kemény körülmények között élt a hitvalló Bernanos: Füzeses elemzi a keresztények és marxisták úgynevezett „párbeszédét”; efféle párbeszédéről nekem mindig megvolt a baloldalt illető véleményem, jobboldali műveltségem pedig azért nincsen, mert véleményem szerint kifejtett, alapos, magas értékeket hordozó jobboldaliság 1989 után sem alakulhatott ki Magyarországon, jelentős arányban nem. (Ez utóbbit azonban talán csak úgy állítom, ahogy magáról mondja Bernanos, hogy ő nem pamfletíró.)

Pascalt és Dosztojevszkijt említi Füzeses (tanulmányát érdemes lenne egyszer végre szélesebb érdeklődő körök számára is megismerhetővé tenni, gazdag tárgyismeretéből és véleményalkotásából, ritkaság, semmi sem avult, és nem ígérhetőségről van szó), s azt, hogy „A Sátáni” (árnyékában) teljesen új hang a francia regényirodalomban. (Hiteles forrásokat idéz, melyekkel magam is találkozhattam (a számomra készült házi nyersfordítások jóvoltából). Nem szabályos regény, inkább a szintetikus látás eredménye. (Itt jó a Dosztojevszkij-hasonlítás, de Musil, világiban bár, hasonló utat járt végül.) A külső cselekmény, mondja

Füzesséry, alig valami Bernanosnál. Ami „éles”: az, hogy csupa abnormis embert ábrázol, „akikben a lázadás szelleme”, idézem Füzesséryt még, „démoni formákat ölt”. S így tovább. Nem könnyű olvasmány, magam nem tudom, a „Falusi”-ra szavazok-e, vagy a most pedzegetett regényanyagra.

Igaza van Füzessérynek abban is, hogy Bernanos életművének állandóan visszatérő főmotívuma ez: a Rossz — természetfölötti hatalom; ne éreznék? Nem „probléma”, hanem szörnyű nagy titok, amely előtt az Apostol is szent borzongással áll meg...” Pi-linszky *Utószó*-versének végén is megjönnek az Apokalipszis lovasai, belecörtetnek a magánjellegű fájdalomba. S e Lovasok jönnek és jönnek. Bernanos a legaktuálisabb írók egyike. Csak nagyon türelmes, odaadó, alázatos Olvasó kell hozzá, hogy ebben a „regényvilágban” csakugyan elmélyedjen.

* * *

Erre, és Bernanos mintegy „expresszionista” regényírói modorára közös nevezőnk, „a Macmillan” is találóan utal. A Sátán (a „nap”) regényében egy lókupec, ellene küzd, saját lelkéért, meg egy falusi kislányéért, egy pap. A melodramát (aláírom!) enyhíti a misztikusnak és a természetfölöttinek valami különös erejű jelenléte (részben csakugyan). Seymour-Smith megállapítja, hogy „Bernanos nézetvilága (Isten és Sátán örök harcának eredménye minden földi történetes etc.) kicsit leegyszerűsítő. De a rémségeket és a gyönyörűségeket Bernanos — szintén egyetértek — mély átéléssel közvetíti. Amit hozzáteszek: persze, hogy eszményi lenne egy „nyugalom, avagy egyenes vonalú, egyenlet mozgás” jegyében álló (kedvenc fizikai képletem) világ. Ah, gyerekkor! Ez azonban képtelenség, mert szintén önmaga konrajátékát teremtené meg... nem mondok olyan léhát, hogy két Sátán ekképpen azért már sok lenne. Mit *mond* a magamféle átlagember: „Édes Istenkém, legalább az én nyugalomat hagynád meg, lemondok sok mindenről...” És akár a felebarátaimmal való törődésről is? Hogy én is valljak. Az igazi regényíró-igehirdetők, az olyanok, mint Bernanos, mindig a valódibb platformot keresik, mely azonban örökké sziklaszirt és ugrótorony, heggyerincjárás. Dolgozatom megírásakor arra törekedtem, hogy „felebarátaimmal törődjem”? Sajnos, a terjedelem kötött (keresett Olvasóm, illetve az e regényírók számára keresett Olvasó ideje is véges), nem térhetek ki Bernanos életének politikai tartalmaira (küzdelem a fasizmus szelleme ellen etc., az egyház szerepe ebben; és a sokak által Bernanos legnagyobb művének tartott regény, a *Monsieur Ouine*, 1943) ismertetésére sincs már helyem.

Joggal állítja Seymour-Smith (is), hogy — itt szakmailag kicsit tanácstalan vagyok azért — a konzervatív francia katolicizmust a *legbecsületesebb* szinten, a legnagyobb *hévvel* és vonzással közvetítő regényírót kedvelhetünk Bernanos személyében. Szellemes majdnem-paradoxon: az az érdeklődő, így „a Macmillan”, aki

érzéketlen marad Bernanos szellemisége iránt, alighanem eleve kicsit érzéketlen ember. Érdekes, hogy ilyesmit a másik négy (általam taglalt) író egyikéről sem mondott. De tartozom vele, mit mondott Beckettről. Azt, hogy bár az „abszurd”, mint irodalmi műfaj és szemlélet, csekélyféle dolog ugyan, Beckett nem csekély író. Szembeszökő szkepticizmusa oly erős az emberiség ügyeit illetően, hogy „még csak nem is ateista, mint Sartre és Camus”, a kérdést eleve így kezeli. De életműve híján van az igazi színes gazdagságnak is; jó, nincsenek nála „a romlásnak virágai”, azok sincsenek. Egyetemes író, aki azonban (ezt már én mondom) mégsem foglal össze teljes érvénnyel semmit, tömérdek részlet (s a világ mi más?) csúszik ki érdeklődése „alól”. Ha Bernanosra gondolok, Beckett mindig az eszembe jut. Elemista stilszta Becketthez képest, lehet, Bernanos, de elemi sötétenlátó, aki azonban megengedte magának azt az elfogultságot, hogy... lásd Sátán és Isten... Mert Beckettnél tárgyszerűen maradt: Godot csupán. (S kezdetben a bolondos, már-már dadaista Murphy.)

Igyekeztem mentségére legyen, hogy sem kizárólag a magaméval nem akartam untatni az Olvasót, sem tartalmakat ismereteni nem bírtam volna, ellenben átvettem, magam hasznára is, sokaktól sok okos és fontolandó nézetet.

2004 tele – 2005 nyara

IÓANNÉSZ
KŪRIOTÉSZ-
GEOMETRÉSZ

A föld, a tenger és az ég

A föld, a tenger és az ég vagy, Krisztusom:

*a földön járva mindig intésed vezet,
a tengeren pedig kormányosom te vagy,
s lelkem vitorláját az ég felé viszed.*

*Látom, hajóm megtámadják dühös szelek,
félelem viharjaik, s remegve borzadok
érezve szenvedés hármass hullámain,
s a gondolat hullámverése felkavar.*

*Át hogy jutok, a ködgomolyt át hogy szelem,
az ellenállást hogy fogom legyőzni majd?*

*Hajótörést csak akkor nem szenved hajóm,
s nem vár az alvilág legrejtettebb zuga,
ha kormányom rúdját kezekben tartod és
vitorlám szárnyait duzzadva tölti meg
a lelked, így a célba: trónodhoz vezetsz.*

Maurice Zundel – a szabadságról

MURAKÖZY NÓRA

Jelenleg Sopronban gyógy-szerészként dolgozik. 1995 és 2005 között Franciaországban élt, és az ott megismert (francia és svájci) szerzők műveinek fordításával foglalkozik. 2001-ben szerzett teológiai licenciátust a strasbourgi Marc Bloch Egyetemen.

Maurice Zundelt bizonyára joggal nevezhetjük a 20. század egyik nagy misztikusának és prófétájának. 1897-ben született a svájci Neuchâtelben. 1919-ben, Fribourgban szentelték pappá. 1975-ig tartó életét a prédikálás, a lelkipozítás, a tanulmányok és az írás tölti be, különféle helyszíneken: Svájcban, Párizsban, Londonban, Kairóban, Bejrútban. Lelkes papi tevékenysége és nézeteinek bátorsága egészen fiatal korától a „száműzetés” és az egyházi meg nem értettség áldozatává teszik őt, s egyben megteremtik számára a valódi szegénység életkörülményeit. Különösen gondját viseli a legszegényebb sorsúaknak, és komoly figyelemmel fordul oda mindenhez, ami az emberi, a társadalmi, kulturális, politikai, gazdasági és tudományos élet szövetét alkotja. Tudásvágya kielégíthetetlen, és óriási enciklopédikus kultúrával rendelkezik. Éjszakánként három órát alszik, és lan-kadatlanul tanul, hogy jobban megértse a világot.

1972-ben VI. Pál pápa meghívja őt, hogy a Vatikánban ő tartsa a nagybőjti lelkipozítást. Sok viszontagsággal kísért élete végén ezt úgy is tekinthetjük, mint egyfajta „rehabilitációt” a hivatalos egyház részéről.

Ennek a figyelemre méltó papnak a gondolatai ma egyre nagyobb visszhangot keltenek, ami messze túl terjed a keresztény világ határain. Sokakat megérint; mind intellektuális magasságokkal rendelkezőket, mind egyszerű embereket, s olyanokat, akik a létezés értelmét keresik. Levelezéseiben, előadásain, személyes emlékein és mások róla tett vallomásaiban keresztül — mindezeknek jó része még kiadatlan — egy érzékeny, nagy akaraterővel bíró, ragyogó intelligenciával rendelkező pappal találkozhatunk, aki az Embert kitartó szeretettel vette körül, és e szeretetre a remény nyomta rá bélyegét.

„Amikor vele voltunk, Valakinek a jelenlétében találtuk magunkat; félúton Isten és ember között. Lényén keresztül, szinte természetes módon, utunk nyílt Isten misztériuma felé...” — ezt egy közeli barátja, Abbé Pierre mondta róla.

VI. Pál szavaival (akihez fiatal korától szoros barátság fűzte), Maurice Zundel eredetisége „a dolgok és az emberek mélységének szüntelen kutatásában rejlik; azért, hogy ott fölkadjon egy belső élet”.

Az alábbi szövegek közös témája a szabadság. Ezek az írások többnyire elmondott beszédek leírt szövegei; Maurice Zundel életének különböző időpontjaiból és különféle helyekről valók.

Le problème que nous sommes. Le Sarment, Paris, 273.; 275–277.

Lélek, szabadság és szabadulás. Mindaddig, amíg az ember nem válik szabaddá, csak saját szolgátságát tudja nyújtani másoknak. Az Evangélium, mely maga Jézus, a végtelen nagyságot mint teljes lemondást mutatja be nekünk. Az Istenben való élet a szeretet örök áramlása a szentháromságos cserében. Szabadnak lenni annyit jelent, mint megszabadulni. Szabadulásunknak csak egyetlen útja van: a tökéletes Jelenléttel való találkozás.

Szabadnak lenni annyit jelent, mint megszabadulni...

Arról van szó, hogy önmagunkat teremtsük meg, megszabadulva belső meghatározottságainktól, azért, hogy önmagunkat tegyük eredetté, forrássá, határtalan térré; olyan értéké, mely valóban mindenki közös java. De ezt nem tudhatjuk abszolút bizonyossággal mindaddig, amíg nem találkozunk egy végtelen lemondással, aki éppen a Jézus Krisztusban magát kinyilatkoztató Isten; olyan Isten, aki örök lemondás és kiüresedés állapotában él, s aki számunkra kitarja saját szabadságunk kapuját, és megmutatja, milyen irányban valósulhat az meg: a kifosztottság, a lemondás által, azáltal az úr által, melyet önmagunkban te remtünk, hogy a szeretet helyévé váljunk.

Isten az előtt nyilatkozik meg, aki elhallgattatja önmagában mindazt a zajt, melyet saját magával belül kelt. Olyan csendként nyilatkozik meg, amely minden muzsika forrása. Jelenlétként, mely a legcsodálatosabb ajándék; szeretetként, de teljesen kifosztva, olyan szeretetként, aki már ott volt, aki mindig már ott van, de aki sohasem erőlteti magát másra, aki egyszerűen önmagát nyújtja, aki mindig készen áll, s aki csak akkor fog megjelenni, amikor engedjük, hogy rajtunk át Ő váljon láthatóvá.

Itt valami nagyon lényeges rejlik. Az egész probléma ebben áll, annak egyetlen válaszával: szolgák vagyunk, akik tudatára ébredünk e szolgaságnak, visszatérünk ehhez a szolgasághoz, feltétlenül ki akarunk jutni igájából, nem akarunk saját igánkban maradni, nem akarunk saját belső meghatározottságainknak alávetetten élni, és csak egyetlen út van, mégpedig az emberi lét legmélyén létrejövő találkozás. Találkozás ezzel a tökéletes Személlyel, önmagunkban és másokban, ezzel a teljesen kifosztott Jelenléttel, ezzel az étellel teli Csennel. Ebben a találkozásban lélegzünk, és szabadságunk ebben a találkozásban nyilatkozik meg önmaga számára, mint a szabadítás hatalma. Mivel van lelkünk. A Lélek! Az a Lélek, akit nem szabad összekeverni az értelemmel...

Az értelem olyan, mint egy számítógép, amely magától is tud működni, s amely képes engedelmeskedni egy olyan logika elgondolásainak, melyet túl lehet szárnyalni (éppen azzal, hogy a lelket belevisszük a „játékba”)...

A lelket nem szabad összekeverni az értelemmel, melyet a szenvedélyek világa folyton ködbe borít. Mert mit is jelent az értelem? Az esetek túlnyomó részében, amikor valami olyan probléma vetődik fel, amely az embert érinti, az értelem az emberi szenvedélyek védelmébe lép: mindig találunk érveket, hogy bár-

miféle helyzetet igazoljunk; mindig találunk valami logikus felépítést annak bebizonyítására, hogy amit tettünk, az volt az egyetlen helyes lépés.

A lélek egészen más: a lélek, már az anyaméhtől, az embrió állapotától kezdve, az első naptól, amikor a gyermek napvilágot lát, hatalom arra, hogy leváljunk, kivonjuk magunkat a szolgaság alól, hogy ne legyünk alávetettek, hanem megteremtjük önmagunkat azáltal, hogy teljesen kiüresedünk önmagunktól, és épp magunkat tesszük forrássá, eredetté, határtalan téré. A lélek itt nyilatkoztatja ki lényegét, ajándékozásra, lemondásra, kiüresedésre, végül is a szabadításra való képességét. Mindaddig, amíg nem szabadultunk meg, akár csak egy kevésé is, nem tudunk mást, mint beszélni: a szabadság semmit sem jelent! A szabadság csodálatos dolog, ha azonosul a lélekkel, és ha pontosan a szabadítás hatalmát alkotja.

De, ismétlem, az isteni szegénységgel való találkozáson kívül kicsi a valószínűsége annak, hogy az emberek eljussanak a megoldásra! Persze, voltak fölfakadások, voltak szikrák, megsejtések, csodálatos fölbuzdulások, de ezek csak ideig-óráig tartottak, elszórtan jelentkeztek, nem tették lehetővé azt, hogy biztos utat vágjunk, mely olyan kalandra vezetne el, ami egy egész életet képes betölteni!

A lélek azt jelenti, hogy önmagunkat teremtjük, hogy teremtünk, vagy legalábbis hozzájárulunk mások teremtéséhez; hogy hozzájárulunk egy még embrionális állapotában lévő világegyetem megalakításához, amely csak akkor válik igazán önmagává, amikor majd a szabadság koronázza meg, a tapasztalat pedig épp itt jut el a csúcára, vagyis annak tapasztalatára, hogy az ember mindaddig nem létezik, amíg nem engedi, hogy benne a lélek „játsszon”.

Ha átláttuk az újjászületés, a szabadulás lehetőségét, akkor ez a keresés végül is csak önmagunk odaadásban teljesezhet be, annak a végtelen Értéknek, aki lényünk legbelsejében van jelen, aki sohasem tolakodó, miközben folytonosan fölkinálja magát. S itt jelenik meg Isten valóban úgy, mint aki bennünk a legbensőbb; bensőbb számunkra, mint önmagunk legbensője. Úgy jelenik meg, mint életünk Élete, olyannyira, hogy Szent Agoston ki tudja mondani: „Mostantól eleven lesz életem, telve egészen Veled!”

Genf, 1969

* * *

Le problème que nous sommes. Le Sarmant, Paris, 288–290.

Isten szabad világegyetemet akar. Amikor teremtményeinek átadja a szabadságot, ami saját szabadságának képmása, akkor a Szentháromságos Isten teremtményének kezébe helyezi magát. Jézus Krisztus Evangéliuma ennek a feltétlen szabadságnak az Evangéliuma, mely csak a tökéletes szabadulásban teljesez be.

A Teremtésről alkotott szemléletünk gyökerében megváltozik: ha Isten egészen szabad önmagától, ha ő soha nem tekint vissza ön-

magára, ha tekintete mindig a Másikra irányul, az Atya a Fiúra néz, a Fiú az Atyára, a Szentlélek lángolásában, akkor Isten nem akarhat mást, mint egy olyan világegyetemet, amely szabad, egészen szabad. Olyan világot, amely majd állást foglal vele, Istennel szemben, sőt olyan világot, mely az ő Istenévé válik.

„Ami pedig a lelket Isten szeretetére indítja, az Istennek ez az alázata, mely aláveti magát a hűséges angyaloknak, és a szentek lelkének..., mint egy szolga, akit a piacon áruba bocsátanak, mint-ha mindegyik teremtménye az ő Istene lenne” (*De beatitudine*). Sohasem jutottunk messzebb, mint ez a — valószínűleg a 13. században élt, ismeretlen — szerző, hogy a kereszténységet így, a Szentháromság fényében fejezzük ki. Ez a szerző megérti azt, hogy Isten egy vele szemben teljesen szabad világot teremt, olyan világot, mely — az ő számára — Isten. Azzal helyezi magát teremtményei kezébe, hogy átadja nekik a döntésnek e szabadságát, saját szabadságának hasonlatosságára, mivel mindenről az ő feleletük fog dönteni. Ha Isten ez a Szentháromságos Isten, akkor lehetetlen számára, hogy robotokat alkosson; csakis szabad lényeket alkothat. Még a tartozás érzésétől is meg akar minket szabadítani, ami vele szemben bennünk él amiatt, hogy ő alkotott minket. Egy figyelmes, emberi érzéssel teli apához hasonlóan, aki meg akarja szabadítani gyermekét az iránta való tartozás érzésétől, mivel gyermekének öntudatát annak önállóságára és szabadságára akarja eljuttatni; gyermekeit erre az eredeti lendületre, erre a teremtő döntésre kell ránevelnie.

Isten hogyan is lehetne más, mint ez az apa! Hogyan is ne akarná valamiképpen megsemmisíteni a mi teremtményi függésünket attól, aki által létezzünk, amikor számára az a fontos, hogy mi is oly szabadon létezzünk, mint ő, a szeretetnek abban az áramlásában, mely a vele való kapcsolatunkat házassággá teszi, Szent Pál Korintusiakhoz írt levelének szavaival élve: „Eljegyeztelek titeket egy Vőlegénnyel, hogy tiszta szűzként vezesselek Krisztus elé!” (2Kor 11,2).

Jézus Krisztus Evangéliuma ennek a feltétlen szabadságnak az Evangéliuma, mely csak teljes szabadulásban valósul meg. A szabadság nem azt jelenti: azt csinálom, amit akarok; a szabadság annyit jelent, hogy szabad vagyok önmagamtól, saját magamtól, már nem vagyok bezárva a magam narcizmusába, már nem vagyok birtokaim rabja; annyit jelent, hogy határtalan térré válok, amelybe az egész világegyetemet be lehet fogadni.

Ám mindezt nem fogták föl eléggé ahhoz, hogy a keresztények nagy része ennek tudatára ébredjen, és sokan úgy kötelezték el magukat a papi vagy szerzetesi életben, hogy annak hiányzott az alapja; anélkül, hogy megértették volna az Evangéliumot, anélkül, hogy Istennel, mint a teljes Kifosztottsággal találkoztak volna...

Genf, 1973

* * *

Belső szabadság: a belső szó minősít; (...) egy minden kényszertől szabaddá vált hatalmat jelez, mivel tisztán nagylelkűségből áll (...), mivel önmagunk odaadására való hatalom. Ez az, ami mindenkit egyedülállóvá, nélkülözhetetlenné, helyettesíthetlenné, kimeríthetlenné tesz, és személyiségének teljes domborzatával emeli ki, abban a fényben, amely belől árad. Ez által lehetséges az is, hogy minden ember ugyanabból az életből, ugyanabból a lendületből éljen, abban a jelenlében kapcsolódva össze, melyben eljutnak önmagukhoz, és amely közös lélegzetük.

Itt Szent Ferencsel találkozunk; és a szegénység Evangéliumával, amelyben megtanuljuk, hogy a létet nem ragadhatjuk meg másképp, csak ha odaadjuk. Ebben áll a szabadság titka, ami képességet jelent arra, hogy rendelkezünk önmagunkkal az odaadásban. Ez a tevékenység értelme is. Ha az által teszünk, hogy *vagyunk*, ez azért lehetséges, mert a hiteles tett új teret nyit, új távlatot tár föl, ahol szabadságot teremtő szabadság mutatkozik meg. Egy igazán szabad ember szabadító. Bármit tegyen is, visszaadja nekünk a lehetőségeknek azt a mezsgyéjét, melyben tevékenységünk újra rátalál értékére és méltóságára, s a maga részéről szintén szabadítóvá válik.

Szabadságot teremteni azonban azt is jelenti, hogy létrehozzuk azt a *fátylat*, amely betakarja titkát, s visszahúzódik előtte, azért, hogy engedje, hogy föltárják és meghódítsák területét; hogy ő maga adhassa át hatáskörét, a nagylelkűségnek abban a terében, amelyben lélegzik. Ez igazolódik a pszichológiában és a pszichoanalízisben, a megismerés örömeiben és a művészet által létrejövő találkozásban, a házastársi szerelemben és a lelki vezetésben; egy szóval mindenütt, ahol a tevékenység zátonyra fut, ha nem ér el egészen a személyiség gyökeréig.

Láttuk azt, hogy a szentségek az isteni közlését jelentik, a jelek fátyla alatt; e jelek pedig arra hívnak meg minket, hogy keressünk, meghagyva nekünk a megtalálás szabadságát: egyébként mindenkinek a benne élő várakozás mértékében, s olyan találkozásban, amely titok marad. Lehetséges, hogy a fizikai világnak, amelybe testi gyökereink nyúlnak, az az elsőrendű hivatása, hogy a szabadságunkat védelmező fátyol legyen. Amikor a fizikai világ fölött rendelkezünk, amikor emberi dimenzióval növeljük meg, akkor mindig csak kölcsönvesszük tőle azt, amivel meghaladjuk. (Ezt teszi a tudomány is a maga módján). Mindez pedig arra vezet, hogy újabb és újabb utakat nyitunk szabadságunk előtt, és mind áttetszőbbé tesszük azt az ernyőt, melyet a jelenlét előtt alkot. Az előtt a jelenlét előtt, mely Szent Ferenc *Naphimnuszában*, vagy Keresztes Szent János *Lelki énekében* csendül fel. Mégis anélkül, hogy valaha is egészen megsemmisítenénk; azért, hogy szabadságunk ne szűnjék egy olyan világegyetemből újjá születni, melyben önmagát hódítja meg, s amelyen túllép, miközben alakítja azt.

* * *

A szabadságnak struktúrája van. Soha senki nem vetette föl a szabadság kérdését úgy, mint ahogy a Szentháromság misztériuma veti föl. A valódi szabadságnak struktúrája van. Az egyetlen lehetséges erkölcs a Szentháromságból fakad.

Szabadulás-erkölcs nyomára kell jutnunk; s ami ebben magával ragadó és csodálatos, az az, hogy a szabadulásnak ebben az erkölcsében az egyetlen bűn annak visszautasítása, hogy eredetté váljunk; a szabadság visszautasítása! Mindez pedig azért, mert a szabadság, a Szentháromság kinyilatkoztatásában, lényegbevágóan új értelmet nyert — és újra csak meg kell állapítanunk azt, hogy az ember számára, adott helyzetében, intelligenciájának, értekező gondolkodásának erejével, tapasztalatából kiindulva, szenvedésének és gyönyörének összes útján keresztül, lehetetlen volt, hogy megoldja ezt a problémát.

Tudomásom szerint soha senki nem vetette föl a szabadság problémáját úgy, mint ahogy azt a Szentháromság imádásra méltó misztériuma veti föl: nem tudtuk, mi is ez valójában! Lehetetlen, hogy ebből a szabadságból valamiféle struktúrát hámozzunk ki. A léggört az mérgezi meg, hogy a „szabadság, szabadság, szabadság” kiáltozása illúziót kelt, vagy valami olyat fejez ki, aminek nincs struktúrája; azt jelenti, hogy össze-vissza teszünk bármit, mintha mindegy lenne, kik is vagyunk (akkor pedig már nincs ott semmi és senki!).

A Szentháromság éppen azt nyilatkoztatta ki nekünk, hogy a szabadságnak struktúrája van, hogy a szabadság a legmélyebben, a legteljesebb mértékben, a legradikálisabb módon igényes, éppen azért, mert minden valóban szabad tett egy eredeti aktus; mint ahogy minden valóban szabad bűn eredeti bűn.

Mit is jelent ez? Azt jelenti, hogy minden valóban szabad tettben egész lényemet kötelezem el, lényem teljessége lép be abba. Minden egyes teljesen szabad tettben én választom magamat; minden teljesen szabad tettbe beleteszem az „énemet”, vagy mint birtoklót, vagy mint ajándékozót; minden teljesen szabad tettben magamat építem, magamat alkotom, magamat teremtem, vagy pedig magamat rombolom; akkor rombolom magamat, ha bezárokózom birtokló „énembe”...

A létezésről van tehát szó, az eredeti módon való létezésről, a magamat teremtő, az önmagamnak való alávetettséget elutasító létezésről, ami csakis önmagunk teljes odaadása által lehetséges.

De szükség volt az isteni modellre — s az emberiségnek ez hiányzott a Krisztusban beteljesedő, egyedülálló kinyilatkoztatás előtt, vagy inkább: az előtt, aki *maga* Krisztus — az emberiségnek az az isteni modell hiányzott, ami a szentháromságos modell.

Szükség volt arra, hogy Jézus kinyilatkoztassa nekünk az isteni szegénységet, hogy bevezessen minket az örök altruizmus körforgásába, hogy megmutassa nekünk az Istenben való személyiséget, mint a Másik felé való tiszta relációt, mint radikális le-

mondást, hogy végre megértsük szabadságunk értelmét, mint a szabadulásra szóló hivatást; ez az, amiről úgy tűnt, hogy senki sem érti: szabadság csak ott van, ahol szabadulás van.

Az ember, aki a társadalomban minden mozdulatával rendelkezhet — mint ahogy ez az úgynevezett szabad világban van, legalábbis egy bizonyos mértékig —, az ember, ha nem szabadult meg önmagától, akkor ezt a szolgaságot (belső szolgaságát) magával fogja hozni minden tettebe, minden véleményébe, képtelen lesz rá, hogy ne fertőzze meg az őt körülvevő közeget az a belső szolgasággal, melynek ő maga alá van vetve.

Egészen világos hát, hogy a szabadság semmit nem jelent, hogyha nem a szabadulásunkhoz vezető út, szabadulásunk pedig gyökerében lehetetlen, ha nem tudjuk, mit jelent; ha nincs ott számunkra az isteni modell, ha nem értjük azt, hogy az élet teljessége a Szeretet teljessége, ha nem azonosítottuk a létet a Szeretettel, mint ahogy ez az isteni Élet esetében van.

Létezik tehát egy olyan erkölcs, amely a Szentháromságból ered, amely az egyetlen lehetséges, az egyetlen aktuális, az egyetlen, amely egybeveti az önállóság, a nagyság, a bensőségeség, a teremtés, a méltóság, az egyéniség minden igényét: mind ez az Atya, Fiú és Szentlélek közösségével, az Istenség szívével való találkozásban fakad föl.

Ekkor tehát már csak egyetlen erkölcs van, amely végül is misztika; mivel ez az isteni szegénységgel való személyes kapcsolat. Már nem valamiféle kötelezettségként, hanem szerelmi házasságként jelenik meg: „Eljegyeztelek titeket egy Vőlegénnyel, hogy tiszta szűzként vezesselek Krisztushoz” (2Kor 11,2). Ez egy másik világ! A kötelezettségek világa meghalt, nem kell többé föltámasztani! Ott van (a helyében) egy végtelenül igényesebb szabadulás-erkölcs, ami mindent kér, mindig, minden pillanatban, és mindenütt, a lét gyökeréig érő elkötelezettségben, mivel teljesen szabad döntéseinkbe mindig a lét egésze lép be.

Semmi nem igényesebb ennél, de nincs is semmi, ami alkotóbb lenne, semmi sincs ennél fölszabadítóbb.

„Lenni”, ebben minden benne van! Vagy pedig: „Szeress”, „Szeress, és tégy, amit akarsz!” Igen, szeress! De a szeretet a legnehezebb, mivel a szeretet mindent magával von, mivel a szeretet csak hiú ábránd, ha nem tölti be a bennünk lévő űrt, azért, hogy életünk már csak egyetlen lendület legyen a Másik felé, mint ahogy „Én, végül is, egy Másik vagyok”.

Van tehát felelet a mai világ szorongására, s az anarchiájára, ez pedig a Szentháromság, amennyiben egy találkozás ujjongásában éljük azt meg, melyben szabadságunk végre meg tudja magát érteni, és be tud teljesedni.

Úton vagyunk, zarándokúton, mint ahogy egy iszlám misztikus mondja: „zarándokúton a Barát felé, aki bennünk lakozik”.

LUKÁCS LÁSZLÓ KÖSZÖNTÉSE

I.

Számos unokaöcsém egyike nemrég töltötte be negyedik életévét. Hosszú napok óta készült már rá, azt azonban ő maga nem tudta követni, mikor is jött el a nagy nap. Szólni kellett, szoltak is neki. Reggel, amikor szokásához híven átballagott a szülei hálószobájába, felvilágosították: „Bazsi, ma van a születésnapod.” „Igen? — válaszolta. — Akkor istenéltesen magamnak.” És ezzel egyelőre le is tudta a dolgot: a születésnapokkal járó ünnepi, de — talán így gondolhatta — valamiképpen mégis kényszerű kötelességet, az „istenéltesen”-t kimondta, részéről az úgy el van intézve.

A gyerekek — hol derülve, hol ámulva vesszük ezt észre — a maguk sajátos látásmódja szerint használják a nyelvet. Olykor furcsa szavakat hallanak ki a felnőttek mondataiból: „Ég a háza, Dideki!”; vagy a „holmárember”, aki nem segíthet. Máskor — mint most, az én unokaöcsém — a jelenség felől értelmezik a szavakat és kifejezéseket: mintha intézményesítenék őket, az egyes szavak jelentéstartalmától függetlenül. Ilyesféle a „tanszerláda”, de mi is beszélünk például nagy örömmel tedeumról, kicsit kevesebb lelkesedéssel veniszanktéról. Ha le kell írni, akkor már törjük a fejünket: egybe írjuk-e, nagybetűvel, pláne vesszőt is tegyünk a „deum” vagy a „szankte” elé? Nem egyszerű!

Balázs, ha tudna írni, szerintem egybe írná és csupa kisbetűvel: istenéltesen.

Kedves Ünnepe!l!

Elérkezett a nagy nap. Ma ünnepeljük a hetvenedik születésnapodat.

Én is azt szeretném mondani: istenéltesen Neked! — vagy: Isten éltesen Téged? Egybe vagy külön írva? Neked vagy Téged?

II.

1. (VALLOMÁS)

Első találkozásom Veled egy lelkigyakorlathoz kapcsolódik. Te tartottad 1982-ben a lelkigyakorlatot nekünk, nagy negyedikeseknek. Külön nekünk. Akkoriban az volt a szokás, hogy két lelkigyakorlat-vezetőt hívtak az iskolába: egyet a második-harmadikosoknak, és egyet külön a negyedikeseknek. Az elsősöket már ősszel elintézték. Ez a záró lelkigyakorlat komolyabb volt, mint a korábbiak, mi legalábbis így éreztük.

Most már nem lehet hülyéskedni, ez az utolsó alkalom. Össze kell szedni magunkat, és összedtedte magát az iskola is. Erre utalt a lelkigyakorlat-vezető személyének megválasztása: jön a Lukács Kecskemétről. Ettől mi — azt hiszem — nem megilletődve voltunk, inkább a dolog komolyságát láttuk: igen, így kell ezt negyedikben. Most egy nagyágyúra van szükség, akit mi, negyedikesek meg is érdemlünk.

Emlékszem, arról beszéltél nekünk, hogy a szavaknak különféle értéke van: a skála egyik végén a fecsegés, a másikon a vallomás.

Mélyen belém ivódott ez: a vallomás, a vallomásos szó. Tudom, hogy sokat jelent neked ez a téma. Az, hogy az embernek szüksége van olyanokra, akiknek vallomásosan beszélhet, és hogy sorsdöntő kérdés az emberi életben: adódik-e rá alkalom, és vállalja-e, hogy valljon valakinek magáról?

Szeretném, hogy vallomás is legyen az, amit mondok; hogy vallomás legyen ez az „Isten éltesen!”

Örülök, hogy vagy. Szívből kívánom, hogy élj. Szeretném, hogy közöm legyen hozzád, és hogy neked is közöd legyen hozzám. Örülök, hogy az élet összekötött minket.

2. (TEOLÓGIA)

A második találkozásom Veled a kispapéveim kezdetéhez kötődik. Akkor vetted át a fundamentális tanítását a Kalazantinumban. Hihetetlen élmény volt ez nekünk — nekem. Egyszerre kitágult a világ, izgalmassá vált a teológia, sőt: étellel telivé.

Rahner — mindkettő, a jó, Hugo később, de — „Schürmann bácsi”, Balthasar, Ratzinger, Otto Herman Pesch, Vorgrimler és valljuk be (hiszen vallomást ígértem!) titokban egy kis Küng is.

Meg kellett tanulni németül, mert ezek mind németül írtak, meg a könyvtárunk is német könyvekkel volt tele. De könnyű volt, mert volt értelme, vonzott ez az egyre jobban feltáruuló világ.

Emlékszem egyszer az arcodra, amikor már hetek óta Bultmann-hívő voltam Török Balázssal együtt, és az egyik délután végre megértettem, hogy mi a baj vele, gyorsan lementem hozzád, és bejelentettem: vége, világos, értem! Elég fáradt voltál, de türelmesen végighallgatál. Ilyesmi volt az arcodra írva: „Na ezen is túl vagyunk. Nehéz szülés volt.”

Nekem a teológia azóta is sokat jelent. Pontosabban akkor találtam rá a teológusokra, és

ezek az emberek — és a vallomásaik — Istenhez vittek és visznek közelebb.

Az első ilyen élmények hozzád, az óráidhoz, a körülötted feltárló világhoz kötődnek.

Ha azt mondom, „Isten” éltesen, van kire gondolnom. A mondandóm ugyanis — ahogy Aquinói Szent Tamás mondja — „non terminatur ad enuntiablem, sed ad rem”. Szeretném, hogy ő, akit ezzel a névvel célok meg: Isten, ő adjon neked életet. Tegye boldoggá és teljesítse be az életedet!

3. (KI VAGY TE?)

A harmadik találkozásom Veled a kispapéveim második felére esik. Körülötted mindig pezsgett az élet, és a magad pezsgő, eleven kapcsolatrendszerébe bevontál minket is. Így találkozhatunk Jean Vamier-val és a Bärkával; a pécsi találkoztól előkészítő taizéi testvérekkel és Roger Schützcel. Így került sor arra, hogy tolmácsolhattam Teréz anyának.

Persze nemcsak külföldön voltak kapcsolataid. Már neveltünk azon, hogy bárkit említettünk az egyetemről — egy-egy új géniust, akiért frissen rajongni kezdtünk —, kiderült, hogy te már régóta jól ismered, tíz-húsz cikkét publikáltad a Vigiliában, vagy különben is évfolyamtársak voltatok, vagy együtt tanultatok a Központban, vagy diáknod volt, vagy mit tudom én. Nem volt új név a nap alatt.

A csúcspont talán az 1991-es pápalátogatás volt. Akkoriban te vezetted a püspöki kar sajtóirodáját. Mi besegítettünk a különféle köszöntők és beszédek fordításába. Szupertitkos tevékenység volt ez, hiszen nekünk a beszédek elhangzása előtt kellett elkészítenünk a fordításokat. Így fordíthattunk magyarról angolra pápai és miniszterelnöki beszédeket. Nagyon közel éreztük magunkat a tűzhöz.

És úgy láttuk, te még közelebb vagy. Közös szentmise a pápa magánkapolnájában — ebben kicsit bizonytalan vagyok. A pápával közös reggeliről szóló sztori azonban élenkedben él az emlékezetemben. Aztán a különféle megbízások és bizottsági tagságok: Nem Hívók Titkársága, Katolikus Újságírók Nemzetközi Szervezete, és így tovább.

Néha már az is megfordult a fejemben: túl közel vagy te a tűzhöz. De azért közel voltál hozzánk is. Azt mindig is láttam rajtad, hogy a rend az otthonod. És ezt bizony jó volt látni.

Jó volt látni, hogy nem szálltál el közülünk, hanem rendtárs maradtál. Egy pohár sör vagy bor mellett el lehetett veled beszélgetni a „nagy-nagy” rendi ügyekről. Rendtárs, testvér maradtál.

Ha azt mondom, Isten éltesen téged, akkor rád gondolok, neked mondom ezt. Neked, aki-

hez közel kerülhettem, aki rendtársam, testvérem lett.

4. (A MEGSZÓLÍTÁS NEHÉZSÉGEI NÁLUNK)

A negyedik találkozásom Veled mostanában történik. Ahogy korban közeledek hozzád — hiszen az éveink aránya egyre csökken —, úgy érzem, új megszólítást kell keresnem. Hiszen tanár úrnak csak nem mondhatlak. Ez már kispapként is idegen volt. Rektor úrnak? Semmiképpen! Az felérne egy nem-mondom-ki-mivel.

Milyen furcsa is ez a mi közösségünkben. Nem könnyű megtalálni a megszólítás megfelelő módját.

Nézzük, mi van még! Itt van ez az „urazós”, a közösségünkben voltaképpen hagyományral rendelkező megnevezési mód: Albertúr, Elődúr. (Zárójelben jegyzem meg, hogy ezeket is egybe kell írni.) Ezt, bevallom, nem kedvelem; távolságtartónak érzem. Lehetne a bácsizás. Ez egy fokkal jobb, ebben legalább van valami szeretet. Végül ott van a bátyám megszólítás. Ez se problémátlan, mert megrekedhet az urambátyám felszínességében, de azért nem rossz. Meg ez a báty ügy elég izgalmas téma.

Egyszer egy angol bencés iskolaigazgató vendéglátását kellett megoldanunk. A kecskeméti iskolát is fel akarta keresni, mivel volt diákjai ott is besegítettek az angol nyelv tanításába. A te autóddal, egy nem éppen fiatal Volkswagen bogárral kellett abszolválunk a feladatot. A hazaúton a látogatás sikerétől megittasodva kicsit odaléptem, élveztem, hogy ez az autó milyen szépen viszi a 150 kilométer per órás sebességet. Mi valamelyik kalazantiner-társammal elől élveztük a száguldást, a bencés atya hátul kucorgott. Amikor szólt, hogy elég forró az ülés, már késő volt. Az Üllői úton kicsit kopogósabb volt a motorhang, mint odafelé, de otthon mi — én! — hallgattam erről.

Néhány nappal később mellékesen említetted, hogy a motorblokk zétégett, a hengerfejtömítés tönkrement. Nem tétlél szemrehányást, nem szidtál, inkább csak közölted a tényeket. Ekkor tanultam meg, hogy Volkswagen bogár nemcsak farmotoros, de léghűtéses is — volt. Azt hiszem, azóta van Golfod.

Ez is jó volt; jó volt tanulni melletted az eszközök használatát. Az én piaristaságomba beleépült ez is. Legyenek hasznos, praktikus, strapabíró eszközeink. A kis kék bogár zétégett motorblokkal is hazahozott minket angliai bencés igazgatóstul. De közben a szívünk mégse tapadjon hozzá ezekhez az eszközökhöz; legyünk szabadok. Ha a testvérem tönkretette, hát tönkretette. Kicsit drága lecke, de csak tanul belőle; majd belejön.

Nemcsak az eszközök szabad szívű használatát tanultam tőled így, hanem az elfogadást is, a testvérré fogadást. Azt, hogy hagyják teret magam körül a társaimnak és az utánam jövőknek a növekedésre. Hogy lehetővé tegyem, hogy önmaguk lehessenek. Hogy beengedjem őket az autómba, még ha széthajtják is. Hogy engedjem őket vezetni — ha megpörkölődik is a hátsó... ülés. Hogy elfogadjam őket Isten-től kapott testvérek, öcsnek.

Amikor azt mondom, Isten éltesen téged, akkor köszönöm, hogy növekedhettem melletted; köszönöm, hogy tanulhattam tőled; köszönöm, hogy elfogadtál testvérednek, öcsédnek.

III.

Így, ezekkel a gondolatokkal mondom hát neked — külön írva a szavakat: Isten éltesen Téged, Laci, Bátyám!

URBÁN JÓZSEF
piarista tartományfőnök

Jó barátot köszönteni, személyiségét, pályáját megünnepelni gyönyörű feladat — a kockázat annyi benne, hogy önmagunkról kezdünk beszélni. Nem önös érdekből, inkább azért, mivel valamiféle benső hála indít, hogy felsoroljuk, mennyit is kaptunk tőle, miben volt példánk, akár csak alkalmi segítők. Lukács László esztendőkön át volt főszerkesztő a Vigiliában, ez azt is jelenthetné, hogy nehezebb megszólalnom — hogy e szorongásomat, amit ezekben a pillanatokban valójában már nem is érzek, föloldjam, hadd emlékezzem egy momentumra, amit ő nyilvánvalóan nem őriz emlékezetébe. Túl azon a tényen, hogy hosszabb idő után néhány órára ismét találkoztunk. Stuttgartban, ahol ő egy tanácskozás vendége, előadója volt — s én mint éppen ott élő vendégül láttam. Nem sok öröm ért azokban a napokban, erről azonban, külső-belső gondjaimról nem beszélünk — ő mintha megérezte volna rajtam valamit, hirtelen azt mondta: „A hitedet ne veszítsd el!” Túl nagy magyarázatot kívánna alighanem elmondanom, hónapokig miért ebből a mondatból éltem, végső morzsáin akár — az már valóban az én életrajzom volna. Annnyit azonban kiegészítésül hozzáfűznék, ha főszerkesztő magatartásából, tapintatán, kiváló ízlésén, példaadó lelkületén túl, valamit tanulhattunk, én divatosabb szóval profitálhattam, az volt, hogy mindenhez bizodalommal kell nyúlnunk, s bár-miben kitarthatunk kell lennünk. S másokkal nagyobb nem tehetünk, mint hogy a lélek sugárzásával közeledünk feléjük. Ettől persze még a világ nehéz, környezetünk komorabb, mint sze-

retnének — kifejezhetem lényegre törőbben így: mindig mindenképp hinnünk kell! Rimel tehát mindez imént idézett emlékemre is. S aki így sorolja aztán élénk életének, magatartásának példáit, az ünnepelt ezt írásaiban több ízben megtette, tudatunk e lelki- s gondolatvilág iránt természetszerűen vonzódást érezhet, Urs von Balthasart vagy Roger testvér alakját én magam mindig Lukács László magyarázatának fényében látom. Mint még annyi más mindent. A munkát. A velejáró tehetséget, teherbírást; a szellemi fölényt, amellyel adandó alkalommal a létünk, munkánk gátloít lábhoz teremtlen, meg-szégényíteni is lehetne — de nem tesszük. Mint minden, ez is erkölcs kérdése. Ha nem így hinnénk, s ezt valamiképpen úgy vélem, főszerkesztőtől lestem el — ha nem így hinnők, nem volna joguk a reményhez. A hetvenedik születésnap koronája egy gazdag életpályának. Akkor is, ha az ünnepelt (még akkor is, ha őt most megkérdeznénk) szerényebbre igyekeznék fogni, ami valójában volt. A másokról írva használ gyönyörű jelzőket, pl. „nemcsak tisztelték” s a mondat végére odailleszti, „hanem szerették”. Köszöntője vagyok, még az iránta érzett szeretet sem gátolhat, hogy az ő személyére, pályája jelzésére idézzem, amit ő mondott másra, „műveltségével szintézisbe vonja az egyház-atyákat és a költészet legkiválóbbjait, az esztétikát és a teológiát, a filozófiát és a dramatikát”. Mindannyiunk munkássága önarcképünk is. Ünnepeltünké, úgy érzem elsősorban a Vigilia. Hogy nem volt könnyű s ma sem az, tudjuk. Napjainkban a legjobb cenzúra a pénztelenség, a hajdani-igazi legfeljebb egy-egy kéziratot hagyott ki — a mostani rendre a megszűnés lehetőségével fenyeget. Sorolhatnánk még hasonlót az oktatás szervezésétől a diplomáciáig: sok mindent e születésnapon. Isten éltesse az ünnepet, adjon neki erőt, lelkit-testit, s ő példájával erősítve adjon még soká nekünk!

KALÁSZ MÁRTON
költő, a magyar írószövetség elnöke

Ünnepi kötet, *Festschrift* nemcsak Rahnernek, Balthasarnak, a nagyon neves teológusoknak jár, hanem annak a magyar teológusnak, szerzetes paptanárnak is, akinek nem tudtunk volna szebb és méltóbb ajándékot készíteni, mint barátainak, ismerőseinek, tanítványainak szellemi gyűjteményét, kincseit, amelyet most ebben a dísz-kötetben köszöntéssel és tisztelettel adunk át a 70. születésnapját ünneplő Lukács László Rektor Úrnak.

Hogy mennyire kiterjedt Lukács tanár úr ismeretségi köre, mennyien tisztelik és szereti őt, azt jól mutatja a tartalomjegyzék: összesen 88

szerző járult hozzá írásával. Aki föllapozza ezt az ünnepi kötetet, láthatja, hogy tetőtől-talpig modern könyvről van szó: DVD-melléklettel. Hála a szerzőknek, és köszönet a kivitelezőknek is: Deák Viktória Hedvig domonkos nővérnek és Bende Józsefnek, a könyv társszerkesztőinek; Kálmán Ildikónak és Fazakas Annának, a Vigilia munkatársainak, és nem utolsósorban József Margitnak, Lukács tanár úr titkárnőjének.

Egy ilyen tanulmánykötet azonban nemcsak az Ünnepeletnek szóló ajándék, hanem az olvasóközönség nagyobb táborának is, akik a különféle témákon belül igényes, pontos, megalapozott tanítást kaphatnak a teológia, a kultúra, a költészet, a művészetek fejezetei között. A teljesség nélkül mindenképpen meg kell említeni Jézus Maria Lecea piarista generális köszöntőjét, Erdő Péter és Paskai László bíborosok tanulmányait, Paul M. Zulehner pasztorálteológiai professzor, Jelenits István tanár, valamint Orosz Atanáz, Fabiny Tibor, Erdélyi Zsuzsanna, Dávid Katalin, Egri László, Wojtilla Gyula, Rába György, Takács Zsuzsa, Vasadi Péter és Szőrényi László írásait.

Legyen örömmel forgatott ez a könyv, amelynek fedőlapján a dogmatikus teológia legnehezebb, legösszetettebb misztériumának egy iniciálé-ábrázolása látható: *a Szentháromság*. Az isteni személyek közötti szeretetkapcsolat, az összetartozás, a kommunikáció, a háromságban mutatkozó egység azt akarja ábrázolni, amit a kötet címe is kifejez: *Látó szívvel*. Mit is jelent ez a cím? Természetesen utalás a szerző egy hasonló című írására, amely a Vigiliában jelent meg. Utalás XVI. Benedek pápa első enciklikájára is, amelyben szó szerint ez áll: „Jézus programja — a »látó szív«. Ez a szív látja, hol van szükség szeretetre, és ennek megfelelően cselekszik...” (*Deus caritas est*, 31/b). De utalás ez a cím, ez a mottó Lukács atya egész személyiségére is, amely összefoglalható abban a névben, amelyet a Piarista rend adott neki, amikor tagjai sorába lépett: Clairvaux-i Szent Bernát, a szív teológusa. Így ír, így szól, így tanít, így szervez, így igazgat az, akinek ezzel a gyűjteménnyel azt kívánjuk: Isten éltesse nagyon sokáig!

PÁKOZDI ISTVÁN

a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola tanára

Kedves László, Kedves Barátaim Mindannyian!

Azt hiszem, Kalazanci Szent József sem venne jó néven, ha egy szerzetesét, mert — Isten ajándékából — éppen 70 éves, égig magasztalnánk. Kalazancius is csak annyit mondana bölcse, mint Jézus nyomán Szent Benedek atyánk: ha mindent megtettetek, ami kötelességetek

volt, akkor mondjátok: haszontalan szolgálak vagyunk.

Aztán ott van még az Evangélium, a talentumok története is. Akinek többet adtak, ne csodálkozzék, ha többet is várnak tőle. Mert akinek van, annak még adnak, akinek meg nincs, még azt a keveset is elveszik tőle, amije volt. Ebből fakad aztán sokszor a testvéririgység köztünk, mert hogy nem is értjük igazán, hogy miről van szó.

No meg a Bölcsesség könyve, amelyet most csak szabadon idézek: aki okosabb, bölcsőbb (a környezeténél), ennek következtében érzékenyebb is, az sokat szenved a földön. Valahol ebben sincs semmi rendkívüli, csupán akkor van baj, amikor fáj a lét.

Engedtessek meg még két idézet Kalazanciustól: *Semmit sem adtál Krisztusnak, ha a szívedet nem adtad neki. Meglopja a közösséget, aki a közösségben gyümölcsök nélkül él.*

Tanúsítom, hogy Lukács László piarista tanár úr a természet és a kegyelem rendjében sem azzal nem vadhóditó, hogy kevés talentumot kapott, sem azzal, hogy gyümölcstelen, de még azzal sem, hogy meglopta volna közösségét, az Anyaszentegyházat, vagy testvéreit, a piaristákat. Azzal sem, hogy nem adta szívét Krisztusnak. De itt álljunk már meg, ezzel veszélyes területre értünk! Ez még nem a boldoggáavatási eljárás elindítása. Azzal azért még várunk kell!

Emlék: „ich heiße Ladislaus Lukács aus Kecskemét” — hallottam 1967 júliusában, Erfurtban, első személyes találkozásunk során (Schürmann professzor új társaságában). Meg kell vallanom, nem a neve, hanem az „aus Kecskemét” hamisítatlan magyar kiejtése jőzanított ki bódultságomból, hogy a németül bemutatkozó magyar. „Aus Kecskemét”, ilyen városnévvel és hangsúllyal csak magyar jöhet.

A továbbiakat, kérem, úgy vegyék, mint leltározásnál a ténymegállapításokat:

Lukács László piarista atya nélkül, az ő előrelátó, tájékozódni tudó, mondjuk ki magyarán: intelligenciája, finomsága, érzékenysége, sőt tettekedzsége nélkül sok vonatkozásban hiányos lenne a katolikus hazai egyház-, és szerzetestörténet elmúlt jó néhány évtizede. Iskolai tevékenysége, tanítása, a nyolc katolikus gimnáziumban tartott ifjúsági lelkigyakorlati, egyéni lelki irányítása, prédikációi és irodalmi tevékenysége nélkül szegényebbek lennénk. Köszönhetjük neki Teréz anya megismerését, lányainak hazai letelepítését. A rendszerváltás utáni magyar egyház pedig nagyon szegény lenne, ha Lukács tanár úr tájékozottsága, szervezőkészsége (ma logisztikai zsenialitásáról beszélünk) nem teremti meg az MKPK média- és

sajtóközpontját, nem modellálja az igazán tájékozott és bölcs egyházi szóvivőt, aki úgy nyilatkozik, hogy az igazság sem csorbul, és még az ellenfél sem szerez újabb sebeket. Oroszlánrésze volt II. János Pál pápa első apostoli látogatása előkészítésében. A pápa a Lukács tanár úr megformálta gondolatokat, akarom mondani szavakat mondta el nekünk tanításként, hogy jól megértsük, mi a teendők itt magyarhonban. Közeli munkatársa voltam idehaza és a szomszédos országokban, amikor a magyar egyháznak kapcsolatokat, támogató barátságokat szerezünk Ausztriában, Németországban.

Sajátos munkamegosztásban dolgoztunk: hol ő, hol én szereztem a pénzt, és ő azt csodálatosan el is tudta költeni. Annak mindig volt látszata is. Övé volt az ötlet, enyém a hierarchikus áldó és védő kéz. Így született nekünk mindannyiunknak, a katolikus magyar szerzetesrendek számára a mi kedves és nagyon fontos Sapientiánk, a Szerzetesi Hittudományi Főiskola. Lukács Lászlóval próbálunk küzdeni a folytatásért, időnként a megmaradásért, ma is, mikor, hogy hozza a sors, ezért még van dolgunk e földön.

Ahogy a 70. életév felé közeledett a tanár úr, a fiatalok néha azt mondták róla: öregszik, megcsontosodott, konzervatív, makacsul ra-

gaszkodik elgondolásaihoz. Örülhet az, akinek vannak ilyenek, mármint ma is gondolatai, elgondolásai, és makacsul ragaszkodhat a jóhoz — mondom én.

Kedves Tanár Úr! Kedves Laci!

Mostanában többet olvastam a piaristákról. Előtanulmányokat végeztem ma estére. Azt is, hogy a piaristák kegyesek és jámborak, még ha időnként buktatnak is.

O, Pater parvulorum..., Óh, Atyja az ifjúságnak... fohászokodtok, Ti piaristák alapító Atyátokhoz, Kalazanciushoz. Mi pedig egy kicsit mindannyian a Te tanítványaid, Hozzád, Tanár Úr. Merthogy barátunk, de atyánk is vagy. Ezért még oltalmaznod kell bennünket.

Aztán még azt is olvastam, hogy amikor a piaristák egy munkát befejeznek, mint most én is lassan ezt a köszöntőt, akkor művük lezárásaként így fohászokodnak: *Ad maius pietatis incrementum!* — *A pietásnak nagyobb növekedése végett.*

Tanár Úr, Kedves Laci! Isten éltesse! Ad multos annos! A pietásnak nagyobb növekedése végett maradj meg nekünk sokáig! Ámen.

VÁRSZEGI ASZTRIK
pannonhalmi főpapát

Aligha tudok találó szavakat találni arra, hogy kifejezzem hálámat mindazoknak, akik születésnapom alkalmából megajándékoztak: imádságukkal, szavukkal, frásukkal, jelenlétükkel, sokféle formában kifejezett szeretetükkel. Köszönöm közvetlen munkatársaimnak, akik szelíden, de ellentmondást és kibúvót nem tűrően rám kényszerítették ezt az ünnepet. Köszönöm mindazoknak, akik a meglepetésként készült ajándékkötetet gondozták, akik azt frásukkal gazdagították. Köszönöm a Vigilia olvasóinak, barátainak, szerzőinek, hogy magukénak érzik ezt a lapot, és azokat a célokat, amelyeknek megvalósítására törekszünk.

A végső beteljesedésről nem sokat tudunk, a legfontosabbat azonban igen: hogy sokaknak, megszámlálhatatlanul sokaknak boldog együttléte a szeretetben, Isten és egymás szeretetében. Ez az ünnep mintha ebből a boldogságból villantott volna fel valamit, mintegy előzékeny a nekünk készített és reánk váró Odatúl örömeinek.

Deo gratias — et omnibus vobis.

LUKÁCS LÁSZLÓ

KERTÉSZ IMRE: K. DOSSZIÉ

A prózaíró Kertészről mi sem áll távolabb, mint a mesélő epikai kifejezőmód, a spontán verbalitás könnyedsége; regényeit és esszéit az aggályosan pontos poétikai-retorikai megformáltság jellemzi. Az író semmit sem bíz a véletlenre: a Kertész-szöveg végleges, lezárt forma.

A vaskos dosszié, mely a Hafner Zoltán által készített életinterjút rejtette, feltehetően nem elégítette ki az író szigorú formaigényét, ezért történhetett, hogy — amint az előszóban írja —, „félreaktam a kézirat tömeget, és egy, mondhatni önkéntelen mozdulattal, felnyitottam a számítógépem fedelét... Így jött létre ez a könyv, az egyetlen olyan könyvem, amelyet inkább külső indíttatásra, semmint belső késztetésből írtam: egy annak rendje és módja szerinti autobiográfia.”

A szerző, aki — Nietzsche nyomán — a platóni dialógusokra vezeti vissza a regényműfajt, megkockáztatja a feltevést, hogy a könyv akár regényként is olvasható.

De talán nem is alapvetően fontos, hogy egyetlen műfaj ketrecébe szorítsuk a *K. dossziét*.

Mondhatjuk például: párbeszédes formában megírt önéletrajz, beszélgetés két hangra, melyben az egyik szólam az érdeklődő, kíváncsi kérdező, a másik a kifejtő, emlékező elbeszélő magatartás hordozója. A beszélgetők olykor szembekerülnek egymással, vitahelyzet áll elő — olykor szerepcsere történik, s a kérdezőre hárul a válaszadás, a részletező elbeszélés dolga. A szöveg dramaturgiája így felbontja, fellazítja a kérdés-válasz szerkezet monotonitását. (Meggondolandó Dérczy Péter meghatározása is, miszerint a „két hang” voltaképpen „egy hang”: a szerző önmagával folytat párbeszédet.)

Az önéletrajz műfaja — bármilyen formában jelenjen is meg — alapvetően az emlékező, múltidéző elbeszélést feltételezi. A szerző a *Sorstalanság* kapcsán határozza meg, a fikciós műfajokkal szembeállítva, az autobiografikus írásmód lényegét: „Vagy önéletrajz, vagy regény. Ha önéletrajz, akkor felidézted a múltadat, minél lelkiismeretesebben igyekszel ragaszkodni az emlékeidhez, rendkívül fontos számodra, hogy mindent úgy írj le, ahogyan az valóságosan is megtörtént.” Fikció és önéletrajz, regény és dokumentum műfaji határai persze szükségképpen fellazulnak, elmosódnak — legalábbis a felületes olvasó számára — egy olyan életmű esetében, melynek szerzője az „ugyanazt az éle-

tet élni és írni” szándékával alkot. A kérdező, amikor az emlékek, a múlt felidezésére irányuló kérdéseiben a fikcionalitásnak és önéletrajzságnak, a megélt és megírt valóságnak a viszonyát firtatja, voltaképpen a regény dokumentumértékére, történeti és autobiografikus érvényességére utal. Az író igen következetesen utasítja el az effajta azonosítást, a megélt és megírt élet közötti határvonalat hangsúlyozva.

A művek mégis nyomjelzőkként, hívószavakként funkcionálnak a kérdező számára a múltbeli emlékek előhívásának, kibányászásának folyamatában. A feladat nem könnyű. Még leginkább a távoli múlt, a gyerekkor időszakából sikerül epikus részletességgel felidézni az emlékeket: a család, a környezet, a szülők és nagyszülők alakjainak, a kisgyerek, azaz az író akkori énjének visszaidézése, érzéseinek rekonstrukciója a hagyományos önéletrajzi epikus elbeszélőmód szerint történik. Mint ahogyan a kor megidézése is: a harmincas-negyvenes évek Budapestje és a kispolgári zsidó család mindennapjai realiztikus pontossággal, ugyanakkor atmoszférikus telítettséggel jelennek meg. Az emlékezőtől teljesen idegen a nosztalgikus-érzelmes hangfekvés, elbeszélőmódjában sokkal inkább a megfigyelő pontos tárgy-szerűsége, gyakran ironikus látásmódja érvényesül, amit maga a tárgy, az életanyag indukál, hiszen a két család között hányódó kisgyerek sorsa a háborús Magyarországon, a zsidóságot fenyegető veszély egyre valóságosabbá váló árnyékában igencsak messze esik az idilltől, a „gyerekkor Édene” romantikus kliséjétől.

A gyerekkorról és a családi múltól szóló visszaemlékezésekbe legalább két családregény anyagát sűrítette az író, aki gyakran vágja el az emlékezés fonalát — mintegy érdektelennek vagy inkább csak anekdotikusnak ítélve a történeteket. A vidékről Pestre költöző apai nagyapa fényes karrierje és bukása, az apa és az unoka életsorsa egy 20. századi Buddenbrook ház három nemzedékének epikus sorsvonalát rajzolja ki, persze a történelmi idő és hely meghatározta módosulásokkal. A másik (virtuális) családregény, az Erdélyből ideszámazott anyai ág története sem kevésbé karakterisztikus, noha erről az író kevesebb adalékkal tud szolgálni. Bár ezek a történetek csak jelzésszerűen, nyomokban vannak jelen, az olvasó fantáziájában mintegy tovább íródnak, más tapasztalatok és más történetek mozzanataival kiegészülve belesimulnak a kollektív emlékezet történelemképebe.

Az elbeszélő magatartása akkor változik meg, amikor a gyerekkor-család témakört kimerítve, a *Sorsstalanságban* regényként feldolgozott életszakasz eseményeire tér át a kérdező, aki elsősorban a megírt történet és a megélt valóság összefüggéseit feszegeti. Hasonlóképpen referencia-szerepet játszanak a későbbi regények és elbeszélések — *A kudarc*, a *Kaddis*, *Az angol lobogó* és a *Felszámolás* is. A megírt, lezárt formába öntött emlékezés, az életanyag irodalomká transzformálása („Életemet könyveim nyersanyagának tekintem” — vallja a szerző) mintha gátolná, megakasztaná a spontán emlékezésfolyamot. Ha az író kiírta magából s így maga mögött hagyta az adott életszakaszt, az emlékezés helyét a felejtés veszi át. Ahogyan az emlékezés előrehalad az időben, egyre inkább a *megírt élet* kerül előtérbe, s ezzel párhuzamosan felerősödik a reflexió és önreflexió szerepe: az emlékezés már nem a megélt valóságra, hanem a könyvre és az alkotófolyamatra irányul. Az író mintha az elbeszélői identitásnak azt a pozícióját foglalná el, amelyet ő maga így határoz meg egy helyütt: „Ami pedig *engem* illet, a személyt, aki mindezt átélte, ám ezeket az élményeket egyúttal egy regény nyersanyagául felhasználta: én tehát kellemesen eltűnök a fikció és a valóságnak nevezett tények között.”

Az emlékezőn olykor egyfajta türelmetlenség lesz úrrá: „De nem hiszem, hogy érdemes volna túl hosszan elidőzni életem e válságos korszakánál” — írja például a háború utáni időszakról. Vagy, az ötvenes évekkel kapcsolatban: „Tudod, tíz-húsz éve még remekül tudtam anekdotálni ezekről az évekről, amelyeket a ma már legendává vált Királyhegyi Pál jellemzett a legtalálóbban: »Egyszer megírom majd *A rémunalom napjai* című önéletrajzomat» — mondogatta mindig. Ma már elveszett ezeknek a nevetséges és félelmetes időknak az eredeti íze...” Az anekdota, mint kerüendő műfaji jelenség, több esetben is hivatkozási alapként szolgál az emlékezőnek arra, hogy kitérjen egy-egy kérdés elől. (Egyébként nem is biztos, hogy valóban elveszett ezeknek az anekdotáknak, történeteknek az eredeti íze...)

Természetesen nem állítható, hogy az emlékező ne szolgálja olyan élményekkel, történetekkel, amelyek izgalmas életszerűséggel ironikusan vagy önironikusan idézik meg a „totalis abszurd” világának az atmoszféráját. Olvashatunk például a Kohó- és Gépipari Minisztérium sajtóosztályáról, ahol a falon koreai térkép lóg, rajta vörös zászlócskák, melyeket a hadi helyzetnek megfelelően naponta igazgatnak a munkatársak. „Téboly...” — reagál a kérdező, amikor az író arról mesél, hogy a sajtóosztály dol-

gozói időnként felszólították Trumant (Eisenhower?), hogy szüntesse meg az intervenciót. És olvashatunk magánéletének alakulásáról, szellemi tájékozódásáról, könyvekről, amelyek megváltoztatták az író életét. Az írói létforma egzisztenciális és társadalmi nehézségeiről, amelyet így jellemez: „...ellenséges környezetben éltem és titkos tevékenységet folytattam”. Annak a magatartásnak és életstratégiának a kialakításáról és etikai szükségszerűségként való érvényesítéséről, amely a totalitárius hatalommal szemben az individuum függetlenségét segített megőrizni, és amely a kívülállás és a kudarc következetes vállalását feltételezi. A szükségszerűség pedig az írónak abból az — egyfajta megvilágosodásként átélt — felismeréséből fakad, hogy nincs más választása: meg kell írnia regényét, az egyetlen lehetséges regényt, hogy a serdülőkorban megtapasztalt Auschwitz-élményt saját sorsává lényegítse, s a kollektív elhallgatás és felejtés ellenében tanúságot tegyen arról, ami megtörtént. A túlélést, tehát magát az életet, csakis ez a munka teszi lehetségessé. Kertész nemcsak az irodalommal, a szöveggel kapcsolatban lép fel szigorú formaigénnyel, mint ahogyan arra már utaltam, hanem magával az élettel is, lévén, hogy a kettő alig választható el egymástól. „Igen, Auschwitz után életben maradni, hát... egy kissé közönséges. Mondhatnám: magyarázatra szorul.” — mondja, s csodálja Jean Améryt, aki öngyilkosságával „formát adott az életének”.

Ez a következetesen képviselt életstratégia, vagy inkább filozófia akkor válik nehezen folytathatóvá, amikor az író eléri a siker és a világhír, sőt, a sikerek leglátványosabbika, a Nobel-díj.

Az író mégsem elsősorban ezért vonakodik elfogadni a szerepet, sokkal inkább esztétikai okokból: a történet, a megfogalmazott élettörténet ebből a perspektívából elveszti hitelességét és érvényességét: „Teljes kényelemben és biztonságban ülünk történetünk végpontján, és elégedetten visszacsámcsogjuk a fényes diadalmenetet. Megfosztjuk magunkat minden kockázattól, mert minden lépésünk a cél felé megtett további lépés, és valamennyi lépésünkben tökéletesen megbízhatunk: csupa helyes dolgot művelünk, mert hiszen a célunk felé haladunk. Ezért ültünk az Auschwitz felé pöfögő vonaton, ezért nem lökött a bal oldalra a Birkenauban szelektáló orvos, ezért húztak ki barátságos kezek Buchenwaldban a hullák közül és így tovább... Így aztán beteljesülne a történet, csak hogy az nem egy elégtétel Jób-története volna, mint ezt talán te gondold, hanem *egy közönséges giccsé, egy nevetséges pojáca karriertörténete.*” (Kiemelés tőlem — E. E.)

Ennek az egyedi, kivételes karriertörténetnek a célélvűsége sehogy sem fér össze Kertész gondolkodásmódjával. Az idézett passzus a *Sorstalanság* egyik szekvenciáját idézi. A hazatért Köves Gyuri tiltakozik, amikor Fleischmannék az átélt eseményeket úgy beszélik el, mint tőlük független csapások sorozatát: „jött” a csillagos ház, „jött” október tizenötödike, „jött” a Duna-part, „jött” a felszabadulás. „De hát nem egészen úgy volt csak, hogy »jött«: mi is mentünk. — replikázik Köves Gyuri. — Csak most látszik minden késznek, befejezettnek, megmásíthatatlannak, véglegesnek (...) így utólag csupán, ha hátrafelé, a visszajáról nézzük.” Ahogyan az eleve elrendeltség teóriájára, úgy a Gondviselés működésére is szkeptikus vagy ironikus kételkedéssel tekint az író. A szerencsés csillagállás alatt született Goethe életútjára például — amint az *A kudarcban* olvasható: „A pálya csúcsháról visszatekintve azután nincs helye többé semmi esetlegességnek, mint ahogy maga az élete is a formát öltött szükségesség. Minden tette, minden gondolata fontos, mert a

Gondviselés nyomait hordozzák, valamennyi megnyilatkozása egy példaszzerű fejlődés szimbolikus jegyeivel terhes.” — Talán éppen ezt: az utólagosan lekerékített és retusált életút képzetét akarja elkerülni és cáfolni az író a *K. dosszié* töredezettségével, a redukció hangsúlyozásával, a kronológia elvetésével és az ellentmondásosság vállalásával.

Elemzésünk végére érve, azt kell észrevennünk, hogy maga a *forma* fogalma is ellentmondásossá vált a kiindulóponthoz képest, amikor is azt feltételeztük, hogy az eredeti, a Hafner Zoltán készítette, terjedelmes életinterjú az író fokozott formaigényének esett áldozatul. (Remélhető, hogy nem véglegesen.) De lehet, hogy ebben az esetben maga a töredezettség, a redukció és az elhallgatás az, amely a formát jelenti — nem annyira az esztétika, mint inkább Kertész írói alkatának és etikájának szubjektív törvényszerűségei felől nézve. (*Magvető*, Budapest, 2006)

ERDŐDY EDIT

Doromby Károly (1912-2006)

Lapzártakor érkezett a hír, hogy Doromby Károly, folyóiratunk egykori szerkesztője 2006. július 10-én éjjel, 94 éves korában elhunyt.

Doromby Károly 1912-ben született Kőszegen. Középiskolai tanulmányait a Budapesti IV. kerületi reáliskolában végezte. Három évig a műegyetem építészhallgatója, majd bölcsészhallgató volt. 1935-ben a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészettudományi karán szerzett diplomát. Az egyetem elvégzése után a tanári pálya helyett a hazai sajtó keresztény szárnyához kapcsolódott: a *Korunk Szava*, az *Új Kor*, a *Nemzeti Újság* és a Közép-európai Katolikus Kurír munkatársaként dolgozott a második világháború végéig. Műfordítóként elsősorban a modern német irodalom klasszikusait fordította. 1946-tól a *Vigilia* munkaközösség tagja lett, majd folyóiratunk ségedszerkesztője, 1978-79-ben felelős szerkesztője.

A *Vigilia* saját halottjának tekinti. Újságírói-szerkesztői munkásságának méltatására szeptemberi számunkban térünk vissza. (A szerk.)

LEGYETEK ÖNMAGATOK!

**Michel Santier: Megújulás
az Egyház szívében**

A karizma és intézmény, megújulás és hagyomány, mozgalom és egyház közötti feszültség letagadhatatlan, olykor fájdalmas része kétezer éves kereszténységünk történetének. Michel Santier 2000-ben, a püspökök Katolikus Karizmatikus Megújulással megbízott küldötteinek párizsi találkozásán tartott előadása éppen erről a viszonyról kíván beszélni. Santier atya maga a francia „Réjouis-toi” közösség alapítója, a közelmúltban tagja több, a Katolikus Karizmatikus Megújulással kapcsolatban álló hivatalos szervezetnek, 2001-től pedig a Luçon egyházmegye püspöke. Így egyszerre beszélhet „belülről” — a megújulási mozgalom nevében tanúszkodva — és „kívülről” — az egyház intézményes oldalának ismerőjeként és képviselőjeként. Beszédében nem tagadja le a megújulási mozgalomból fakadó veszélyeket és a konfliktus lehetőségeit, ugyanakkor a megújulásban elsősorban esélyt lát, mégpedig ökumenikus esélyt! „Mivel a Karizmatikus megújulás pünkösdi és evangelizációs kegyelem, vitathatatlan ökumenikus dimenzióval bír. Ez a dimenzió erőteljes volt a II. Vatikáni zsinaton, ahol a Katolikus Egyház ünnepélyesen elköteleződött arra, hogy munkálkodni fog a keresztények egységéért.” — írja (16–17.). Rövid írásának címe *Megújulás az Egyház szívében* (*Le Renouveau au coeur de l'Eglise*), de talán így is fordíthatnánk: *Megújulás az Egyház szívébe* (vö. 8.); hiszen Santier atya célja éppen az, hogy mind a megújulási mozgalmak, mind az egyház figyelmét fölhívja arra, hogy a megújulás az egyház szívéhez tartozik. Megújulás és egyház egymástól szétválaszthatatlanok. A mozgalmaknak tehát nem az egyház nélkül, hanem a szorosan a helyi egyház életéhez és szolgálatához kapcsolódva kell működniök. Maga az egyház pedig — amint arra a régi mondás: *Ecclesia semper reformanda* figyelmeztet — soha nem mondhat le az állandó megújulásról. Az egykori II. János Pál pápa szavaival élve, az egyház is egyfajta „mozgalom” — azaz mozgó, élő, eleven valóságnak kell(ene) lennie.

„Csak akkor léphetünk bensőséges kapcsolatba a másik emberrel, csak akkor tudjuk megélni a Szentlélekben való kiengesztelődést, s csak akkor tudunk közösségekben és az Egyházzal egységben élni és növekedni, ha Krisztus a lényünk legmélyén érintett meg bennünket.” — írja Santier atya (27.) rátapintva

ezzel az egyház mai missziójának lényegi problémájára. Nos, a különböző megújulási mozgalmak nagyon jól látják, hogy nem lehetséges hitelesen tanúskodni Jézus Krisztusról, ha nem vagyunk élő, személyes kapcsolatban vele. A mai ember különösen is érzékeny a személyes dimenzióra illetve annak hiányára, ezért Krisztus hiteles tanúira van szüksége. A ma egyháznak már csak ezért is meg kell újulnia. Ebben az összefüggésben igen érdekesek XVI. Benedek pápa — akkor még Ratzinger bíboros — Santier atya által idézett szavai: ezek szerint az egyházi rend, a papság „az egyetlen állandó és kötelező struktúra, amely megadja az Egyház ősi és stabil rendszerét, és intézménnyé fogja össze” (24.). A pápa arra figyelmeztet, hogy a papi szolgálatot karizmaként kell megélni, s így kerülhetjük el az intézményes merevséget. Santier atya szavaival folytatva a gondolatot: „Ez pedig megkívánja az Egyháztól, hogy ne szoruljon túlságosan az intézményes keretek közé, hanem (...) maradjon mindig nyitott az Úr váratlan és meglepetésszerű hívásaira.” (uo.).

Ezek alapján „karizmatikusnak lenni” a Szentlélek iránti nyitottságot és figyelmet jelent. Így jutunk el az egyházi hagyomány egyik legdrágább „kincséhez”, pontosabban annak ihletőjéhez és igazi szüntelen megújítójához, magához a Szentlélekhez. Ő az, aki mind a mozgalmakban, mind az egyházban egyaránt működik. Végső soron az Ő személyében lepleződik le a Szentlélek-keresztység és szentségi keressztség, megújulás és intézmény, karizma és hagyomány hamis szembeállítás. Hiszen a Szentírás tanítása szerint minden keresztény egyaránt meghívást kapott a Szentháromság Istennel való szeretetkapcsolatra (vö. Jn 15,9 és 14,23), ez a kapcsolat pedig a Szentlélekben válik valósággá. Santier atya beszédében arra bátorítja a megújulás mozgalmak tagjait, hogy ne féljenek önmaguk lenni, hiszen otthonra találhatnak az egyházban és számíthatnak a Szentlélek segítségére. Ugyanakkor arra buzdít minden keresztényt — így az intézményes egyház képviselőit is —, hogy ismerjék föl egyként korunk emberének szükségleteit és a Lélek munkáját az egyházban. Hiszen „a karizmák az együttérés, a meghallgatás, az irgalom, a testvéreért való imádság, a lelki kísérés, a közbenjárás és a megkülönböztetés adományainak kibontakozásához vezetnek, olyannyira, hogy egyes teológusok szerint a Megújulás által Krisztus irgalmas arca válik láthatóvá a világban.” (15.). S vajon tagadhatjuk-e,

hogy világunknak erre az irgalmas Krisztusra van szüksége? (Ford. Nagyné Csikai Gabriella; *Nyolc Boldogság Katolikus Közösség*, Homokkőmáram, 2006.)

BAKOS GERGELY

A CSÖND OSZLOPAI

Vasadi Péter: *Körülnéz. Megköszöni*

Ha valóságos országúton gurul az a szekér, s a munka — a teremtes — jó ízét érző parasztember *körülnéz és megköszöni* — kinek is?, mert szemérmes, nem mondja ki a nevet — a föld körüli, család körüli, természet körüli boldogságának pillanatát, abban szeretet és méltóság van.

Az ég tornácára van támasztva a létra, s ő bármikor fölmehetne, de helyette inkább a föld számolányan térdepl. Nyugodtan, mint aki egyetlen fűszálban is a Megfeszített arcát látja, és az átszellemültek riadt érzékenységgel, hogy befogadhasa — keréknyikorgás hallik vagy kórusének? — az eltelt nap, a lovak prüszkölésétől átizzó kozmosz testet-lelket megbolygató békéjét-varázslatát.

Vasadi Péter új könyvét olvassa — *Körülnéz. Megköszöni. Jegyzetlapok hitről, emberről, világról* — egyre jobban megbizonyosodom: ő ül ama — végtelenbe tartó? — szekér bakján. Mert íróként is a szegényekkel, a föld abroncsát — új és új pánt kellenek — szünetlen tisztán tartókkal, az éhező feketékkel, a közgazdaság lánctalpait elhárítani igyekvő nincstelenekkel érez.

Kisjézust oly forróan is megdidergetőn öleli magához — Tarkovszkij lepillant az égből: ilyen a jó pásztor! —, hogy tudván tudja: „a Karácsony ünneplésében benne van a húsvéti misztérium is”. Ragyogás és derengés, fény és sötétség, a sejtelmes lét szállongó szabadsága és a keresztút kazamatái ha együtt vannak is bennünk, „a születésnél is nagyobb föltámadás” igazsága tartja egyben hitünket.

Csöndesíti el vagy forrósitja meg a szót, hogy merjük — *Mert egy vagyunk* — kinyilvánítani: „Az Isten iránti legnagyobb tudás a szeretet.” Máskor meg éppen hallgatása beszédes, mert „az igazság szótlanosság is, amely a szót kihordja”. Ezen a Vasadi által képzelt, megannyi gondolkodás összehangzatát egyesítő — a szívjóság által összetapasztott — országúton (mert az Istennek nem üzlettársakra van szüksége — miként mondotta volt Edith Stein —, hanem *munkatársakra*) véghetetlen sokaság lépdel: II. János Pál pápa és Mrávik néni, Rónay György és Pilinszky, Simone Weil és Tarkovszkij, Szvjatoszlav Richter, s nem utolsósorban a megszemélyesített 21. századi testvériség, amelynek „föltételek nélküli szolidaritás” a neve.

Ez utóbbira nézvést idekívánczik egy idézet: „Különös asszociáció fűzi össze ezt a két idegen szót: monstancia és szolidaritás. A monstancia az a művészi fémkeret, fémű, amely az örökké érvényes Ember, tehát az isteni Krisztus föltámadt, konszekrált Testét tartja; a szolidaritás az a nemzetközi, emberközi, lelki-szellemi keret, amely emberségünket védi, áthangolja, övezi. A két szó födte ontológiai vonatkozások összefonódnak.”

Filozófus, lélekgyógyász, költő?

A virrasztó szív — „a virrasztás a szív ébersége” — Vasadi Péterben olyannyira ver, hogy jóságos, elgondolkodtató szavai által katedrálisok tornyait zengi be az a lélekharang. Ha Bibliát magyaráz, akkor is a legtermészetesebb keretben — a poétikummal átítatott szó maga a megvilágító lámpás —, ha önéletrajzi történeket mesél vagy olvasmányélményeiről számol be, érezni kozmosz igényű szülőföldszeretetét, a Kimondhatatlant újra és újra megszólító *mindenségmértant*.

Világát a *csönd oszlopai* tartják.

Tankok és közgazdasági — a politika által igencsak fölturbóztott — bulldózerek indítanak támadást ellenük, ám szerkezetüket meg nem sebezhetik. Az benne van, a lélekben. (Szent István Társulat, Budapest, 2006)

SZAKOLCZAY LAJOS

NINCS HOVÁ A NAP ELŐL

Varga Mátyás: *A leghosszabb út*

A hang, amelyet Varga Mátyás második verseskötete — jó évtizeddel az első (*Barlangrajz*, 1995) után — megüt (és *kitart*), nem ismeretlen kortárs líránkban. Az *Ami helyet*, az *Akutagava noteszéből* vagy a *Panaszéneknek* (Borbély Szilárd, Györfly Ákos és Schein Gábor munkája) annak idején hasonló nyelvi-poétikai jellemzőkkel hívta fel magára a figyelmet. *A leghosszabb út* mégis egyedi s egyedi értékű alkotás. Ami olvasatunkban azzá avatja, az — elsősorban — a *mértéket kereső mértékletesség* nyelvi minimalizmusa — s az e minimalizmusban létrejövő/megnyilvánuló szellemi összpontosítás s már-már spirituális összefogottság. Mértékletesség, összpontosítás, összefogottság: nyelvi és szemléleti értelemben egyaránt. *A leghosszabb út* darabjait e vonások képesítik arra, hogy bennük a *léttapasztalásba foglalt önértés* esendő, bizonytalan, mélyen emberi szölcama meditációs lényegűvé, transzcendentáló hatásúvá nemesedjék.

A kötet harminc verse két ciklusba rendeződik. (A versek száma beszédes: az isteni teljességre utaló hármas és tízes szorzata bizonyosan

nem véletlenül jut szerephez e formális sajátosságban.) A *mint az inga* című egység a hétköznapi (vers)helyzetek változatosságával (kavicsos út, sötét mozierem, kórházi folyosó stb.) és a sokféleségben megsejtett változatlannal szembeníti a beszélőt (s alakítja a dialogikusan egyensúlyos én-te viszonyt, nem egy darabban). A második ciklus, a *ni zan*, a 14. századi kínai festő alakja köré von magukban is egészenk tetsző történetelemeket.

Az önismétlő beszédmodor, a hiányokat (le)képező versnyelvtan, a legpontosabb szót kereső gyöngéd elszántság (az elhallgatás és helyesbítés retorikája) nem alulstilizált, nem depotetizált, inkább emelkedetten tisztá, lényegközelien egyszerű megszólalást eredményez. Ehhez járul a szövegkép geometrizált alakzata, a téglalappá formált szövegtükör transzparens rendje. A végig kisbetűkkel élő kötet önreflexiója e fogás mögé a teljesség óvatos igényét írja: *„mintha / egy másik világ. én meg törném még a / mondatokat is össze. hogy ne legyen / végük sehol. hogy semmi el ne vesszen. (...) mintha a tükör hátáról lepatogott volna a / foncsor, és most csak üveg. mögötte / valami, ami akár. de mégis. mégsem. / nézem, ott vagy az üres tükör mögött. (...) maradj ott, névtelen.”* (így látni. mégsem; 12–13.) Néhány lappal arrébb a nyelvhez való viszony az ént (s az énhez való viszonyt) meghatározó tényezőként értelmeződik: *„pengével a szavakról. a fölöslegest / próbálad szüntelen. (...) hogy megtudd végre, nélküled milyen. — (...) és csak annyi / biztos, hogy magadról.”* (csak annyi biztos; 26–27.) A belátásban, hogy a szavak gyakran nemcsak a jelentést, de a nyelvet is eltakarják, több szöveg osztozik kifejezett módon. Az önreflexív nyelviség talán legszébb esete az *el. istennév* című vers. Ebben a héber főnév és a magyar igekötő alaki azonosságára építő *„nyelvjáték”* a létben levés elhivatott komolyságát, tudatosított felelősségét juttatja szóhoz: *„el, csak / el. neked. így kell mondani. el. istennév / talán. mert leszaggat rólad. belülről áztat. / és ott vizes pernye is, meg szűrkeség. te / pedig küldve hívod, hogy rombolja, amire / magad úgysem.”* (16–17.)

A kötet címét is meghatározó út-toposz végig meghatározó kép, a *„végtelen bolyongás”* (*ni zan álma*; 48.) mindahány poétikus alakváltozatában. A *„lassú mozgás egy bizonytalan / térben”* képzete a társiaság és az egyedüliség feszültségében méri föl az én helyzetét: *„mert / bár lakhatunk egy közös térben, de / egyikünk mindig más-honnan vagy máshová. / és sose tudjuk melyikünk, mert mintha / mindketten, de mégis egyedül mint az inga.”* (mint az inga; 7.) Egy, az elégia és az idill jegyeit egyaránt magán viselő szöveg (az egyik legszebb a kötetben) az utazót meglepő ünnepe-élményről ad hírt — a természeti környezet

harmóniájából felsőbb hatalom jelenlétét értve ki: *„mintha az imából kifogytak volna a szavak. / tinta a tollból. és ír valaki rád, beléd egy / üres tollal, bele a testbe vagy rá, de nem / karcol, hanem csak érzed, hogy jó, hogy / ünnepe. a kavicsos úton most mégsem / sírsz, mert van.”* (a déli madárcsendben; 9.) Az úton levőben — a metaforizáció szintjén — nem nehéz az emlékezet és felejtés közé zárt szubjektumra ismerni rá: *„néha egyik út sem, csak ha körbe, ha / mindig vissza. (...) valahová, ahonnan egyik út sem, / csak a feledés.”* (valahová; 22–23.) Az első ciklus zárata paradox módon a megérkezés természetes vágyát s a hazaút hosszúságának reményét mint egymást ki nem záró lelki-egzisztenciális minőségeket rendeli egymáshoz — az életút egy lehetséges allegóriáját alkotva meg így: *„azt szeretnéd. / hogy sokáig tartson az út. és hogy otthon. / — mert annyi mindentől függ az élet.”* (a leghosszabb úton. haza; 35.) A második ciklusban egy helyütt a testi erőfejtésben jelölt mentális próbatétel alkalmát kínálja az út, az érzelmek és a szellem egyidejű iskolázásának eszközeként tűnve fel: *„a hegyek között vagy újra. tegnap óta az út / is csak szikla. (...) és izzadva felfele az úton. vagy amit / még annak gondolsz. (...) tanuló. szinte vakon. hogy / ahonnan, az már vissza nem.”* (*ni zan a hegyekben*; 56–57.) A kötetzáró szöveg pedig, visszaulvalva a címadó versre, keresés és visszatérés műveleteinek összeegyeztetetőségétől vár többet, mást, teljesebbet, mint a látszólag lehetséges: *„a hosszú gyaloglástól. kimerülten. (...) és lassan visszafordulni. — / mielőtt bármi is hasonlítana. (...) úgy maradni bizonytalanul. a / félelemben. (...) nem lenne / szabad visszatérni. csak az új helyekre.”* (*ni zan a visszatérésről*; 60–61.)

E poétikai közegben a mindennapi lét misztikumát több helyütt a példázatos beszéd lírai módszertana közvetíti. A *lehet. bármikor* soraiiban például a napszimbolika jelentéstartalmait hívja életre az *„egyetlen idő”* (24.) revelatív élménye: *„és nincs hová a nap elől. (...) merre hát? / merre is a nap elől? mert lélegzetvétel / minden.”* (25.) (A nap motívuma másútt is többletjelenéssel gazdagodik, immár a gyógyulás toposzával párban: *„a napot mondták neki. az őszi napsütést. / hogy üljön ki, mert gyógyít. a ház elé a vén / padra. meggyógyulni. így mondták. majd / ahogy a meleg újra. át a testet.”* [*ni zan az öregemberről*; 49.]) Hasonló a szöveg szándéka a *ni zan úszik reggel a folyóban* című versben — amely a megkésztetés eseti tapasztalatára az időbeli létmód egyetemességét írja rá: *„majdnem lehetetlen. nem tudsz eléggé / korán. mire fölébredsz. az erős fénytől. / már minden mozog és hangot ad.”* (46.) (Egy másik vers a kint és a bent, a külső képek és a belső látás összekapcsolásával figyelmeztet az idő-

től érintett létező lehetőségeire: „és hosszan időzni / abban, amit látsz. vagy ami ilyenkor / eszedbe jut.” [ni zan a földön; 58.]

Végül ne maradjon említetlen az sem, hogy *A leghosszabb utat* nemcsak olvasni jó (nagyon), de kézbe venni is. A Csordás Gábor szerkesztette és Szűts Miklós tervezte kötet könyvtárgyként is párját ritkítóan szép munka.

Recenzióink fölütésében egyedi s egyedi értékű alkotásról beszéltünk. Mostanra talán érthetővé vált, miért. Hiszen, ahogy a fülszöveg fogalmaz, „minden, ami létezik — és még az a parányi rész is, amit ebből képesek vagyunk felfogni —, végtelenül különös, ha valaki még akkor is nyitva tudja tartani a szemét és értelmét, ha önnön sötétiségében jár”. (Lorand Gaspar) (*Jelenkor*, Pécs, 2006)

HALMAI TAMÁS

AZ IMPROVIZÁTOR

Vlagyimir Odojevszkij válogatott elbeszélései

Vajon egy 19. századi orosz polihisztor és állami tisztviselő melyik vonását csodálhatja leginkább a mai olvasó, ha kezébe veszi a magyar nyelven először közreadott széppróza-gyűjteményt? A szerző — Puskin, Gogol, Lermontov és Belinszkij kortársa — Vlagyimir Odojevszkij herceg (1803–1869) alakja és életműve kevésbé ismert Magyarországon. Néhány elbeszélésrészlete, illetve egy közkedvelt meséje (*Városka a bur-nótos szelencében*) ugyan már korábban napvilágot látott, de valójában először szembesülhetünk azzal a ténnyel, hogy írásai sok tekintetben mind a mai napig frissek, aktuálisak, sőt további meg-gondolásra is készítenek bennünk.

Zöldhelyi Zsuzsa kitűnő válogatásában az orosz író, irodalomszervező, lapszerkesztő, zene- és jogtudós, történész és filozófus legjobb korszakából, az 1830-as évekből olvashatunk gazdag tematikájú történeteket, fantasztikus, olykor mesészerű, népies-folklorisztikus elemekben bővelkedő elbeszéléseket, társadalomkritikát és létfilozófiát ugyancsak megfogalmazó antiutópiát és utópiát. E művek nyomán felismerhetjük a korabeli irodalom kimagasló alkotásaihoz való kapcsolódást. Legtöbbször Gogol vagy Dosztojevszkij, Puskin vagy Turgenyev alakjainak, jellegzetes művészi motívumainak az előzményeivel találkozhatunk bennük. Ugyanilyen hangsúlyos a nyugat-európai, elsősorban a német romantika (E. T. A. Hoffmann) fantasztikumot — a hétköznapok világából kitoréást — kereső vonulatával való párhuzam. E két pólus, Oroszország és Európa eltérő

módon és mértékben jelenik meg az egyes szövegekben, e szemléletmódok együttes jelenléte azonban különös szellemi intenzitást és kuriozitást kölcsönöz Odojevszkij prózájának.

A válogatáson belül közvetlen tematikus összekapcsolódások is megfigyelhetők. Így például külön csoportot alkotnak a művészelbeszélések: a Beethovenről és Bachról — az életrajzi tényektől sajátosan elszakadó, ugyanakkor a zsenialitás és az örület, az irigylt siker és az egyéni tragédia romantikában népszerű kérdéséről — szóló írásokhoz társul a címadó mű, amely az „erőfeszítés nélküli” költészet, könnyen jövő ihlet, boszorkányos úton elért mindentudás és vagyva vagyótt anyagi jólét kiindulópontjától a mérhetetlen boldogtalanság chamissói világmagányához, fájdalmas tanulságához vezet el.

Odojevszkij művészetében a 19. századi szellemi sokféleség és „modernség” jegyében lényeges hangsúlyt kapnak a természettudományos ismeretek (és ezzel együtt a tudományos megismeréshez fűzött remények), a lélektani érdeklődés, sőt, a misztikus filozófiák is. Több művének középpontjában a „más világokkal” való érintkezés áll: egy ártalmatlannak tűnő tárgy (gyermekjáték) vagy egy — a 20. századi I. B. Singer novelláinak világát is felidéző — „megszólalás” révén, véletlenszerűen létrejövő kapcsolat, illetve az „átjárás” sürgető vágya drámai választásokba vagy egyenesen meghasonlásba sodorja a főhőst. Mindez a hihető és hihetetlen, reális és fiktív, normális és patológikus kategóriák viszonylagosságát, olykor egybeemosódását hozza magával. Az elbeszélések időben és térben is messzire elkalandoznak, miközben a haszonelvű társadalomfilozófiákkal szemben sokszor az ember jónak és rossznak egyaránt helyet adó, mélyen ellentmondásos belső világára, választási lehetőségeire is felhívják a figyelmet. A mai legkorszerűbb technikai vívmányokat lenyűgözően megelőlegező *4338-as év* című utópiatörredék sem mulasztja el megemlíteni, hogy az „egészségtudományon” túl mindenkinek szüksége van a „pihenés hónapjára”, amikor magába mélyedve végre saját belső tökéletesedésével törődhet.

Odojevszkij hatalmas tudásanyagot ötvöző szépprózája Antal Magdolna ihletett fordításában, Zöldhelyi Zsuzsa rendkívül gondosan elkészített jegyzetanyagával és alapos kísérő tanulmányával különleges élményt ígér nem csupán az irodalomtörténészeknek, hanem a fordulatos, izgalmas olvasmányokat kedvelő magyar közönségnek is. (*Eötvoés József Könyvkiadó*, Budapest, 2005)

HAVASI ÁGNES

„HÁLA”

A címet Czigány György új kötetéből kölcsönöztem, csak kicsit módosítva a szerző érzületén. Ő Istennek ad hálát az alkotás és az élet örömeiért, mi azonban azért is hálásak lehetünk, hogy a válaszos kiadók ünnepi hetére egyszerre két igen szép verseskötet is megjelent: Czigány Györgyé mellett Tarbay Edéé *A szüretelő tél* címmel. Ez utóbbi címválasztással azonnal vitáznék: Tarbay Ede „tele”, hál’ Istennek még odébb van, bár életét és sorsát ismerve érhető parányi fájdalma, amelyet kényszerűségek miatt elveszített költői lehetőségei keltenek benne.

Czigány György szemünk láttára érett jó, kiegyensúlyozott lírikusból napjaink egyik jelentős alkotójává. Ha korábban elismeréssel szóltunk műveltségéről, mint világa egyik legjelentősebb jellemzőjéről, amely verseit is áthatotta, újabban sokkal inkább jellemzi az a puritánság, a lényegbe történő behatolás, amely a modern művészetek egyik irányzatának meghatározója. A *Fölvonásvég* 12 rövid sora alighanem alkalmas arra, hogy megvilágítsa, mire gondolok: „*Lehetetlen virraszt: / árnyék fénybe vetve / öröklét változik / bennünk halandóvá. // Szennyében szunnyadunk: / bomlásba kulcsolt fény / a dög-bűzben mellénk / heverő magasság! // Sírkövek napoznak, / nevelések égnék — / szájszéli fehérség, / a gyász kemencém.*” A költeményben kifejeződő ellentét, az öröklét megejtő fényességének és a bűn bomlasztó szennyének feszültsége egyértelmű. De a váratlan képzettársítások révén a vers tere kitágul, s a lét megmagyarázhatatlan jelenségeit is az értelmezés horizontjába vonja. A szószerkezetek nem is egyszer a sűrűsben megválasztott eszközei („*bomlásba kulcsolt fény*”; „*Lehetetlen virraszt*”). Ezek a sűrű kifejezések a költő alkotásmódjáról, a lényegre törekvéséről is elárulnak egyet-mást. Egyik versében „*a cselekményétől megfosztott helyszínről*” ír. Nem szabad azonban azt hinnünk, hogy verseiben másodlagos volna a cselekmény, legfeljebb az történik, hogy emlékein átszűrve idézi őket, mint gondolati kiindulópontjait.

„Emlék nélkül — nincs ennél üresebb egyedüllet!” — mondja a *Xéniákban*, s aligha érzi magát egyedül, hiszen emlékek sokasága halózza be, s emlékvilágának gazdagságát részben azok is táplálják, akiket példaképeinek tekint, vagy akikkel munkája során találkozott és találkozik. Ez is lenyűgöző névsor: Ferencsik János, Pilinszky, Ottlik, Petrovics Emil, de fölösleges névsort olvasni, ismertük és szerettük Czigány György műsorait, amelyek mindig adtak valami megszívlelésre érdemest. A tudásról, a lélek gazdagságáról és a szeretetről szóltak, amint a versek is, hiszen „*ki nem szeret, hiába él*”. Épp a szeretet ér-

zéskörében találja meg a lényegét kifejező, egész líráját a magasságok felé röptető szavait: „*Csak imádság-töredékekkel / próbálok, ahogy tehetetlen / és álmos misén emeljük föl / zaklatott szívünket, csak föl / egyedül az egyetlennek (...)*”.

Tarbay Ede több mint fél évszázada ír verseket, mégsem költőként tartjuk számon. Ennek magyarázatát, komor történelmi háttérét világítja meg Bencze Lóránt tanulmánya, amely a versek transzcendenciális begyökérfését is elemzi. Elmondhatjuk, hogy a megszólalás ritkán adódó lehetősége nem vált Tarbay Ede költészetének hátrányára, inkább lényeglátóvá tette azt, s olyan jelképekkel gazdagította, amelyek a költő érzésvilágán túl a korszak természetét is megvilágították. Bizonyítékul álljon itt a *Tónusok* indítása: „*A hó alól harangok hangja / zizegő szalma istállószag / kufárok lelke megtagadja / akit fagygyűs pásztorok óvatok / évezredek től várt a föld.*”

Jézus születésének szent pillanatába, mintegy a világban meglévő bűn és gonoszság példaként játszik bele a tagadó kufárok ellentéte, s ez mindvégig fölsejlik a versben. Tarbay Ede versvilágának egyik meghatározója e sejtés, nem ki mondja, hanem megvilágítja, szinte „körüljárja” a tényeket, gondolatokat indukálva, társává téve az olvasót. Kivételesen szép példája ennek az alkotásmódnak a költészet egyik ősi toposztát, a vizen úszó hajót idéző *Ködben*, amelyben a hajót az emberi létet szimbolizálja, élet és elmúlás kettősségében mutatva az idő múlását: „*Nem tudni azt, a kikötő / messze, vagy már süroljuk kavicspartját? / A szűkülő és táguló idő / a földre lépés percét elfogadják. / Ítélnék-e, vagy elnapolnak?*”

A kitágulás és beszűkülés vissza-visszatérő ellentéte az ember életének lehetőségeire és korlátaira figyelmeztet. Tanulságul az is kínálkozhat, hogy minden órának leszakítjuk virágait, de adott az az esély is, hogy megküzdünk a nehézségekkel, s megpróbáljuk kicsikarni a sorstól azokat a tulajdonságokat, amelyek teljesebbé teszik életünket, s legszerencsésebb pillanatainkban a korlátainkon túli világ valóságát idézik szemünk elé. A *Vízkeresztjei álom* lebegő látomása illik ide: „*Hónál fehérebb lábnyomok. / Nézem: ki volt, ki járhatott / előttem itt, a nyíl mezőn? / Nem felnőtt ember. Újszülött, / kezében ág, mely nagyra nőtt. / Megállok. Várok. Visszajön? (...) A csöpp nyomok nyomán az út / a végtelenbe visszafut. / Belémérvülve, csöndesen / megyek, a lábam egyre könnyebb, / alig érintem már a földet / Valaki fogja két kezem.*”

Mindkét verseskötet a nehézkedés nélküli élet örömét és súlytalanságát idézi. Mindkettő jelentős költői teljesítmény. (Szent István Társulat, Budapest, 2006)

RÓNAY LÁSZLÓ

SOMMAIRE

Sur la lettre pastorale de la Conférence épiscopale hongroise concernant la vie sociale – dix ans après

- MIHÁLY KRÁNITZ: Les fondements de la doctrine sociale de l'église dans la lettre pastorale
 PÉTER PACZOLAY: La communauté politique et l'autorité publique
 JÁNOS ZLINSZKY: Les questions sociales à la lumière de la lettre pastorale
 MIKLÓS TOMKA: Le contexte internationale de la lettre pastorale
 ZOLTÁN BALÁZS: Nouveaux défis dans la doctrine sociale

INHALT

Über den Sozialhirtenbrief der Ungarischen Bischofskonferenz – nach zehn Jahren

- MIHÁLY KRÁNITZ: Bausteine der kirchlichen Soziallehre im Hirtenbrief
 PÉTER PACZOLAY: Die politische Gemeinschaft und die öffentliche Gewalt
 JÁNOS ZLINSZKY: Soziale Fragen im Spiegel des Sozialhirtenbriefes
 MIKLÓS TOMKA: Der internationale Kontext des Sozialhirtenbriefes
 ZOLTÁN BALÁZS: Neue Herausforderungen in der Soziallehre

CONTENTS

About the Social Pastoral Letter of the Hungarian Bishops' Conference – Ten Years Later

- MIHÁLY KRÁNITZ: The Pillars of the Social Doctrine of the Church in the Pastoral letter
 PÉTER PACZOLAY: Political Community and Public Authority
 JÁNOS ZLINSZKY: The Social Topics in the Mirror of the Pastoral Letter
 MIKLÓS TOMKA: The International Context of the Pastoral Letter
 ZOLTÁN BALÁZS: New Challenges in the Social Doctrine

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: KÁLMÁN ZOLTÁNNÉ

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Veszprémi Nyomda Zrt.

Felelős vezető: Fekete István vezérigazgató

Lapunk megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti Kulturális Alapprogramja támogatja

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Rt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk számla száma: OTP.

VII. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: 2006. évre 2.880,- Ft, fél évre 1.440,- Ft, negyed évre 720,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: 55,- USD vagy ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10–14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 320 Ft

VIGILIA

SZEMLE

MICHEL SANTIER	Megújulás az Egyház szívében
VASADI PÉTER	Körülnéz. Megköszöni
VARGA MÁTYÁS	A leghosszabb út
■	Az improvizátor. Vlagyimir Odojevszkij válogatott elbeszélései
CZIGÁNY GYÖRGY	Hála
TARBAY EDE	A szüretelő tél
A SZEMLÉKET ÍRTÁK	Bakos Gergely, Halmai Tamás, Havasi Ágnes, Rónay László és Szakolczay Lajos

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Metafizika és szkepszis
- Vallásközi párbeszéd
- Városmisszió
- Fehér M. István, Nemeshegyi Péter, Patsch Ferenc, Puskás Attila, Szombath Attila tanulmánya
- Beney Zsuzsa, Máthé Andrea, Takács Zsuzsa és Vasadi Péter írása

ISSN 004260242-4

9 770042 602425